

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XL. ÉVF. 12. SZÁM

1965. DECEMBER

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Nem volt könnyű elmennie New Yorkba (Dr. Pálffy Miklós) 705

TANULMÁNYOK

A Keresztyén Békekonferencia budapesti üléséről (Várady Lajos) — — — — —	713
Szolidaritás és együttműködés az igazságosságért és a békéért (J. Hromadka) — — — — —	717
Latin-amerikai perspektíva (Julio de Santa Ana) — — —	731
Pilárik István szeniczi esperes életrajza (Dr. Fabiny Tibor) —	743

HALOTTAINK

Szabó Ferenc (Németh Tibor) — — — — — 757

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Vízkereszt u. 2. vas. (Simonfay Ferenc — — — — —	758
Vízkereszt u. 3. vas. (Dr. Nagy Gyula) — — — — —	761
Vízkereszt u. utolsó vas. (Dr. Rédey Pál) — — — — —	764
Hetvened vas. (Dr. Vámos József) — — — — —	767
Naplómból (Friedrich Lajos) — — — — —	Borítólapon

Címlapon: Szekszárdi templomunk

Fénykép

LELKIPÁSZTOR

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekk számla: Lelkipásztort Kiadóhivatala, Budapest 2200507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

65.10800/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár I.

Index szám: 26 451

Nem volt könnyű elmennie New Yorkba!

„A népek millióinak a vágyait fejezte ki a pápa, amikor azt mondta, hogy 'soha többé háborút'. De Olaszországba visszaérkezve kijelentette tegnap, hogy ez nem jelenti azt, hogy »politikai és gazdasági kérdésekbe szándékoznék belebocsátkozni.«” (Daily Worker, 1965. okt. 6-i száma).

A római pápa amerikai útjáról és beszédéről az ENSZ plénuma előtt ma már sem Nyugaton, sem Keleten nem írnak a lapok. Viszont az eddig megjelent sajtóközleményekből — egyháziakból és világiakból egyaránt — azt a közös nézőpontot lehet kihámozni, hogy nem volt olyan könnyű dolga a pápának elmennie New Yorkba! Dicsérétére legyen mondva, hogy elment, hogy benne a katolikus egyház „kilépett a világba”, odaállt az ENSZ plénuma elé és ott „érvényeset” akart mondani a békéről és a békés egymás mellett élésről az öt világrész államaiból összegyűlt felelős államférfiaknak és politikusoknak. „Már maga az a tény, hogy a pápa az ENSZ szószékéről azt az intelmet mondta ki, hogy a háborúkat el kell vetni, hogy respektálni kell a nagy és kis államok egyenjogúságát és gondoskodni kell arról, hogy az ENSZ világszervezetté legyen, csak pozitívan értékelendő” — írja az olasz Unita napilap. „Nagyon fontos dolog, hogy a pápa éppen az ENSZ-ben mondta el beszédét, hiszen nemrégén még csökkenteni akarták ennek a nemzetközi szervezetnek a jelentőségét. Az USA attól sem riadt vissza, hogy az előző közgyűlés munkáját megbénítsa.” Ilyen vonatkozásban értékelte a pápa beszédét a Keresztyén Békekonferencia Tanácsadó Bizottsága is legutóbbi budapesti ülésén.

Viszont azt sem hallgathatjuk el, hogy a pápa ENSZ-beszédének az értékei mellett komoly kifogásaink is vannak. Most nem szólunk arról, hogy a római pápa már csak akkor szánta el magát erre a lépésre, amikor a világ protestáns és nem-keresztyén része két évtizede harcolt azért, hogy a politikai kérdések megoldásánál kapcsolják ki a háborút, hogy

szűnjék meg a hidegháború a világban és az egyházakban egyaránt, hogy teremtsék meg a békés egymás mellett élés, és a fölfegyverkezés helyett fordítottassék minden nélkülözhető anyagi és szellemi erő az éhség, a kulturális tudatlanság és a betegségek megszüntetésére. A pápa beszéde általánosságban szól a békéről, de nem említi pl. a vietnami problémát, amihez pedig éppen mint a katolikus egyház fejének lehetne néhány konkrét szava. Nem tudjuk miről volt szó azon a megbeszélésen, amelyet Johnson elnökkel folytatott VI. Pál pápa (az amerikai elnök sajtófőnökének a jelenlétében). Az azonban feltűnt, hogy beszédében nem Johnsont, hanem a Roosevelt-politika folytatóját, Kennedyt idézte mint a békés egymás mellett élés elvének eddig egyetlen amerikai képviselőjét éppen Roosevelttől. És azt is látjuk, hogy október 4–5-e óta sem szüntette be az amerikai imperializmus gyilkos légitámadásait. Ellenkezőleg! A vietnami háború kiszélesítésére készül! Nem tudnak e tekintetben megnyugtani bennünket Johnson elnöknek a szavai, aki szerint VI. Pál pápa látogatása Amerikában „indítást ad arra, hogy gondolkodjunk, hogyan tudnánk mostantól fogva megteremteni a békét.” Megnyugtató az volna számunkra, ha feltétel nélkül megszűnnék Vietnamban az amerikai intervenció!

Nem kételkedve a pápa őszinte békevágtyában, azt a kérdést mégiscsak föl kell vetnünk ezekkel a pápai utazásokkal kapcsolatban, hogy *mi a céljuk, illetve mit akarnak pótolni?* Ez a kérdés talán nem volna helytálló, ha nem kellett volna fölfigyelnünk az utóbbi időben VI. Pál pápának sorozatos konzervatív megnyilatkozásaira. Ezek arról tanúskodnak, hogy elődjével ellentétben minden vonalon korlátok közé akarja szorítani a zsinaton eddig többé-kevésbé hangot kapott „haladóbb” hangokat és szándékokat. Augusztus 18-án pl. kijelentette, hogy az a zsinat feladata, hogy „a keresztyén lelkiismeret restaurátora” legyen. Szeptember 1-én pedig kipellengeezett „bizonyos bíráló és reformatori magatartást”, amely „a hagyományos tanokat”, „az alapvető szervezeteket” és „az egyházi építményt” bírálják. Az ilyen kijelentések (amiket csak hely híján nem folytatunk) arra engednek következtetni, hogy azoknak volt igazuk, akik a szükséges fenntartásokkal fogadták magának a zsinatnak a meghirdetését és eddigi lefolyását.

Már maga az a körülmény is gondolkodóba ejtett bennünket, hogy a Második Vatikáni Zsinat célkitűzései szempontjából sorozatos taktikai testcseleket figyelhettünk meg. XXIII. János pápa még ökumenikus zsinatként hirdette meg. De ha-

marosan korrigáltatták vele szándékait és akkor az „aggiornamento” szó lett taktikai vezérszólammá. János pápa néhány-szor még áttörte a vatikáni adminisztráció szabta korlátokat és főként a „Pacem in terris” encylikában saját szándékairól lebbentette föl a fátylat, de hirtelen halála már megsejtette, hogy az *integrista* körök (bár kezdettől fogva kisebbségben voltak a zsinaton) akcióba lépnek és VI. Pál pápában már olyan emberre akadnak, aki legfőbb törekvésének azt fogja tekinteni, hogy a *katolikus egyház belső egységét biztosítsa* minden reformiránnyal szemben. Közben persze nem lehetett elejteni azt a szándékot sem, hogy a világ nemkatolikus keresztyéneit valahogyan becsalogassák „az egyetlen akolba” s ezért taktikai jelszóvá ez lett: „*Dialógus*”. A zsinatot pedig újabban így is nevezik: „*A dialógus zsinata*”. Ezt a célt szolgálta a „*De oecumenismo*” séma a keresztyének felé, és a pápai utazások a világ felé, valamint a 13. séma: „*Az egyház a modern világban*” címen. Ebben az összefüggésben kell tehát néznünk a pápa ENSZ-beszédét is.

Amikor azt mondjuk, hogy nem volt könnyű dolog a pápának elmennie New Yorkba, tehát kilépnie a világ kimondottan politikai színterére, akkor gondolunk mindenekelőtt a zsinaton jelenlevő „haladóbb körökre”, akiket bizonyára nem akart túlságosan megbízatni a pápa ezzel az amerikai útjával és „békebeszédével”. Ezért maradt meg az általános kijelentések mellett és jelentette ki Olaszországba visszaérkezve mindjárt a repülőtéren, hogy ez a beszéde nem jelenti azt, hogy politikai és gazdasági kérdésekbe akarna belebonyolódni és ezt nyilván ne tegyék elsősorban azok, akik „nem az ő helyében vannak”. A hamburgi Sonntagsblatt október 10-i száma így ír ezzel az utazással kapcsolatban: „Hogy milyen nehezen tudta vállalni ennek a feladatnak (a New York-i utazásnak) a terhét, az a milánói „Corriere della Sera” képviselőjével folytatott beszélgetésében mutatkozott meg, amikor a születéskorlátozás problémájára került a sor. „Nekünk az a feladat jutott, hogy döntsünk” — mondta. „És ebben a döntésben egyedül maradtunk. Dönteni nem olyan egyszerű, mint a kérdést megvizsgálni. De nekünk mondanunk kell valamit. Mit? Istennek kell megvilágosítania bennünket.” Emberileg ez sokkal meggyőzőbb, még ha nem is sugározza a prófétai szó karizmáját ... mint az a leegyszerűsített formula, ami azután ezzel a témával kapcsolatban belekerült az ENSZ-beszédbe, amikor felszólította a politikusokat, hogy „gondoskodjanak arról, hogy elég kenyér kerüljön az emberiség asztalára, ahelyett hogy mesterségesen és természetellenes módon szabályoztassák a

születeket és így csökkentse az élet asztalánál ülők számát.” Nem kétséges tehát, hogy a pápa amerikai utazásának „spektakulum” jellege volt: Elterelni a világ figyelmét a zsinati nehézségekről a 13. sémával kapcsolatban. És itt, ezen a ponton, kikívánczozik belőlünk a kérdés: Nem arról van-e szó, hogy sokkal könnyebb elmenni Amerikába és az ENSZ plénuma előtt beszédet tartani a békéről — amely úgysem mond többet, mint amit XXIII. János pápa már úgyis elmondott! —, mint a zsinati atyákat meggyőzni arról, hogy 1965-ben az egyház részéről egészen újat mondani, nagyon nehéz! Nagyon nehéz akkor, ha szavainkat és cselekedeteinket nem a Szentírás, hanem az „egyházi hagyomány”, tehát a múlt „határozza meg.” Márpedig a Zsinat 4. ülészaka egészen világosan tükrözi — még befejezése előtt — azt a tényt, hogy a Szentírást az egyházi hagyományok nélkül sohasem említik, hogy tehát a katolikus egyház ebben a vonatkozásban is „katolikus” marad. Mert próbálná csak a római katolikus egyház a Szentírást az egyházi hagyományok nélkül, tehát az egyház irányító és iránytmegszabó „hivatala” nélkül irányítani, — abban az esetben már nem „római katolikus egyházzal lenne dolgunk.”

Tehát akkor is, amikor a római pápa amerikai útjának az értelmét és célkitűzéseit próbáljuk megérteni, vissza kell „zarándokolnunk” Rómába, a Második Vatikáni Zsinatra és azt kell vizsgálnunk, hogy mi történt ott — illetve mi nem történt meg ott, ami miatt „más látványos dologra” volt szükség! Ha viszont éppen azt vizsgáljuk, hogy a Második Vatikáni Zsinat mit tud fölmutatni a Tridenti Zsinathoz képest, akkor nem tudunk szabadulni a megállapítástól: Sokkal könnyebb a pápának 20 esztendővel a második világháború pusztításai után elutaznia Jeruzsálembe, Indiába és Észak-Amerikába, mint megvalósítania azokat a célkitűzéseket, amiket annak idején még XXIII. János pápa tett a zsinati atyák asztalára.

A Második Vatikáni Zsinat ugyanis megfelelkezik egy egészen alapvető dologról. Amikor „szóba akar állni a világgal”, akkor nem csupán arról van szó, hogy hogyan vélekedik a leszerelésről, az imperializmusról, a kapitalista társadalomról és a szocializmusról, a koegzisztenciáról, a háború nélküli világról, stb. Vagyis a világ nem csupán háború, békétlenség, éhség, írástudatlanság, orvosi hiány, babona és tudatlanság (amihez persze hozzátartozik a Mária-dogma is protestáns hitvallás szerint!), hanem világ abban az értelemben, hogy történetileg, históriailag, társadalmilag, kulturálisan, általában szellemileg és lelkiileg, életérzésében és életértelmezésében nem a közép-korban él és gondolkodik és nem is hajlandó az életét „közép-

kori módon”, vagyis a tridenti zsinat szellemének megfelelően berendezni. Nemcsak a protestánsok, ortodoxok nem, hanem azok sem, akik nem keresztyének. Ez a világ jól érezné magát akkor, ha egyes embereknek a gondolkodását és döntéseit nem határozná meg a középkor, ha „felnőtt keresztyénnel” és felnőtt „nem keresztyénnel” volna csupán dolga.

Ezeket a gondolatokat a Második Vatikáni Zsinat atyái úgy érzékeltették saját egyházukkal, hogy a 13. séma valami újat hozzon. Ezzel szemben: A javított szöveg az atomfegyverek felhasználása szempontjából jóval hátrább lépett, mint az egyébként is következetlen korábbi szöveg. Maguk a zsinati atyák ezt úgy fejezték ki, hogy több benne a filozófia, mint a teológia. Lehet-e az egyháznak olyan leereszkedő stílusban beszélnie a világról, ahogyan ezt a 13. séma teszi? Nem arra lenne-e szükség, hogy az egyház szolidaritást vállaljon a világgal, éppen azért, mert Isten is szolidaritást vállalt vele a Noé-féle szövetségben, azután különlegesen Krisztusban, akiben emberré lett, hogy bennünket Krisztusban a gyermekeivé avasson?

New Yorkból egyre nagyobb sebességgel térünk vissza Rómába! És most elérkeztünk a dolgok lényegéhez. *Sokkal egyszerűbb volt a pápának elutaznia Észak-Amerikába, „elzarándokolnia” Jeruzsálembe (különben is hova zarándokoljon egy zarándokolni akaró pápa?!) és Indiába, mint megvalósítania azokat a célkitűzéseket, amiket már 1517-ben is késő volt megvalósítania (hiszen éppen ezért lett reformáció!).*

A papnőtlenység kérdésében pl. még a vitát sem engedte meg. A vegyesházasságok kérdésében a tridenti zsinat óta semmit sem változtattak felfogásukon. A katolikus egyház demokratizálása szempontjából kérdés még, hogy a püspökök tanácsa milyen jogkört kap. Mennyiben felel meg az 1965-ös embernek a szerzetesi életideál? Tudjuk, hogy reménytelenül szerelmes leányok és nők, és életcéljaikban zsákutcába jutott férfiak ma is vannak. De ezek számára egyetlen életforma ma az apácaság és a szerzetesség? Luther Márton és sokak számára már a középkorban nem az volt. A protestánsokkal dialógust folytatni a Mária-dogma birtokában úgy gondoljuk rendkívül nagy bátorságra vall! A jelenlegi vatikáni zsinatnak az ökumenikus szóhoz semmi köze sincs, hiszen ennek a fogalomnak a helyes fölvetése már magában foglalta volna, hogy a római katolikus egyház „nem az idők jeléhez próbál passzolni”, hanem *saját dogmáinak az igazságát veti föl*. Ez pedig nem történt meg! Maga Edmund Schlink, aki pedig elég sok jó

szót mondott már a zsinatról, azt mondja, hogy „ez az ökumenizmus sajátosan római ökumenizmus.”

És végül a *dialógusról* kell szólnunk. Rómának arról az állítólagos szándékáról, hogy velünk protestánsokkal is párbeszédet folytasson a keresztyén igazság jobb megértése szempontjából és érdekében. VI. Pál pápának az „*Ecclesiam suam*” encyklikája óta a „dialógus” gyakran használt, sőt már elkoptatott kifejezéssé lett, amivel a római katolikus egyház azt az állítólag új törekvését akarja megjelölni, hogy egyrészt velünk nem katolikus keresztyénnel, másrészt magával a világgal párbeszédben akar lenni.

Jellemző azonban, hogy mit olvas az ember az Osservatore Romano augusztus 6-i vezércikkében. Ott arról van szó, hogy a párbeszédnek az a célja, hogy az igazságot még nem ismerőket elvezessék annak a fölismerésére. Vagyis egy nagyon *egyoldalú* párbeszédre gondol Róma. A maga üzenetét, a maga bizonyágtételét akarja közölni a nem katolikus partnerrel akár liturgiai formában, akár interjú alakjában. Római felfogás szerint azonban abból a párbeszédből nem alakulhat ki vita ate-kintetben, hogy hol található az igazság. Három példát szeretnék ennek az illusztrálására felhozni:

Hamburgban, az Északi Katolikus Napokon, a *liturgiai formát* választották, hogy párbeszédet folytassanak az elszakadt testvérekkel. A kezdeményezés katolikus oldalról jött. Erre összeültek a két felekezet szakemberei és megegyeztek egy formulában, ami megfelelt az istentisztelet evangélikus értelmezésének, de nem zavarta a katolikus felet sem, hiszen kikapcsolta a liturgia centrumát, vagyis az úrvacsorát, megfelelt tehát azoknak a követelményeknek, amikről a „De ökumenismo” séma is szól. Vagyis lehet együtt imádkozni, meditálni és Krisztusról bizonyágot tenni, énekelni, bibliai szakaszokat felolvasni, sőt azokról rövid írásmagyarázatot is tartani, illetve ilyesmit meghallgatni. A rendezvény evangélikus szónoka, D. H. H. Harms hamburgi főlelkész, sajnálkozását fejezte ki, hogy ez a közös együttlét bizonyos korlátok között mozoghat, beszélt a két felekezetet elválasztó problémákról, de arról a közös feladatukról is, hogy az egy Urat az egy világ előtt kell megvallani és megélni. A katolikus szónok, Dr. H. Volk mainzi püspök, beszélt a kettészakadás fájdalmas sebéről, elmondta, hogy mi az egyház egységének a feltétele, azután bizalomra, békességre és egymás megbecsülésére szólította föl a jelenlevőket, hogy a keresztyének ne az örökkévalóságban, hanem már itt a földön egyesüljenek. Ezt a „pár-

beszédet” imádság és áldás követte. Ez volt a liturgiailag bekeretezett „PÁRBESZÉD”.

Konstanzban, az *Evangélikus Szövetség* bádeni és württembergi országos szövetségeinek a gyűlésén a „fórumot” választották a „dialógus” eszközüül. A gyűlést összekapcsolták az „1415—1965 Husz — Zsinat — Egyetem” című konferenciával és ez volt a témája: „Konformizmus — Polgári bátorság — Lelkiismeret”. A rendezők két evangélikus (*H. Heinrichi* docens, *Dr. K. Sontheimer* berlini professzor) és két katolikus (*Carl Amery* müncheni újságíró, *L. Welser von Welsersheimb* stuttgarti jezsuita egyetemi lelkész) vitavezetőt hívtak meg. Mind a négyen elfogadták a meghívást. Az evangélikus résztvevők megérkeztek, a katolikus újságíró is ráért, de a jezsuita atyának nem volt szabad megjelennie. A freiburgi fővikárius, *dr. H. Schäufele* közbelépésére megtiltotta neki a részvételt a tartományfőnök helyettese. „A dialógus” nem jött létre. *Dr. Föhr* freiburgi fővikárius ezt azzal indokolta meg, hogy attól kellett tartani, hogy „bennünket katolikusokat provokálni fognak a konferencián.” Így azután a szimpozion katolikus vitavezetők nélkül jött létre, mert egy olyan jellegű párbeszéd, ahol esetleg a lényegről lenne szó, nem kívánatos a katolikus hierarchiának.

Kölnben, a 12. *Evangélikus Egyházi Napokon* szintén a „pódiumvita” formáját választották a „párbeszéd” lefolytatására. A dolog privát kezdeményezés volt, de a rendezők kaptak rajta és az alkalomnak megfelelő rangú vitapartner is találtak a „kölni nagy dialógus” lefolytatásához: *Dr. Lorenz Jaeger* paderborni érseket katolikus, és *D. Joachim Beckmann* rajnai püspököt evangélikus részről. A vita témáiban előre megállapodtak, miközben a vitás problémákat előre kikapcsolták. Mindkét vitapartner rövid előadással vezette be a „dialógust”. Az érsek csupán arra szorítkozott, hogy méltatta az ökumenikus mozgalmat, visszautasította a katolikus ökumenikus-értelmezésen gyakorolt bírálatokat. *Beckmann* püspök viszont a protestáns szempontból testvéries részeket idézte föl a zsinat ökumenikus sémájából. Az enyhe kezdet után azonban kérdések egész sorát is előterjesztette a püspök a „dialógus folyamán”. Az érsek azonban nem ezekre válaszolt, hanem a közönséghez beszélt nyájas hangon.

Ennek a „dialógusnak” legérdekesebb mozzanata az volt, amikor az evangélikus püspök azt a kérdést tette föl, hogy a katolikus egyház Krisztus egyetlen egyházának tartja-e magát. A gyűlés vezetője *Klaus von Bismarck*, a nyugatnémet rádió intendánsa ekkor bejelentette, hogy pihenésként a jelenlevők

egy éneket énekelnek és utána a fórum többi résztvevői is jelentkezhetnek szólásra. Így kerültette meg a püspök fölötté „kínos” kérdést. *Beckmann* zárószavaiban kifejtette, hogy egymással és nem egymás feje fölött kell a párbeszédet végeznünk. A katolikus érsek viszont erre sem válaszolva elmondta, mennyire hálás, „hogy alkalmat kaptam arra, hogy az ökumenizmusról szóló dekrétumot ismertessem Önökkel”, és azzal a kérdéssel fordult a hallgatókhoz, vásárolják meg azt a kommentárt, amit ő írt ehhez a dekrétumhoz, és olvassák el azt, hogy „az evangélikus gyülekezetek is” eljussanak arra a szintre, hogy „ilyen gyakorlati jelszavakat és normákat tudjanak kidolgozni, amiket azután majd minden biztonnyal az egyházi vezetők is szívesen elfogadnak.” Ezt a dialógust nevezte azután *Bismarck* vitainíróként az ökumenikus párbeszéd igazi mintájának, amit feltétlenül folytatnunk kell! A katolikus érsek minden biztonnyal hálás volt neki!

Számunkra nem mellékes dolog, hogy a katolikus egyház hogyan akar párbeszédet folytatni a világgal. Hiszen a mi bőrünkre is megy a dolog, akár keresztyén szempontból, akár általános emberi szempontból nézzük a kérdést. Arról nem is szólva, hogy mi protestánsok rendkívül „éberek” és „érzékenyek” vagyunk, amikor a békéről van szó. Mert mi évtizedeken át tusakodtunk teológiaiilag és mint magyar hazafiak nemcsak itthon, hanem a legkülönbözőbb nemzetközi keresztyén fórumokon azért, hogy Krisztus ne az „igazságos háborúk”, hanem az „igazságos béke” szószólója legyen a világban.

De különösen is „éberek” vagyunk akkor, amikor velünk úgy akar „párbeszédet” folytatni Róma, hogy nem mondja meg világosan azt, hogy mit akar elérni ezekkel a párbeszédekkel. Persze mi tudjuk mi van a dolgok mögött egyházilag és politikailag. És a legfájdalmasabb, hogy ebben a „tudatunkban” az elmúlt esztendőnkben nagyon meg kellett erősödnünk.

Dr. Pálffy Miklós

A Keresztyén Békekonferencia budapesti üléséről

A Keresztyén Békekonferencia Tanácsadó Bizottsága október 13—17. között tartotta ülését Budapesten, a Margitszigeti Nagyszállóban.

Öt kontinens keresztyén egyházainak tagjai jelentek meg, 38 ország volt képviselve. Európából 19 ország, Ázsiából és Afrikából 14 ország, Dél-Amerikából 3 ország, de ott voltak Kanada és Észak-Amerika küldöttei is. A repülés technikája meggyorsítja a közlekedést és az irdatlan távolságok utazási ideje szinte csak órákra csökken, de meg kell becsülni azt az erőt, amely valamenynyűket útnak indította Budapest felé, a szeretetnek és a felelősségnek az erejét és áldozatát.

Voltak olyanok, akik egyházukat képviselték, mások maguk jelentkeztek minden különösebb megbízatás nélkül, de mindannyiukat az emberiség életéért való szenvedély szorongatta. Amikor felszóltak, kiütközött a temperamentumuk: egyesek elragadtatással, csupa tűzzel és belső izgalommal adták tovább érzéseiket és gondolataikat, mások született diplomata nyugalmaival, kiegyensúlyozottságával, de mindegyik ugyanazon ügyért állt ki a mikrofon elé — az emberiség békéjéért. Nem kell azt gondolni, hogy minden sematikus történt, valamiféle csodás rendezés egységében, oh nem! — sőt inkább élesen össze is csaptak a vélemények, elsősorban a politikai jellegű kérdésekben, de bárki bármit bárhogyan mondott, egy cél élt benne, — a mai élő és szolgáló keresztyének kiállásáról, együtttérzéséről, együttműködéséről szóló bizonyágtevés kifejezése. Elhangzottak hosszú, hónapokon keresztül, lassan készült előadások és voltak csak percekig tartó csattanó felszólalások, de mindenki ugyanazt a nagy gondolatot tartotta szem előtt, amit a tanácskozás címe, témája fejezett ki: „Szolidaritás és együttműködés az igazságért és békéért”.

*

A riporter számára szinte lehetetlen hű képet adni arról a látványosságról, amelyet a konferencia tagjai nyújtottak. A fehér emberek arca sokszor sápadtnak tűnt az afrikaiaké mellett. Az ortodoxoknak egészen különleges a fejformájuk a szakállviselet miatt, de a legfeltűnőbb mégis egy fiatal libanoni archimandrita volt,

akinek sötét, hosszú haja a vállára hullt. Rangjuk jeléül sokan keresztet viseltek a nyakban, a díszességük és értékük változatossá volt, néha káprázatos. A Margitszigeten sétálók bizonyára csodálkozva nézték őket, amikor egy-egy szünetben, a szép, napsütéses, őszi időben ők is megjelentek az utakon, mindegyiknek a ruháján keskeny, fehér táblácskával „Christian Peace Conference”, Keresztyén Békekonferencia, és alatta a tulajdonos neve, rangja és országa.

*

A legtöbben régi ismerősönként köszöntötték egymást, hiszen a béke szolgálói évről évre részt vesznek a tanácskozásokon hol ebben, hol abban az országban, sőt földrészen. Az a 7—8 év, ami eltelt a legelső, a modrai (Csehszlovákia) tanácskozás óta, részben az összeharátkozás időszaka volt, másrészt az az átmeneti időszak, amely alatt ez a keresztyén mozgalom a békéért világméretűvé vált. Már most is kínálja önmagát, mint történeti témát a megírásra, mert elterjedésben, hatásban kevés mozgalom tudott úgy kifejlődni, mint ez éppen annak bizonyosságául, hogy egy ügy ragadta magával a felelősöket és nem szervezkedés következménye. De érthető is ez, hiszen a keresztyén békemozgalom előzménye két világháború a halottaival, romjaival, rokkantjaival és nyomorúságaival és ezek a tények tették szükségsszerűvé, hogy a Keresztyén Békekonferencia elinduljon mindig szélesedő útjára.

De ha egyszer átélhetné az emberiség azt a csodát, hogy a fegyverek és a háborúk többé nem szólnának bele az emberiség történetének alakulásába, akkor is szükség lesz rá, hogy keresztyén segítséget nyújtson a javak elosztásáért, a kultúra és civilizáció áldásaiért, az egyenlőségért és igazságosságért folytatott tuskodáshoz, mert szolidaritásra mindig szükségünk lesz. Ebben van ennek a mozgalomnak és ennek a nemzetközi, sok nyelvű közösségnek a titka.

Mindezt tudták azok, akik a barát, a testvér, a küzdőtárs melegével köszöntötték egymást.

*

Már a megnyitó istentisztelet is megrázó volt. Október 13-án, szerdán, este a nagyszálló étterme, amely évtizedek óta exkluzív vacsorázók helye, ahol édes-bús és tüzes magyar nótákat szokott játszani a cigányzenekar, ahol halkléptű pincérek járnak-kelnek, — átalakult istentiszteleti hellyé. A hosszú főasztal mellett ültek az elnökség tagjai, a szószéken pedig tagbaszakadtan, napbarnán A. K. Nelson prépost, a ghana-i küldött hirdette az ígét. A gyülekezet tagjai kezében pár oldalas énekfüzet, a Cantate Domino, angol, német és francia nyelven. Páratlan közösség csendesedett el az ige hallgatása közben, mert volt ott református és evangélikus, ortodox

és anglikán, metodista és baptista, cseh-testvér és mennonita, quéker és római katolikus, valdens és a „barátok közösségének” tagja, adventista és a Mar Thoma szír egyház hívője s papja. De még a felsorolt egyházi közösségek között is vannak különbségek, eltekintve a színtől, néptől és országtól. De valamennyien ugyanazt az Urat vallották Megváltójuknak és a béke Fejedelmének.

Minden reggel volt áhítat, vagy együttesen vagy külön csoportokban. Október 17-én, vasárnap, délelőtt az étterem-konferencia hely egyik sarkában úgy csendesedtek el a quékerek, mintha csak otthon lettek volna hazájukban. Azt pedig tudjuk, hogy két vasárnapon is sok vidéki és budapesti gyülekezetben prédikáltak. A nagy viták és tusakodások háttérérben meghúzódott az Istenre való figyelés, az Ő akaratának a keresése és az engedelmesség. Valamennyien elvitték magukkal egy-egy gyülekezet lelki arcát, az ének zengését magyar nyelven.

*

Az ülés egyik megrázó eseménye később mély szomorúsággá változott. A teológiai bizottság egyik esti ülésén szólalt fel D. Dr. Bodonhelyi József teológiai professzor. Úgy beszélt, amilyen az egyénisége, egyszerűen, világosan, higgadtan, professzorosan, de lélektudományosan. Beszéd közben egyszerre két kezével támaszt keresett a levegő ürességében. Szavai hangzottak még, amikor ez történt és senki nem gondolta mi lesz az élet mondatának a vége. Támasz nélkül hátradőlt és összesett. Az első napok reménykeltő hírei után mégiscsak magasra szállt a halál fekete madara, tíz nappal később meghalt.

Itt is állítsunk emléket tudós és melegszívű testvérünknek és ez az emlék legyen áldott közöttünk!

Amikor ezeket a sorokat írom, megérkezett egy másik fájdalmas hír: dr. Ferdinand Sigg, metodista püspök, aki a Keresztyén Békekonferencia egyik tagja volt és felszólalásaiban az ébredési kegyesség tagjaként tett bizonyosságot, váratlanul meghalt Zürichben.

*

A konferenciával kapcsolatban őszintén és szeretettel kell egy régi közvéleményt eloszlatni. Mi fehér emberek sokszor beszélünk „sötét Afrikáról” és fekete testvéreinket inkább csak a tömeg-megmozdulásaikról vagy sporteredményeikről ismerjük. Egy ilyen — és még ki tudja hány — nemzetközi találkozó másra tanít. Arra, hogy valóban ébredő Afrikáról kell beszélnünk, amelynek igen sok kiváló képviselője van. Keresztyén viszonylatban vagy a béke viszonylatában olyan felszólalásokat és igehirdetéseket hallhattunk, amelyek felfedik egy mély gondolkodású népközösség értékeit. Tá-

jékozottságban, politikai éleslátásban, a teológia tudományában rendkívül jártas személyiségeket ismerhettünk meg, akik felsorakoztak az élvonalba. Éppenolyan megszegyenülten, mint örömmel mondhatjuk el: a fehér ember sokat tanulhat azoktól is, akik a rabszolgaság és modern kolonializmus mélységeiből törnek fölfelé és szabadságukat kérik a nap alatt!

*

Kérdezhetné valaki: volt-e jelentősége ennek az együttlétnek, a tengernyi munkának, a szervezésnek, a gondoskodásnak, az anyagi áldozatnak, az együttes éneklésnek, az igehirdetésnek és imádkozásnak? Cinikussá és hidegszívűvé kellene válnia annak, aki mindent negatív módon megtagadná. A szónak, a párbeszédnek, a szellem cselekvésének, a jóakaratnak, a bizalomnak, a közösségnek mindig van értelme és jó hatása! De az igazi eredményt szinte lehetetlen felmérni. Amerre elmentek a résztvevők, az öt kontinens számtalan gyülekezetébe és elmondották az élményeiket és elmondták a határozatokat, ott tovább hullámozott az ember szeretetének szent lázadása valamennyiünk életéért és mindenütt valamennyire feltámadt a nagy gondolat és feladat: meg kell állítani a tüzet, amely milliók halálát jelentheti!

Isten segítsen bennünket ebben.

Várady Lajos

A Sajtóosztály

értesíti a gyülekezeteket, hogy az
Énekeskönyv új kiadása megjelent.

Ára: 40 forint

Kapható a Sajtóosztályon

Szolidaritás és együttműködés az igazságosságért és a békéért

I.

A Tanácsadó Bizottság a II. Keresztyén Békevilággyűlés óta első ízben gyűlt most egybe. Kapcsolódva annak munkájához és ahhoz a szellemhez, amely a nagygyűlésen megnyilvánult, folytatjuk a küzdelmet azért a célért, amelyért a Keresztyén Békekonferencia létrejött. Mindjárt előadásom elején szeretném néhány pontban összefoglalni, hogy mi a mi tevékenységünk alapvető értelmé 1958 óta. A világhelyzetben végbement sok változás ellenére, amiről később fogunk beszélni, munkánk összefüggésben áll azzal, amit évekkkel ezelőtt kezdtünk el, és ami gyűléseink, tanácskozásaink és találkozóink tartalmát képezte. Arra irányuló törekvés ez, hogy a világban a békés együttműködés légkörét teremtsük meg, és a magunk részéről hozzájáruljunk a leszereléshez, az atomfegyver-kísérletek beszüntetéséhez, és egyáltalán a tömegpusztító fegyverek megsemmisítéséhez. Tudjuk azonban, hogy ez a törekvés nem lehetséges intenzív párbeszéd nélkül, amelyet mi, akik erre a munkára összegyülekeztünk, részint egymással, részint a világ más békétörekvéseivel folytatunk. Sőt, készek vagyunk a párbeszédre azokkal is, akik nem értenek egyet velünk, akiknek más elképzelésük van a békés közösségről és a nemzetközi kérdések megoldásáról. Feltételezzük, hogy azok is, akik néha élesen állást foglalnak munkánkkal szemben, vagy szívük mélyén bizalmatlanok irántunk, vágyakoznak a béke után, gyűlölik a háborút és keresik az eszközöket arra, hogy a népek között, valamint az egyes csoportok és emberek között legalábbis a minimális bizalom légkörét teremtsék meg. Azért húzom alá ezt a tényt, vagy jobban mondva ezt a reménységet, hogy megmutassam: munkánk nem merev, dogmatikus elképzeléseken nyugszik, nem akar politikailag egyoldalú lenni, és az azokra való figyelmes hallgatást feltételezi, akik körülöttünk vannak, még ha azok más utakat és módszereket keresnek is. Arra vágyunk, hogy — amint már többször mondtunk — a békemunka élcsapata legyünk, amennyire erőnkől telik anticipáljuk a jövőt és felkészüljünk az egész társadalmi struktúrában végbemenő változásokra, hogy ne zavarjanak meg bennünket azok a mélyreható átalakulások és válságok, amelyek a közeljövőben várnak ránk.

Ezzel összefügg, amint már néhányszor rámutattam, arra irányuló őszinte törekvésünk, hogy kölcsönös párbeszédet kezdjünk és a dialógus (amint ma mondják) segítségével legyőzzük az előítéleteket, félreértéseket és ellentéteket, melyek közöttünk is megvan-

nak. Nem vagyunk monolitikus intézmény. Olyan közösség vagyunk, amelyet bár összeköt a Názáreti Jézus evangéliumába vetett közös hit, de amely különböző politikai, társadalmi, nemzeti és kulturális háttérből nő ki, és amelyet mindig újra kell létrehozni, megtisztítani és meggazdagítani. Az evangélium maga olyan mély, hogy az emberi gondolkodás nem ér el teljes mélységéig. Ugyanakkor azonban olyan széles is, hogy átfogja az emberi gyengeségeket, zavarokat, ellentmondásokat, vágyakat és reménységeket s mindegyikünket a maga speciális személyi és társadalmi-politikai helyzetében szólítja meg. Sőt, azt lehet mondani, hogy az evangéliumot csak a konkrét és állandóan változó körülmények és kérdések összefüggésében élő emberhez való eleven viszonyában lehet megérteni. Az evangélium arról beszél, hogy Isten egyedülálló módon lépett be az emberi életbe, és arra kötelez bennünket ezáltal, hogy kapcsolatban álljunk az Ó- és Újtestamentum bizonyosságtevőivel és valamennyi keresztyén egyházi alakulat hitvallóival, a régi időktől elkezdve egészen mostanáig. Nekünk is, akik itt összegyűlekeztünk, kötelességünk, hogy elgondolkozzunk azon a kérdésen: valóban értjük-e az evangéliumot, valóban megragadtuk-e az bennünket, értjük-e és átéljük-e azt a küzdelmet, amelyet az evangélium folytat érettünk, lelkünkért és közösségünkért. Az evangélium mindegyikünket a maga személyes fájdalmaiban és bajaiban szólítja meg, mondja el a megbocsátásról és kiengesztelődésről szóló üzenetet és olyan köteléket teremt, amely összefog bennünket, bármilyen környezetből jövünk is, bármilyen politikai vagy kulturális képződmény formált is bennünket és bármilyen nézeteink legyenek is a világról, a történelemről, az emberi társadalom fejlődéséről és a jövőről. Éppen ez lesz a bizonyítéka béketörekvésünknek. Keresztkonferenciánk levenségének, ha elevenen emlékeztünkbe idézzük Isten életünkbe való eljövételének valóságát Jézus Krisztusban, és ha egymásra az Ő fényében tekintünk.

Ilyen körülmények között bizvást bocsátkozhatunk heves és éles párbeszédbe vagy vitába. Az elmúlt évek során néhányszor már mentünk át olyan válságokon, amelyek, úgy látszott, megrázódtatják mozgalmunk alapjait. Emlékszünk Karlovy-Varyra 1962-ben és különösen a II. Keresztyén Békevilággyűlésre. Tudjuk, hogy voltak olyan testvérek közöttünk, akik a véleménykülönbségek látán csaknem lemondtak a munkában való részvételtől, és el akarták hagyni a nagygyűlést. Nem akarok ezzel senki fölött bírálatot gyakorolni, sőt meg vagyok győződve, hogy az ilyen elcsüggedés az igazságért és békéért való komoly és mély személyes tusakodás kifejeződése lehetett és lehet. Azonban nem azért vagyunk itt, hogy elcsüggedjünk, vagy kételkedés áldozatává váljunk. Hanem azért vagyunk itt, hogy türelmes munkával és az emberekre való figyelmes hallgatással legyőzzük azt, ami elválaszt bennünket, ami az emberi zűrzavarok és a háborúk oka, és ami ma is fenyegeti a népek együttélését, sőt katasztrófát készít elő. Sokat beszéltünk

már arról, hogy mindegyikünket befolyásolja környezete, hogy nézeteink egyoldalúak és mindnyájan hajlamosak vagyunk előítéletekre vagy gyanúsítgatásokra. Nem is lehet másként. A veszély nem az egyoldalúságunkban van, hanem abban, hogy nem akarjuk elismerni egyoldalúságunkat, és nézeteinket mások megítélése végérvényes mértékének tartjuk. Abban a pillanatban, amint mindegyikünk tudatára ébred egyoldalúsága tényének, máris döntő lépést tettünk előre. Azért hívom fel erre a figyelmet, mivel minket, akik Kelet-Európában élünk, gyakran vádolnak azzal, hogy egyoldalú és elfogult nézetünk van a közélet eseményeiről vagy a világ jövőbeni rendjéről. Hiba lenne, ha tagadnánk ezt. Szeretnénk azonban azokat a barátainkat, akik Nyugatról vagy más kontinensekről jönnek, teljes szeretettel arra emlékeztetni, hogy ők is a maguk egyoldalúságával, előítéleteivel, helyi vagy regionális elképzeléseivel kapcsolódnak be az együttműködésbe, és kötelességük, hogy nézeteik helyességéről meggyőzzenek bennünket és meghallgassák azt, ami a másik oldalról hangzik el. A dialógus a nézetek, eszmények, vágyak és programok konfrontációját jelenti, feltárulkozást a másik ember előtt, akinek más nézetei vannak, készséget a tőle való tanulásra, az önvizsgálatra, saját tevékenységünk revideálására és arra, hogy közös alapot keressünk ott is, ahol első pillanatra teljesen lehetetlennek látszik ilyen alapról beszélni. Ebben van, véleményem szerint, mozgalmunk mély értelme. Munkánkat nem az emberi léttel kapcsolatos végső igazságok iránti közömbösség hordozza. Türelmességünk nem közömbösségből fakadó türelmesség. Türelmes és toleráns dialógusokat az evangélium igazságáról való mély meggyőződés határozza meg, éppen az affelől való bizonyosság, hogy az evangélium kegyelmes segítség az egységért való küzdelemünkben, mind a hitben, mind a gyakorlati tevékenységben. Olyan egységről van szó, amely legyőzi az emberi szívek mélyén levő ellentmondásokat és konfliktusokat: a megbocsátásról szóló üzenettel, azzal a szeretettel, amely mindent elvisel, mindent hisz, mindent remél és mindent eltűr.

Munkánknak még egy másik oldalára szeretném felhívni a figyelmet. Gyakran találkozunk azzal a szemrehányással, hogy nem olyan társaság vagyunk, amely hivatalos egyházi képviselőkből áll, vagy legalábbis olyan embereket vonunk be az együttműködésbe, akiket egyházaik nem bíztak meg. Ebben a tekintetben az Egyházak Világtanácsával hasonlítanak össze bennünket. Teljes nyomatékkal szeretnék rámutatni arra, hogy mozgalmunk egész struktúrája tudatosan megkülönböztet bennünket a nagy ökumenikus szövetségektől, akár az Egyházak Világtanácsáról, akár a felekezeti világszövetségekről legyen szó. Hálásak vagyunk azért a tényért, hogy a legkülönbözőbb történeti struktúrájú egyházak közül sokan hivatalosan együttműködnek velünk. Csak az ortodox egyházaknak és a kelet-európai protestáns egyházaknak a részvételére, vagy többek között a csehszlovákiai ókatolikus egyház

részvételére utalok itt. Nem zárkózunk el egyetlen egyház elől sem, mely kifejezi készségét a tevékenységünkben való részvételre. Azonban a KBK nem egyházi békeszövetség, hanem *mozgalom*, és az is marad, azaz továbbra is nyitva áll hívő keresztyének csoportjai vagy egyes hívő emberek előtt, akik megértene bennünket, és együttműködésre nyújtják kezüket. Ebben rejlik mozgékonyágunk, elevenességünk és bizonyos értelemben a kísérletezésre és új utak járására való készségünk is. Ez nem irányul a hivatalos egyházak ellen. Csupán az egyházakban és a nemzetközi életben fennálló jelenlegi helyzet bonyolultsága felismerésének a kifejeződése, felelős szabadságunk és szabad felelősségünk megbizonyítása, aminek a kirobbant válságokban, konfliktusokban és más változásokban mindig újra meg kell történnie. Mozgalmunk, egyfelől az egyházi képződmények iránti lojalitásunknak, másfelől annak a szabadságnak a szintézise, mely túltekint a szervezett egyházak határain, és élő csoportokra és egyes emberekre támaszkodik, ha azok az evangéliumban gyökereznek. Egyes katolikus csoportokkal való őszinte együttműködésünk is bizonyítéka ennek.

Mindaz, amit mondtam, csak alaptémánknak: „Szolidaritás és együttműködés az igazságosságért és békéért” — a konkréti-zálását van hivatva szolgálni. Nem lehet ott szó szolidaritásról, ahol az emberek nem beszélnek egymással, ahol egyik nem nyitja meg belsejét és szívét a másik előtt, és ahol az emberek nem tudnak kölcsönös bizalommal beszélni egymással olyan kérdésekről is, amelyekben különböznek, eltérnek egymástól. A szolidaritás kölcsönös bizalmat jelent. Azzal a meggyőződéssel közelítünk egymáshoz, hogy nyíltságunkkal és határozottságunkkal segíthetünk egymásnak. Sokszor elmondtuk már, és ma csak megismételjük, hogy igazi dialógus csak ott gondolható el, ahol az emberek belső meggyőződéssel beszélnek egymással és arra vágnak, hogy a partner megértse őket. A szolidaritás mindig azzal a kockázattal jár, hogy ellentétes nézeteink miatt egy ideig törésre kerül sor közöttünk. Másképp azonban nem megy. Újra meg újra el kell mennünk arra a helyre, ahol azok a testvéreink állanak, akik nem értenek meg bennünket. Meg kell próbálnunk megérteni eltérő nézeteik és akcióik legmélyebb indokait. Meg kell próbálni leereszkedni pontosan arra a helyre, ahol Urunk, az élet és halál Ura folytatja a harcot az emberért, annak bűnei és tévelygései ellen, és ahol csak bűnbánattal találhatjuk meg a felszabadítás és az igazság igéjét. Kötelességünk türelmesen elviselni a fenntartásokat és ellenvetéseket, hogy kontrolláljuk magunkat embertársaink bírálatával és ily módon előkészítsük az igazi emberség, a valódi igazságosság és a békés együttélés légkörét. Nem feleslegesen foglalkozunk az inkarnációval, mint Isten tetteivel (a Teológiai Bizottság legutóbbi ülése is ezt tette). Az emberek közötti igazi szolidaritást azon a ponton érthetjük meg, ahol a Názáreti Jézus teljes szolidaritást vállalt a bűnös emberrel, annak tanácsalanságával, tehetetlensé-

gével és halálával. Ez nem szentimentalitás és nem múltó meghatódás, sokkal inkább az embereknek az emberi lét alapjaiban való egységének mély átélése. Ugyanakkor döntés az akció mellett, az ember szolgálata mellett, tekintettel jogfosztottságára és gyengeségére. Döntés amellett, hogy mindent megteszünk azért, hogy az emberek minden különbözőség, ellentmondás és megoldatlan kérdés ellenére bizalmatlanság, gyanúsítgatások, gyűlölet és gonoszság ellen harcolva együtt éljenek.

II.

Tekintsük át azt a célt és azt a programot, amellyel hét évvel ezelőtt elkezdtük a munkát. Vannak új munkatársak közöttünk, akik most kapcsolódnak bele a munkába, és jó, ha tevékenységünket beállítjuk állandó feladataink összefüggésébe.

Vázlatosan szólva, a béke megőrzéséről van szó egy olyan korban, amikor elég egyetlen szikra ahhoz, hogy világkatasztrófát idézzon elő.

Céltudatosan küzdünk olyan leszerelési intézkedésekért, amelyek elvezetnek a teljes és ellenőrzött leszereléshez. Harcolunk elsősorban az atom- és hidrogénbomba ellen, mivel ezek olyan tömegpusztító fegyverek, amelyek különbség nélkül megölik az embereket, akár a hadsereghez tartoznak, akár mindennapi polgári munkájukat végzik.

Arra törekszünk, hogy az ezekkel a fegyverekkel való kísérleteket szüntessék be, nemcsak a légkörben és a víz alatt, hanem a föld alatt is. Sajnálattal tölt el bennünket, hogy vannak államok, melyek nem mondtak le a kísérletekről, sőt azok folytatásán dolgoznak.

Tevékenységünket akkor kezdtük el, amikor még a hidegháború teljes erővel tombolt, és megmérgezte a népek közötti légkört. Utakat keresünk ennek legyőzésére.

Állást foglalunk atomfegyvermentes övezetek létrehozásáért, mint ami a feszültség csökkenéséhez vezethet, legalábbis a legveszélyesebb pontokon.

Mély rokonszenvvel kísérjük figyelemmel az új önálló államok kialakulását, és támogatjuk őket a szociális igazságosságért, nemzeti és gazdasági függetlenségükért való küzdelmükben és az éhség, az analfabétizmus és alacsony életszínvonal elleni harcukban.

A világhelyzet az utóbbi nyolc évben minden esetre messzeemenően megváltozott, és szüntelenül vizsgálunk kell, hogyan törekedhetünk új meggyőző erővel és új eszközökkel ezeknek a céloknak az elérésére.

A történelmi események jó és tájékozott megfigyelői már régen megértették, hogy a forradalmi változások hosszú folyamatában élünk, nemcsak politikai és társadalmi vonatkozásban, hanem a

nemzetközi élet, illetve a világtársadalom egész struktúráját illetően is. Ez a forradalmi folyamat már néhány évtizede tart. Külsőleg az első világháborúval kezdődött el. Ez a háború nem oldotta meg az akkori súlyos nemzetközi konfliktusokat és ellentéteket, ellenkezőleg, új feszültségeket eredményezett és új explozív erőket halmozott fel. A második világháború alatt reméltük, hogy megoldódik és kiegyenlítődik az, amit 1918 után nem tudtak megoldani és elintézni. Reméltük, hogy a második világháború félelmes katasztrófája, amely a szó igazi értelmében a nemzetközi rend és az egész emberi élet egész struktúráját megrendítette, de társadalmi megrázkódtatásokat is eredményezett, megoldja azt. Emlékszünk arra, milyen reményekkel üdvözlöttük 1945-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetét, a hitleri Németország és Japán vereségét és a békés világrend alapjainak a lerakását. Ma azonban látjuk, hogy a második világkatasztrófa sok áramlatot és irányzatot indított el, sok új kérdést és vitás pontot vetett fel, úgyhogy ma, húsz évvel ennek a katasztrófának a befejeződése után, olyan mélyreható változások közepette élünk, amilyeneket ezzel az intenzitással még nem éltünk meg. Aki fél a forradalom szótól, az gondoljon arra, hogy ez a szó, amint megszoktuk, csak részben fejezi ki a mai világtörténet megrázkódtatásait. Ez a szó sem elég erős annak az érzékeltetésére, ami ma a világban lejátsszódik. Az Egyesült Nemzetek Szervezete csak részben volt képes arra, hogy legyőzze a válságot, vagy megoldását jó irányba terelje. Az 1950—52-es koreai háborút is az Egyesült Nemzetek Szervezete hibái jellemezték. A makacs ellenállás a népi Kína ENSZ-be való felvételével és egyáltalán a nemzetközi tárgyalásokba való bevonásával szemben, ennek a világszervezetnek a gyengeségét és a világ egyes döntő fontosságú államférfiainak a politikai rövidlátását bizonyítja. Az is, ami ma az ázsiai kontinensen lejátsszódik (Vietnamban vagy Laoszban, India és Pakisztán között, vagy legutóbb Indonéziában), részben azért ölt olyan veszélyes jelleget, mert a népi Kína izolálva van a világ többi részétől, és az ENSZ-et súlyos veszély fenyegeti, ha nem is létében, de tevékenységében és tekintélyében. Mit tegyünk e szervezet tekintélyének megszilárdítása érdekében?

A gyarmati uralom bukása Ázsiában és Afrikában 1945 után és egy sor új, szabad állam kialakulása ezen a két kontinensen annak a bizonyítéka, hogy az emberiség politikailag érette és nagykorúvá vált, és hogy a fehér ember túlereje engedni kénytelen azon százmilliók politikai és nemzeti nagykorúságának, akik kevés elelőtt még felelősség nélkül, a magasabb életszínvonalért, egészségért, jó lakásért és művelődésért folytatott igazi, rendszeres társadalmi-politikai küzdelem nélkül éltek. A szabad nemzetek létrejötté Ázsiában és Afrikában nem valaminek a végét, hanem a kezdetét jelenti. A politikai önállóság nem elég ahhoz, hogy megbirkózzanak a társadalmi és kulturális problémákkal, nem jelenti azt, hogy ezek a népek végérvényesen független viszonyba kerültek

más nemzetekkel. A forradalmi erjedés és a korábban függő kontinenseknek az egész nemzetközi struktúrába való valószínűs be- tagolódása hosszú folyamatában élünk. Fel kell készülnünk arra, hogy új konfliktusok keletkeznek és ott is nyugtalanságok jelent- keznek, ahol a legkevésbé várnánk. Tíz évvel ezelőtt a Bandungi Konferencia idején bátorított, sőt megörvendeztetett bennünket a több mint egymilliárd ember pozitív, békés együttműködésé- nek a kilátása. Úgy látszott, hogy a népi Kína és India, Indonézia és Pakisztán — hogy csak néhány államot említsek — hatalmas békés növekedés kezdetén állanak. A békére vonatkozó reménysé- günket éppen ezekre a népekre alapoztuk, akik azért gyűltek ösz- sze, hogy a nemzetközi közösségért való konstruktív fáradozások korszakát megkezdjék. Ma súlyos válság előtt állunk éppen ott, ahová röviddel ezelőtt nagy reménységekkel tekintettünk. De az amerikai kontinens is nyugtalansággal tekint a jövőbe. Ott is olyan társadalmi, gazdasági és politikai erők forrongnak, amelyek áttörik ennek a kontinensnek a mai rendjét. Európáról nem kell sokat beszélnem, hiszen a Keresztyén Békekonferencia éveken át foglal- kozott az ún. német kérdéssel, amely húsz éven át megoldatlan maradt, és nagy nyugtalanságnak, bizalmatlanságnak és annak a forrása, amit ma hidegháborúnak nevezünk. Keresni kell annak lehetőségeit, hogyan lehetne ezt a kérdést megoldani annak érde- kében, hogy Közép-Európa igazi békés együttélés színhelye lehes- sen. A világpolitikának ma ez már nem az egyetlen vagy éppen a fő kérdése, amint néhány évvel ezelőtt Németország még az volt. A Kelet—Nyugat kérdés új formákat öltött és új dimenziókat nyert. Mégis világosan látjuk — a legutóbbi események is erre utalnak —, hogy a német nép ügyében is még intenzívebben és felelőseb- ben kell tovább dolgoznunk, mint eddig. Komoly időket élünk. A politikai gyarmati uralom korszaka mögöttünk van. De a fehér ember, azaz a magas civilizációjú nyugat-európai és észak-amerikai népek gazdasági uralmának a korszakát is fel kell váltsa az éhség, a tudatlanság és a felszabadult népek alacsony életszínvonala fel- számolásáért folytatott felelős küzdelem. Ami Vietnamban történik, az sőtét jel arról, hogy a nyugati világ hatalmas és gazdag nem- zetei még nem ébredtek a politikai felelősség és az emberiség teljes tudatára, és hogy erőszakkal akarják megoldani azt, amit csak az emberek igényei iránti mély megértéssel lehet megoldani; az embereknek pedig kenyérre, nem pedig ágyúkra és bombákra van szükségük.

Mindegyik pontról, amelyet érintettünk, óráig lehetne be- szélni. Azonban csak a következőket szeretném aláhúzni:

1. A világban végbemenő állandó forradalmi változások kor- szakában élünk.

2. A béke attól függ, mennyire értjük meg ezeknek a válto- zásoknak a mélységét, és hogy megfelelő eszközöket találunk-e azok megoldására.

3. Türelmes megértéssel kell lennünk az emberi társadalom és a nemzetközi rend világméretű átalakulása hosszú folyamata iránt.

Jól tudjuk, hogy nem elég a mai világ problémáit és válságait egyszerűen regisztrálni, hanem fel kell tennünk a kérdést: mit tegyünk mi magunk, hogy hozzájáruljunk a világméretű felbomlás leküzdéséhez. Hogy dezintegrációról van szó (és nemcsak farradalomról), az az eddigi fejtegetésekből bizonyára látható. Ebben a tekintetben ma bonyolult a munkánk, mivel a helyzet Keleten (azaz Kelet-Európa és Ázsia óriási területén) és Nyugaton, valamint a volt gyarmati területeken sokkal differenciáltabb és zavarosabb. Hol vannak már azok az idők, amikor elég volt a Kelet—Nyugat problémáját és az atom- vagy nukleáris fegyverkezés beszüntetésének a szükségességét felvetni! Néhány évvel ezelőtt feltételeztük, hogy a keleti tömb minden különbözőség ellenére is egységes. Nyugatot is zárt képződménynek láttuk, amely hatalmi politikával igyekszik fenntartani és megakadályozni a keleti világ felépítését. Ma sem Keletet, sem Nyugatot nem lehet így jellemezni. Azt gondoltuk továbbá, hogy az ún. gyarmati népek politikai és nemzeti felszabadulása automatikusan ezeknek az országoknak a társadalmi átalakulásához, anyagi és kulturális színvonaluk emelkedéséhez vezet. Feltételeztük, hogy ezek között a nemzetek között lényegi szolidaritás van és mély kulturális, történeti, faji és politikai különbségek ellenére bizonyos összetartozási érzés és az új világrendért folyó küzdelemben való szolidaritás lesz közöttük. Az 1955-ös Bandungi Konferencia után azt vártuk, hogy az ázsiai és afrikai világ viszonylag világosan foglalja el a helyét a katonai, hatalmi, politikai és gazdasági nyomás nélküli, békés együttélésért folyó harcban. Naponként kell azonban megtanulnunk, hogy ez a terület is tele van robbanóanyaggal, hogy itt is súlyos nemzeti, vallási vitás kérdések támadnak, és e területen való tevékenységünk nem lesz magától értetődően és eleve sikeres.

Az utóbbi évek eseményei megtanítanak bennünket arra, hogy a mai világtörténelem dinamikusabb és nincs olyan kérdés, amelyet történeti távlat nélkül megoldhatnánk. Ezzel azt akarom mondani, hogy nem elég a mostani pillanatnyi kérdésekkel foglalkozni és a világhelyzetet statikusan megítélni; sokkal inkább a történeti távlatból kiinduló, alapos, figyelmes áttekintésre van szükségünk, hogy így ítéljük meg mind az Ázsiában, Afrikában, mind a Latin-Amerikában lejátszódó események igazi értelmét. Van tanulmányi osztályunk, és ezekben a napokban ebben a vonatkozásban konkrét feladatokat kell megjelölnünk. Nemcsak Kínáról és szomszédairól van szó, hanem az egész arab világról, Afrikáról, háttérben a francia, brit, portugál és egyéb gyarmati uralommal. Mert a gyarmati korszak vége nem jelenti, hogy a gyarmati uralom történetét ki lehet törölni ezeknek a népeknek az életéből és ezekben az országokban úgy lehet a békéért küzdeni és azok jövőjéről beszélni, mintha nem lett volna gyarmati uralom. Összefügg ezzel egy bo-

nyolult vallási és kulturális problematika is: az, amit a népek lélekének nevezünk, az egyes országok bizonyos struktúrája és életstílusa. Az egyes nagyhatalmak külpolitikájának egyik legnagyobb hibája (és attól félek, hogy a mi békemunkánk egyik legnagyobb hibája is) az volt és az, hogy az államférfiak és politikusok saját elképzeléseik, modelljük és érdekeik szerint járnak el népekkel: önmagukat teszik annak a mértékéül, hogy más népek hogyan éljenek és akaratlanul is, anélkül, hogy ez tudatosulna bennük, önigazultan és ennek következtében gyakran önkényesen is járnak el. A legsúlyosabb ebben az, hogy a bonyolult világhelyzetet gyakran egy egyszerű és rendszerint primitív jelszóra redukálják. Milyen sok kárt okozott pl. az, nemcsak politikailag, hanem emberéletben is, hogy a más népek körében jelentkező irányzatokat és áramlatokat, amelyeket a kialakult mértékkel nem lehetett mérni, a kommunizmus megjelenési formájának, vagy beszüremlésének nevezték! Vagy pl. milyen félrevezetők azok a próbálkozások, hogy a népeket „szabadoknak” vagy „leigázottaknak” nevezzék aszerint, amint megfelelnek a — néha jószándékú — elképzeléseknek arról, hogy mi a szabadság és demokrácia, vagy miben áll az ember nagykorúsága és méltósága.

Az, amit éppen érintettem, mostani beszélgetésünk témája lesz. Úgy gondolom azonban — amint erre még vissza fogok térni —, hogy éppen az érintett kérdések igazi megértéséért és megoldásáért folyó küzdelem hozzátartozik a békemunkához, hiszen a formális béke, a háború nélküli állapot még nem jelenti az igazi béke biztosítását. Ebben a törekvésben annak is segítenie kell, aki nem tartozik közvetlenül a mi közösségünkhöz. A békemunka úttörői szeretnének lenni, ami csak úgy lehetséges, ha kezdeményezőleg, intenzíven és merészen kapcsolatot keresünk más békeszervezetekkel, egyházi vagy általános, keresztyén vagy világi békeszervezetekkel. A Béke-világtanács és az utóbbi tizenöt évben tartott béke-világkongresszusok rengeteg tapasztalatot és anyagot gyűjtöttek össze. Minden nagy egyházi képződményben vannak olyan csoportok, amelyek a társadalmi és békemunkával foglalkoznak. Ezek a maguk perspektívájából segíthetnek nekünk, akár az amerikai, és nyugat-európai, akár az afrikai és ázsiai perspektíváról legyen szó. A római katolikus egyházban ma olyan megnyilatkozásokat hallunk, amelyek a legmagasabb helyről hangzanak el (v. ö.: XXIII. János, „Pacem in Terris”). Most azonban főként VI. Pál pápának az ENSZ-ben tartott beszéde jelentőségét kell megemlíteni. A nemzetközi kérdésekkel és a béke kérdésével foglalkozó terjedelmes irodalom nap mint nap nő. Szükségessé válik, hogy ezeknek a törekvéseknek a tanulmányozását, valamint az ezekkel a mozgalmakkal való együttműködésre irányuló kísérleteket tervszerűen megszervezzük.

Mostani ülésünkön is el kellene gondolkoznunk annak a módján, hogyan kerülhetnénk kapcsolatba vezető államférfiakkal, bár-

mely kontinensen éljenek is azok. A mai politikai élet egyetlen felelős képviselője sem függetlenítheti magát a közvéleménytől sem az ENSZ-ben sem a nagy vagy kis államokban. Valamennyinek kötelessége, hogy meghallgassák, mi a véleményük a világ felelős embereinek politikájukról és egyes döntéseikről. Minden bizonnyal a mi feladatunk is, hogy a közvélemény formálásához hozzájáruljunk mind a saját országunkban, mind a nemzetközi kapcsolatokban. Ez azonban nem jelenti, hogy figyelmen kívül hagyhatjuk azt, amit reprezentatív és felelős személyiségek a népek körében és az államokban életfontosságúnak tartanak, és hogy nem kell törekednünk kapcsolatot teremteni velük. Tudjuk, hogy az államférfiak döntései — legalábbis általában — egyik vagy másik problematika széles körű ismeretén alapulnak, és hogy a politikai munkatársak általában többet tudnak, mint amit mi képesek vagyunk áttekinteni. Mégis, ha tevékenységünk a mai konfliktusok és kérdések realisztikus és felelős tanulmányozására támaszkodik, szavunknak olyan befolyása és hatóereje lehet, amit nem szabad lebecsülni. Ehhez mindenesetre az szükséges, hogy olyan felelősséggel és belső tekintéllyel beszéljünk, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni.

De mi a helyzet egyházainkban és gyülekezeteinkben? Az egyházi közösség iránti minden lojalitásom mellett is azt mondhatom, hogy egyházaink — amennyiben nemzetközi vagy békekérdésekről (az emberek békés együttéléséről) van szó, egy lépéssel sem állanak előbbre vagy magasabban, mint a mai ún. szekuláris világ. Ha gyakran nyugtalanít bennünket valamely államnak a nemzetközi politikával kapcsolatos merevsége, tekintsünk magunkra és ne esünk az olcsó kritika vagy fölényes bírálat bűnébe. Sokszor az a benyomásom, hogy az átlag keresztyén és az átlag egyháztag, Keleten vagy Nyugaton, a régi kultúrnépek körében vagy a nemrég függetlenné vált országokban, politikailag merevebb, félenkebb és érzékletlenebb, mint országa valamilyen politikai irányhoz tartozó átlag polgára, akinek semmi köze az egyházhoz. Az antikommunista hangulat, amely bizonyos országokban olyan erősen befolyásolja a politikai életet, ez a kritikátlan, elzárkozó hangulat, nagy akadályt jelent a békés együttélésért folytatott harcban. Ez a hangulat éppen a szellemi restség bizonyítéka még akkor is, ha patetikus, kegyes jelszavakkal kendőzik. Nem akarom azt állítani, hogy az ún. kommunista országoknak nincs szükségük kritikára és hogy azokban minden rendben van. Csak azt akarom mondani, hogy az egyházakban a szellemi merevség légköre akadályt képez a világ új társadalmáért folyó küzdelemben és a béke útjában is. Ezen a helyen szeretném újra aláhúzni, amit már többször mondtam, hogy tevékenységünknek szellemi életünk alapjáig el kell érnie, az evangéliumba vetett hitünket forróbbá, szeretetünket bensőségesebbé és reménységünket örvendezőbbé és bátrabbá kell tennie.

Nagy hibának tartanám, ha azt a benyomást keltenénk, hogy tevékenységünk a lelki mélység és az emberség teljességére való

hitbeli törekvés, valamint az evangélium iránti odaadásunk rovására történik. Talán itt is emlékeztethetünk arra, hogy gyakran a politika túltengését vetik szemünkre, mivel éppen azok, akik bennünket bírálják, annyira tele vannak politikai előítéletekkel, hogy már észre sem veszik. Egyházainkban és gyülekezeteinkben a békemunkával szembeni ellenállást sem a hitre és a Krisztus élő egyházára való összpontosítás határozza meg, hanem sokkal inkább politikai elfogultság, társadalmi előítéletek vagy egyszerűen a lélek és a szív restsége. Ezen a ponton különösen komoly és nehéz munka vár ránk. Minden egyházban: ismétlem, Nyugaton és Keleten, Európában és Amerikában, valamint a többi kontinenseken is a békéért való küzdelem, ha azt az evangélium határozza meg, egyben hatalmas küzdelem az emberek és az egyház felébresztéséért, saját mozgalmunk soha meg nem szűnő elmélyítéséért és megtisztításáért.

III.

Nem tudom, mennyire értik meg fejtegetéseim utolsó bekezdését. Mégpedig amiatt, mert nem találok meg a helyes szót annak a kifejezésére, amit gondolok, vagy esetleg amiatt is, mivel a mai világhelyzetet fejtegetéseimmal ellentétben látszik állani. Egyszerű tételtem így hangzik: a háború utáni fejlődés új korszakába léptünk. Még röviddel ezelőtt is a keresztyénség jelentős része (az egyes ún. keresztyén országok irányadó áramlataival együtt) meg volt győződve arról, hogy a Kelet-Európa és az egész ún. szocialista világ felépítése csak átmeneti történeti jelenség, amelyet fel lehet számolni, ha nem is katonai és hatalmi politikai eszközökkel, de legalábbis gazdasági nyomással. A hatalmi politikai és a gazdasági próbálkozásokat azonban gyakran, legalábbis tervben, egy nagy koncepcióba fogták össze. Ma, úgy látszik, hogy feladják ezeket a hatalmi politikai reményéseket. Mi mindjárt a II. világháború befejezése után azt az álláspontot képviseltük, hogy szükséges reálisan és józanul számolni a történelmi változások tartósságával és mind a keresztyén egyházaknak, mind a korábban vezető szerepet játszó népeknek Nyugat-Európában és Amerikában tevékenységüket ezzel az új, vagy újonnan előálló világgal való pozitív versenyre kell beállítaniok. Ma az egész világon az egyházi és keresztyén körök felelős munkatársai messzemenően úgy beszélnek, ahogy mi tíz vagy több évvel ezelőtt. Fentebb mindenestre utaltam arra, hogy ma egy differenciált világban élünk és hogy olyan explozív kérdések állnak elő, amelyek megrendíthetik azt a dinamikus fejlődést a világban, amit két-három évvel ezelőtt láttunk. Véleményem szerint azonban az a törekvés, hogy katonailag vagy hatalmi-politikailag hiúsítsák meg a szocialista társadalom felépítését, már elpárolgott a felelős államférfiak, de az összes okosan és reálisan gondolkodó ember fejéből is.

Ezzel azonban még nem ért véget az új, biztonságos és békés világrendért folyó küzdelem. Talán olyan feladat előtt állunk, amelynek elvégzésére nem elegendő mai erőnk. Nem szívesen említem meg, de nem tudom elhallgatni szorongásomat azoknak az óriási feladatoknak a láttán, amelyek reánk várnak. Annak a dolognak a két oldaláról van szó, ami kialakulóban van, és amit az emberek gyakran nem látnak, amivel azonban nekünk békemunkánkban foglalkoznunk kell. *Előszőr:* a világban van sok arra irányuló tendencia és terv, hogyan lehetne szellemi — ideológiai és filozófiai — szubtilis tevékenységgel felbomlasztani annak a társadalomnak a filozófiai, erkölcsi és ideológiai-politikai struktúráját, amely a második világháború után alakult és bontakozott ki így és amely közvetlen vagy közvetve befolyást gyakorol a népekre, a világ különböző részein. Feltételezik, hogy ezt a társadalmat csak a második világháború következtében, hatalmi-politikai eszközökkel, diktatúrával, vagy kemény párt- és politikai fegyvellemmel lehetett felépíteni és hogy nem tud megállni a nyugati ember ún. magasabb eszmei, erkölcsi és általában emberileg érettebb kultúrájának nyomása előtt. Lazítsátok a szigorú politikai fegyelmet, és meg fogjátok látni, hogy felbomlanak társadalmatok alapjai! Ez áll sok olyan áramlatnak és irányzatnak a háttérében, amelyeket ma vagy szerveznek, vagy amelyek a Kelet és Nyugat közötti kapcsolatokban beállt változásokra tekintettel spontánul állnak elő.

Fontos azonban annak a dolognak *másik oldala* is, ami a mai világban kialakulóban van, és ami úgyszólván az emberiség történelmének új fejezetét vezeti be. Vannak egyes emberek, de fokozatosan kialakuló embercsoportok is, akik készülnek annak a tulajdonképpen pozitív, gyümölcsöző párbeszédnek a pillanatára, amely létre fog jönni a keleti és nyugati táborból, de az Európán és Amerikán kívüli, újonnan kialakuló népek táborából is jövő emberek között. Nem megyek olyan messzire, hogy ülésünket arra kérjem, foglalkozzék azokkal a feladatokkal, amelyek ezzel a lassan kialakuló helyzettel kapcsolatosak. Csupán szeretném felhívni a figyelmet, hogy fel kell készülnünk arra a pillanatra, amikor mindegyikünk, a mai világ bármely részéhez tartozunk is, a lehető legpozitívabban és legmélyebben meg tudja érteni és ki tudja fejteni azt, amin társadalmának alapjai nyugsznak. Ismétlem: a lehető legpozitívabban és legmélyebben, mert csak ezzel a pozitív és mély küzdelemmel tudunk eljutni munkaközösségünk közös alapjaihoz. Mozgalmunk kezdettől fogva platformot nyújt olyan hitvalló keresztyének találkozásai és együttműködése, párbeszéde és akciói számára, akik saját országukból, saját társadalmi-politikai képződményeikből és saját történeti-kulturális légköréből jönnek ide azért, hogy szabadon, de őszinte becsületességgel kifejtsék min nyugszik társadalmuk és melyek a világ békés rendezésére irányuló törekvéseik és céljai. Közülünk senki sem csupán államának eszköze, de éppen az evangélium fényében az a

sajátos feladat hárul ránk, hogy megértsük és világossá tegyük azokat a legmélyebb filozófiai, szociális célokat és politikai alapelveket, amelyeken saját országunk társadalmi struktúrája nyugszik. Ez a pozitív munka, amelyre hivatva vagyunk, óriási belső feszültséget és olyan szabadságot (vagy amint néha mondjuk, a hitnek olyan szuverénitását) igényel, amely világosan kifejezi az iránt a nép iránti szolidaritásunk mélységét, amelyből származunk, de az evangéliumnak azokat a hangsúlyait is, melyek az élet és halál Ura iránti feltétlen odaadásukról tesznek bizonyosságot, amint Őt az inkarnációban, Jézus Krisztus keresztyén és győzelmében megismertük. Ez nem jelent visszatérést ahhoz a társadalmi rendhez, amelyben korábban éltünk és amelyet az új történelmi események, az emberi szabadság és az igazságosság, egyenlőség és testvériség új programja túlhaladottá tett. Jelenti azonban életünk alapjainak az állandó megtisztítását és társadalmunk igazi, őszinte és felelős felépítéséért való állandó küzdelmet.

Ugyanezt várjuk el mindenesetre a világ más részeiről, Nyugat-Európából és Amerikából, vagy Afrikából és Ázsiából jött munkatársainktól is. Ebben a vonatkozásban még csak a kezdetnél tartunk. Ez a küzdelem nem jelenthet kísérletet régi előítéletek, gyanúsítgatások, elfogultság és bizalmatlanságok fenntartására. Ha mindenki, vagy jobban mondva, mi mindannyian az evangélium hatalma alatt megtanuljuk pozitívan és szabadon magyarázni országaink történelmét és jelenét, akkor jön el a népek közötti békéről és a gyümölcsöző együttműködés megvalósításáról — ami kizárja a világkérdések erőszakkal való megoldásának a vágyát — alkotott legmélyebb és leglényegesebb eszméinek igazi, legnehezebb konfrontációjának pillanata. Arra vágyunk, hogy a nemzetek közötti háborúk, gyűlölet és gonoszság gyökerei elhaljanak. Tudjuk, hogy ezt a törekvést és ezt a váradalmat sok keresztyén esetleg a rajongás megnyilvánulásának tarthatja. Az ő nézetük szerint az embert a bűn mélyen megrontotta és a világra kiterjedő igazi béke lehetőségéről még csak álmodni sem szabad. Ez a béke nézetük szerint csak annak a Jézus Krisztusnak ajándéka lehet, aki el fog jönni és országát meg fogja valósítani. Nem akarunk vitázni ezzel a nézettel. Sok reális józanság van benne. De amint egy halálos ember ágyánál sohasem szabad feladnunk azt a reményt, hogy eszközöket lehet találni gyógyulásához, amint soha sem szabad lemondani és kétségbeesnünk, úgy ebben a kérdésben is minden józanság mellett, soha sem szabad kezünket ölbe tenni, hanem minden eszközzel és módon küzdenünk kell legalábbis a relatív megvalósításáért annak, ami után az emberiség vágyakozik — azaz a békének és testvériségnek a megvalósításáért — és ami után vágyakozva nyújtja kezét az is, aki vallja az evangéliumot annak a győzelméről, Aki a kereszten meghalt és ezen a földön feltámadott halottaiból.

Mindannyionknak, akik itt összegyülekeztünk — újra hang-

súlyozom — nagyon komolyan kell vennünk népünket, amelyből származunk és hallgatnunk kell egymásra, tanulnunk kell egymástól és közösen kell törekednünk akciónk konstruktív programjának a kialakítására, a világ eseményeibe való alkotó beavatkozására. Ezen a gyűlésen valószínűleg nem foglalkozunk azzal a problematikával, amelyet végül érintettem. Valószínűleg a nemzetközi élet és mai akcióink legsúlyosabb kérdéseire fogjuk összpontosítani figyelmünket. Sok ilyen kérdés van. De utalni szerettem volna arra, hogy nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is élünk. Távlátunk nemcsak az emberiség jövőbeli helyzetének a perspektívája, amennyire azt egyáltalán megközelítőleg fel tudjuk mérni. Ha szemünk előtt tartjuk a jövőt, akkor egy bizonyos értelemben segít a jelenért való felelősebb tusakodásunk is és azoknak a kérdéseknek a megértésében, amelyek ma mozgatják a világot. Többször elmondtam már, és ma csak röviden megismétlem, hogy a béke kérdése akkor is nehéz kérdés lesz, ha az emberiség végrehajtja a leszerelést, megsemmisíti a nukleáris fegyvereket és formális békeszerződéseket köt. Ezzel azonban a történelem még nem áll meg, hanem új és nehezebb feladatok küszöbéhez érkezik. Ezért beszéltem arról, ami a közeljövőben befolyásolhatja akcióinkat. Azonban éppen jelenünk, azaz 1965 októbere bizonyára olyan sok izgató háborús eseménnyel, olyan sok hatalmi politikai konfliktussal, olyan sok megoldatlan kérdéssel, amit a második világháború hagyott maga után, van tele, hogy fejtegetéseim személyes spekulációnak látszhatnak. Mégis kötelességemnek éreztem utalni arra, merre vezethet bennünket a holnapi és a holnaputáni világ. Ezzel abban a reménységben fejezem be előadásomat, hogy sikerülni fog néhány fontos, lényeges pontra koncentrálni a figyelmünket és ülésünk előreívő lépés lesz. A kor, amelyben élünk, nehéz, de éppen ezért nagyszerű. Minél nagyobbak a feladataink, annál nagyobb reménységünk. Csendesedjen el szívünk, mert a történelem Ura, aki a jelen és jövő Ura, Jézus Krisztus Atyja, harcolni fog érettünk és felkészít bennünket a legfontosabb és legnehezebb lépésekre. A békéért és az emberi élet teljességeért való küzdelem, a gyűlölet, a pusztulás és a halál elleni harc a legmagasztosabb kötelesség marad a megfeszített és feltámadott Úr jelenlétében.

J. L. Hromádka

Julio de Santa Ana professzor:

Latin-amerikai perspektíva

Azt javasolták, hogy ezt a témát a mi sajátos latin-amerikai helyzetünkől kiindulva taglaljam, anélkül, hogy a teológiai bázis tanulmányozását mélyíteném és azt mondjam el, hogyan jelentkezik „az igazságosságért és békéért való szolidaritás és együttműködés” a gyakorlatban. Hogy ezt a szándékomat önök is magukévá tehessék, szeretnék néhány speciális megjegyzést tenni a latin-amerikai viszonyokra.

Először: jóllehet köztársaságaink többsége már több mint száz esztendeje elnyerte a politikai függetlenségét, a gazdasági függőség azonban még mindig tart. Országaink formális szabadságának korábbi idejében az európai hatalmaktól, különösen az Angliától való függőségről beszélhetünk. Ennek az évszázadnak a harmadik évtizede — néhány esetben az évszázad kezdete, illetve az 1928—1930-as gazdasági válság óta —, gazdaságilag az Amerikai Egyesült Államokkal vagyunk függő viszonyban.

Másodszor: ennek következtében Latin-Amerikát úgy tekintik, mint a nyugati világ függvényét. A világtörténelem főbb áramlatai ezt a földrészt csak közvetve érintették. 1900 óta Latin-Amerika ügyeit észak-amerikai minta szerint kezelték, mivel Latin-Amerikáról szóló hírek észak-amerikaiak által irányított sajtóügynökségekről érkeztek. Ennek az évszázadnak a harmadik évtizedében azonban Latin-Amerikában is kezdődtek olyan mozgalmak, amelyek megkísérelték, hogy a kontinens számára visszanyerjék a jogait a saját szerepe játszására. Felélesztették az álmából, megkísérelték letörni az igazságtalanság és a nyomor bilincseit; megkezdődött a forradalmak korszaka. Ezekhez a mozgalmakhoz számíthatjuk a mexikói forradalmakat, a guatemalait (amelyet 1954-ben vertek le), a bolíviait (amely éppen most ért véget) és a kubait. Ez utóbbi óta a latin-amerikai ügyek, amelyek a világtörténelemben mindig másodrangú fontossággal szerepeltek, már az érdeklődés előterébe kerültek (különösen a kubai-krízis idején, 1962 októberében és a legutóbbi események során Santo-Domingóban).

Harmadszor: a felsorolt megfontolások következtében a jelenlegi latin-amerikai helyzetet a feszültségek egész sorával lehetne jellemezni:

a) Feszültség van a külföldi tőkével összefonódott, a társadalmi fejlődést akadályozni igyekvő ún. „heródesi” csoportok és azon tömegek között, amelyek az alapvető és ki nem elégített szükségleteikre ösztönösen úgy reagálnak, hogy a forradalmi mozgalmakhoz csatlakoznak. (A „heródesi” megjelölést Arnold Toynbee angol történészről vettük át, aki ezzel a szóval a benaszulótt közösségeknek azokat a kormányzó csoportjait jelölte meg, amelyek az idegen uralkodó csoportoktól függnék, mint ahogy Jézus idejében Heródes királynak a rómaiakkal való kapcsolatát is ez jellemezte.)

b) Feszültség van a latin-amerikai sors provinciális szemlélete, vagyis a Latin-Amerikát csupán a nyugati történelemhez kapcsolódva látó és országaink helyzetének olyan látása között, amely szerint a világ színpadán mint a „harmadik világ” egy része kapunk helyet és fogunk egyre inkább helyet kapni.

c) Feszültség van azok között is, akik Latin-Amerikát a mai világ egyik vagy másik vezető ideológiájának az oldalához számolják és azok között, akik annak a megvalósításáért fáradoznak, hogy Latin-Amerika ne merevedjen meg a *status quo*-ban és ne használhassák fel eszközként azok, akik a saját forradalmukat keresik, amely nem mindig felel meg a harmadik világ sajátos történelmi helyzetének.

d) És végül feszültség van azok között, akik ezt a fejlődést látják az egyedüli lehetséges útnak az éhség, a nyomor, az analfabétizmus, a gyermekhalandóság stb. felszámolására, szóval azok között, akik az igazságosság és a béke megvalósítását várják országainkban.

E szempontok felsorolása után hadd térjek rá előadásom tételeinek a fejtegetésére.

I. tétel.

Az e tárggyal kapcsolatos latin-amerikai perspektívát az határozza meg, hogy Latin-Amerika olyan terület, amely a világ-gazdaság periferiáján lakó és függő gazdaságú népekből tevődik össze. Ez vezet el bennünket korunk konfliktusának a középpontjához, amely nem kimondottan ideológiai: a világgazdaság centrumaiban lakó népek és a világgazdaság periferiáján élő függő gazdaságú területekkel rendelkezők konfliktusához. Az előbbieket igyekeznek megtartani előnyös helyzetüket és ezért elleneznek minden mélyebb radikális változást, míg az utóbbiak a fejlődés utáni törekvésükben a mai történelmi dinamizmus egyik legfontosabb faktorává válnak.

Latin-amerikai szempontból a békét nem lehet elválasztani az igazságosságtól. Ott, ahol az egyik megvan, a másiknak is meg kell lennie. A béke szónak — még ha háborús konfliktusok nincsenek — akkor sincs értelme olyan népek számára, amelyek a gyermekhalandóság miatt az írásktatásra irányuló törekvéseket messze túlhaladva növekszik az analfabétizmus, ahol a kalóriák napi kiadagolása nem fedezi az emberi test alapvető szükségleteit és ahol — mindezen bajok ellenére — egy kisebbség néhány to-

vábbi csoporttal együtt magas életszínvonalat élvez és ezzel világosan ellene mond minden eddig említett szempontnak.

Ilyen okok folytán semmi értelme sem lenne annak a törekvésnek, amely a békét a status quo megtartásával és olyan változtatások elismerésével igyekezne megvalósítani, amely ezeken a körülményeken nem az alapjaiban szeretne változtatni. Az ilyen béke nem igazi béke, mivel igazságtalanságra és a világ lakossága nagy részének a nyomorúságára van alapozva. Minden békefelhívás, amely elfelejti azt az igazságtalanságot, amely miatt a világ egyharmadának népei szenvednek, éppen a felelősséget tagadja meg és nem veszi tekintetbe a mai világ történelmi fejlődését sem. Az említett fejlődés teremti meg a periférikus népek számára az első lépést a kiegyenlítődés felé és ezáltal találkozik az ember első esetben a történelem planetárizálódásával. Bár a fejlett gazdasági országok, amelyeknek eddig kezében volt a hatalom, bizonyos módus vivendit teremtenek, helyreállítván ezzel a viszonylagos egyensúlyt — tekintet nélkül a harmadik világ szorongatott szükségleteire —; valamiképpen azonban kifejezésre kell juttatni, hogy ezzel éppen a status quo erősödött meg s vele nehezebbé vált a népek számára a fejlődéshez való hozzájutás és így ezeknek a népeknek továbbra is igazságtalanságban és elnyomásban kell élniök.

Ennek az igazságtalanságnak alapjában véve a fejlődésben való elmaradottság az oka. Olyan népek, mint pl. a latin-amerikaiak, ahol nincsen, vagy csak nagyon kevés a nyersanyag munkálásából származó termelés, az ilyen népek nyersanyaguk eladására szorulnak, anélkül, hogy felépítenék a saját iparukat és nemcsak az által károsulnak, hogy mindenféle feldolgozás nehézkes náluk, hanem a nemzetközi kereskedelemben érvényesülő hagyományok miatt is. A nyersanyag export viszont távolról sem elegendő arra, hogy fedezze az életszínvonal emeléséhez szükséges behozatalt. Éppen ellenkezőleg: a nemzetközi piac által változó feltételei szerint, gyakran zárul deficittel a nemzetközi egyensúly a periférikus gazdasággal rendelkező népeknél, akik a helyzetükön nem tudnak javítani a termelés emelésével és ezért külső kölcsönöket keresnek, amelyek aztán súlyosan sértik az érdekeiket. Így ütközik új nehézségbe ezeknek az államoknak a fejlődése, mivel sem jobb munkafeltételeket nem tudnak biztosítani a polgáraik számára, sem a termelékenységüket nem képesek bővíteni. Könnyen megérthető, hogy ezek a gazdaságilag függő helyzetben levő népek nyomorban élnek.

Azok a gazdasági központokban levő államok, amelyek nem törekszenek arra, hogy a harmadik világ nyersanyag termelőivel olyan kereskedelmi kapcsolatokat teremtsenek, amelyeknek a segítségével egyúttal a színvonal is kiegyenlítődne, még akkor is, hogy ha az igazságosság és béke politikai elveit hangoztatják, a gyakorlatban függő viszonyban levő országokat teremtenek, ame-

lyeknek nincsen valódi igazságosságuk és békéjük. A két pólus között nincsen szolidaritás és együttműködés, hanem erőszakos feszültség: a fejletlen államokat kizsákmányolják és a nincstelen tömegekben növekszik az elégedetlenség, vele együtt az elfojtott gyűlölet. Ha az előbbieket keményebb magatartást tanúsítanak, az utóbbiak pedig tudatára ébrednek a nyomorukat és elégedetlenségüket okozó különféle tényezőknek, akkor kirobban a konfliktus. Másrésről rá kell mutatnunk, hogy azok az országok, amelyek nem segítik elő a helyzet megváltozását, valóban közreműködnek a szolidaritás és együttműködés-hiányának, meg az igazságtalanságnak a fenntartásában. Ez az igazi oka a társadalmi-gazdasági világrend mely felforgatásának.

Fordítsuk figyelmünket a keletkezett feszültség felé. Egyrésztől szükséges, hogy a problémát strukturális fogalmakkal — vagyis elvont gazdasági és szociológiai kategóriákkal — magyarázzuk meg, másrészt, hogy humanista fogalmakban fejtsük ki. A probléma akkor válik drámaivá, amikor megértjük, hogy az emberiség egyharmadának elfogadható — sőt gyakran még ennél is magasabb — az életszínvonala, a másik kétharmad kárára. Még tovább súlyosbodik a probléma, ha meggondoljuk, hogy évenként nagy összeget adnak ki fegyverek előállítására, anélkül, hogy számításba vennék a világ nagy részének az elégedetlenségét nem csillapított alapvető szükségletei és az éhséggel való küzdelmei miatt.

A nincstelen tömegek és belőlük formálódott nemzetek nem tudják tovább elfogadni ezt a sémát — legfeljebb nem tudatosan, vagy bűnrészesként. Ezért az erőszak konstans jelenség Latin-Amerikában: állandóan halnak a gyermekek ezrei, a felnőttek pedig alig jutnak túl a negyvenedik éven. A konokság, a lázadás, Latin-Amerika férfiaiának kétségbeesett és aggodalmas felhívásai mind azt a kívánságukat fejezik ki, hogy legalább békés formák között jöjjön valami változás. Ezek a latin-amerikai jelenségek konkrét cselekvésekké formálódva sürgetik a történelmi folyamatot, aláássák a status quo szilárd alapjait, hogy az megszűnjék és a helyébe egy jobb világ épüljön fel.

Ennek az új világnak a segítségével — lassú fejlődéssel vagy hirtelen változtatásokkal — kell legyőzni az óriási ellentmondásokat köztársaságainkban, ezekben a szörnyű nyomorúságban élő lakosságú ugyanakkor mérhetetlen gazdag országokban. Az így kiprovokált változások, amelyek ilyen ellentmondásokat hidalnak át, gyakran egyetlen célzással egész láncreakciókat váltanak ki. Ezek a népszerű változások persze sértik azokat a csoportokat, amelyek az erőszakból hasznot húznak, amelyek a status quo megtartására törekednek, s miközben a fejlett országokat előnyben részesítik, a periférikus népek fejlődése ellen cselekesznek.

A két fél közötti feszültség — a fejlett és a fejlődésben levő országok, a központi gazdasággal rendelkező, meg a periférikus gazdaságú országok közötti feszültség — ellene mond a valódi békének

és a valódi igazságosságnak, legalábbis a nemzetközi kapcsolatok síkján. Ez a konfliktus a problémánk tulajdonképpeni lényege, ez az a küzdőtér, ahol az erőfeszítéseinket ki kell fejtenünk

II. tétel

Az igazságosságért és békéért való szolidaritást és együttműködést két fokozatban lehet támogatni:

1. A fejlődésben levő országoknál tömbök és szervezetek létesítésével, amelyek a fejlődés céljából egyesítik őket;

2. A központi gazdasággal rendelkező és a gazdaságilag függő országok kapcsolataiban meg kell kísérelni olyan kereskedelmi és politikai kapcsolatok létesítését, amelyek a függő népek fejlődésének és szuverenitásának nem állnak az útjában;

3. Ez előfeltételezi a népek közötti aktív harcot az igazságtalanság és az egyenlőtlenség ellen. Az igazságosságért és békéért való szolidaritást és együttműködést ilyen feltételek mellett kell megvalósítani.

1. Általában úgy gondolják, hogy a fejletlen országok fejlődését csak az iparilag fejlett országok segítségével lehet biztosítani. Ebből a megfontolásból azonban hiányzik az a gondolat, hogy az ilyen fejlődést azoknak a népeknek az alapvető helyzetéből kiindulva is el lehet érni. Ezért mi úgy véljük, hogy ezt a szempontot, ezt az aspektust a *harmadik világ országaival vagy legalábbis a hasonló területekkel való szolidaritás és együttműködés szempontjából* is át kell gondolni.

Ez *elsősorban* azt jelenti, hogy el kell fogadni a harmadik világ néhány államának a különböző csoportok alakítására irányuló törekvéseit, amelyek különböző céljaik mellett egy célra valamennyien törekednek: meg akarnak szabadulni a fejlődésüket gátló akadályoktól. Ez a törekvés manapság egyre általánosabb. Ez jellemzi a bandungi konferencián megjelent államokat is: a közöttük levő nagy különbségek ellenére is valamennyire jellemző az alacsony életszínvonal, a krónikus rosszultápláltság, amely a túlnépesedéssel még növekszik és ennek eredményeként az egy lakosra eső igen alacsony évi jövedelem. Ebből következik, hogy szükségét érzik a fejlesztési tervek támogatásának. Ennek a helyzetnek a szem előtt tartásával hangoztatja a bandungi nyilatkozat 9. pontja a „Nemzetközi békéért és az együttműködés támogatásáról” szóló szakaszában a közös érdekeket és az együttműködést. (9. Promotion of Mutual Interests and Cooperation.)

Az ilyen csoportok működése nem korlátozódik csupán politikai törekvésekre. Igyekeznek megerősíteni a *vámuniót*, hogy előmozdítsák az ipari fejlődést az árucikkeik számára megnyílt új piacokon. Ilyen gazdaságpolitikát természetesen addig nem lehet megvalósítani, amíg a gazdaságilag függő államok nem tömörülnek egy nagy szolidaritásba. Ezért jelentették ki azok az amerikai küldötségek, amelyek részt vettek a múlt évben az Egyesült Nemzetek által a Keres-

kedelem Fejlesztése elnevezésű konferencián Genfben: „Szükséges proklamálni az amerikai államok közötti legnagyobb mérvű szolidaritást e népek és más fejlődésben levő országok között úgy, ahogy az Genfben még csak elkezdődött, azért, hogy elérjenek olyan fontos célokat, mint például a pusztta bejutást a nemzetközi piacokra, főbb árucikkeik számára kedvezőbb árakkal; a megmunkált és félkész exportcikkék fokozását és földrajzi elosztását; kielégítő mértékű és feltételek közötti külső pénzügyi együttműködést a megfelelő gazdasági és szociális fejlődés emelkedése érdekében; a nemzetközi szállítási kérdések megoldását és egyéb „láthatatlan” kereskedelmi tényezők szabályozását, amelyek mind szükségesek ahhoz, hogy csökkentsék a deviza és a behozatal perspektivikus összege közötti különbséget. (CEPAL Information Service, November 1964. No. 28.)

Ezenkívül tanulmányozni kell annak a lehetőségét is, hogy a nagyjából homogén területeken élő államokból hogyan lehetne olyan államcsoportokat alakítani, amelyek a felvetődő problémákat közösen tudnák megoldani. Vannak például államok, amelyek közösen építhetnék a gátakat, az öntözőberendezéseket, a csatornákat stb., vagyis mindazt, ami a természeti kincseik jobb kihasználásához szükséges. Latin-Amerika szempontjából a legnagyobb probléma, amivel államaink szembenéznek: a gazdasági integráció. Ez teszi lehetővé „a nagyobb beruházásokat és kiterjedt fogyasztó piacokat követelő ipar megalkotását. Meghatározott specializálódás és tökéletesedés csak azáltal lehetséges, hogy az egyes országok relatív előnyeiket kihasználják, a megmunkált termékek kivitelét növelik, ami által a kiviteli cikkek választéka változatosabbá válik.” (CEPAL Information Service, December, 1964. No. 31.)

Másrészről, sajnos, ez a törekvés, hogy a fejlődést a fejlődésben elmaradt országok szolidaritásából és együttműködéséből kiindulva valósítsák meg, többféle akadályba ütközik. Az ókori Róma jelszava — *divide et impera* — régi ugyan, de még mindig érvényben van. Szeretnék felsorolni néhány olyan módszert, amely ezt teszi és így nyilvánvaló ellentmondásban áll a szolidaritással és az együttműködéssel.

a) Az imperialista gazdaságpolitika a harmadik világ népeit monoexport (egy árucikkkel exportáló) országokká változtatta. Ennek következtében minden ország függővé vált a nemzetközi piac ingadozásától és mivel stabilabb árakat egyik sem tudott teremteni, különböző módon ugyan, de valamennyien ugyanazokkal a problémákkal találkoztak. Például: Venezuela és Brazília kávé és petróleumot termel. Még akkor is, ha az első petróleumot, a második pedig a kávé hangsúlyozza. Mindkét országnak sok közös jellemvonása van. De az export termékeik hasznosítására tett hangsúly tekintetében, abban a módban, ahogy a problémáikat megoldják, nagy különbségek találhatók közöttük. A legfontosabb eltérések a harmadik világ államai között: különböző módon hasznosítja mindegyik a nyersanyagait, különböző ökonomikus orientációk, különböző társadalmi és kulturális szervezetek tagjai.

Engedjék meg, hogy megemlítsem milyen nagy fontosságúak a latin-amerikai országokban a mezőgazdasági problémák. A mezőgazdaság felépítése szorosan össze van kapcsolva az imperialista kizsákmányolási formákkal. Amíg ez a kizsákmányolás fennáll, a parasztember általában igazságtalan körülmények között él. Ezért akit a földjén tönkretettek, áttelepül a nagyvárosokba. Ebből keletkezett Latin-Amerika országaiban a túlzott urbanizálódás problémája. Az új áttelepülők a városban rendszerint nem találnak munkát. Ennek következtében tovább tart a nyomoruk és az éhezésük.

b) Az elmaradt népek integrációjának és a fejlődésért való közös törekvésének még egy másik dolog is az útjában áll. Ez a gazdaságilag erős országok által irányított nemzetközi szervezetek politikájában jelentkezik, amikor kölcsönt csak olyan tervekre engedélyeznek, amelyek csupán egy államnak a fejlődését eredményezik, de nem az egész államszoport érdekeit szolgálják. Ez az oka az egyazon vidék államai közötti heterogén helyzetnek és ebből adódik aztán az is, hogy nem ébrednek tudatára alapvető egységüknek.

c) Egy másik ilyen tényező, amely a közös akciót akadályozza, bizonyos csoportoknak az alapstruktúra megváltoztatásával szembeni ellenállása. Ezek attól félnek, hogy a fejlődés következtében megkárosodnak. Az uralkodó körök és a katonai csoportok a fő képviselői ennek az ellenállásnak. Az előbbieket, akik részesednek a hangadó fővárosok tőkéjéből, a fejlődés minden lehetőségében olyan változást látnak, amely az eddigi helyzet megzavarását eredményezné. Ezek előnyösebbnek látják a saját hatalmuk megtartását az államban ahelyett, hogy összeolvadjanak olyan csoportokkal, amelyek a regionális fejlődés során keletkeznének. Ami a katonai csoportokat illeti, éppen Latin-Amerikában kellene egybeesni az érdekeiknek, hogy olyan politika jöjjön létre, amely a nemzeti önvédelemre az egész kontinens védelmével készülhet fel. A fő dolog nem az lenne, hogy megvédjék az egyes államok érdekeit, hanem hogy az egyes államok katonai erői egyetértésnek a nagy nemzetközi egyezmények nyilatkozataival. A hatalmas aztán az lesz, aki a vezetést magához ragadja és a többi katonai képződmények nem tehetnek mást, mint hogy követik és elfogadják a parancsait.

Imperializmus alatt értjük azt az egyik-másik hatalmas népnél ielentkező tendenciát, hogy azokba a gyengébb országokba, amelyekkel kapcsolatban állnak, a szándékaikat, az ideológiájukat és a gazdasági kapcsolataik sémáját is importálni akarják.

d) Végezetül — bár még nem merítettük ki a felsorolást — rá kell mutatnunk a gazdaságilag erős országok rendszeres beavatkozására a gazdaságilag függő államok vonalvezetésébe, minden olyan dologban, ami az utóbbiak fejlődésével kapcsolatos. Talán a Haladási Szövetség volt a legvilágosabb példa erre Latin-Amerikában. Ennek az esetébe a központi probléma nem az idegen tőke beáramlásának a leállítás volt, és nem is az a kényszer, hogy kötelezzék a haszon egy jelentős részének a beruházására azokban az államokban, amelyekben terjeszkedik, hanem csupán arra szorítottak, hogy ennek a profitnak csak egy kis részét fordítsák olyan létesítményekre, ame-

lyek az államaiknak nem a valódi fejlődését segítik elő. Annak érdekében, hogy a fejlődés valóban olyan legyen, amilyennek lennie kell, nem lenne szabad olyan terveket elfogadni, amelyek a fejlődésben levő országok sajátos adottságairól és szükségleteiről elfeledkeznek, vagy azokat csak részben veszik tekintetbe. Más szavakkal: ahol a fejlődésről beszélünk, ott a gyámkodásnak nincsen értelme. De ez már a problémáink újabb csoportjához vezet el bennünket.

2. Szolidaritás és együttműködés a gazdaságilag erős és a periférikus, vagy függő gazdasággal rendelkező országok között.

a) A harmadik világban levő államok fejlődésének az útjában álló tényezők közé tartozik a fejlett országoknak az a törekvése, hogy az előnyös helyzetüket megpróbálják továbbra is fenntartani. Ez különösen a kereskedelmi kapcsolatok területén jelentkezik, amelyen keresztül a gazdaságilag erős államok uralmuk alatt tartják a függő viszonyban levő államokat, amelyek nekik a vevőik. Így vásárolja fel a diktáló főváros a nyersanyagokat, maga határozza meg a vásárlandó termékek számára a kedvező árat és ezeket aztán később feldolgozva a nemzetközi piacon újból eladja. Egy gazdaságilag függő nép abban az államban látja fejlődése megvalósulásának az alapvető akadályát, az uralkodik rajta, amelytől a gyáripari termékeket vásárolja, a helyettesítő cikkeket importálja.

Ennek következtében igen szükséges lenne, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat teljesen igazságos feltételek mellett kössék meg. A harmadik világ e cél felé törekedett Genfben a Fejlődési és Kereskedelmi Konferencián. „Hangsúlyozták, hogy a konferencia előrehaladást jelentett azáltal, hogy egy nemzetközi közösség elfogadott egy sor olyan alapelvet és szabályt, amely a világkereskedelmet és a pénzügyi gazdálkodást úgy irányíthatná, hogy a fejlődésben levő országok számára nyereséget eredményezne. Ugyanakkor azonban azt is kifejezésre juttatták, hogy az elért eredményeket nem lehet egészen kielégítőkné tekinteni és hogy a konferencia által elért alapelveket és eredményeket törvényes szerződésekkel és konkrét cselekedetekkel kell megvalósítani.” (CEPAL Information Service, December, 1964. No. 31. Page 7.)

Kétségtelenül sem a szolidaritást, sem az együttműködést nem annak az érdekében tanúsítják, hogy elősegítsék az igazságosságot és feloldják a feszültségeket a hatalmon levő és a most feltűnő államok között. Ezért szükséges kitartani a kereskedelmi kapcsolatok létesítése mellett az egyenlőség alapján. El kell hárítani azokat az akadályokat, amelyeket az iparilag fejlett államok gördítenek azoknak az államoknak az útjába, amelyek bátortalanul haladnak a fejlődés útján és meg kell akadályozni, hogy a felvásárló főváros azt higgye: az ő felelősségéhez tartozik a vevőinek az irányítása és ellenőrzése is — akik aztán végül gazdaságilag megfulladnak.

b) Mindez előfeltételezi annak az alapelvnek a megvalósulását, amelynek az igazságát senki sem vitathatja, de amit mindeddig nehezen tudtak keresztülvinni: a harmadik világ országainak a jogát arra, hogy saját piacot kapjanak, saját termékeik eladási árát ők határozzák meg és lehetséges legyen számukra versenye kelni más

fejlett országok árucikkeivel. Hogy ez megvalósuljon, természetesen szükséges, hogy az iparilag fejlett országok felelősségteljesebben és nagyobb megértéssel kezeljék a harmadik világ szorongató szükségleteit. Gyakran megtörténik, hogy az őszinte magatartás csak látszat, amivel a segítséget csak azzal a feltétellel adják meg, hogy behódolnak azon ország ideológiájának, amely a periférikus gazdasággal rendelkező állam fejlődését támogatja. Az az igazság, hogy a legtöbb esetben ez az alternatíva áll fenn, ezt az árat kell fizetni a lakosság jólétéért. Mi keresztyének az ilyen képmutató segítséget persze el kell hogy utasítsuk. Mert ezek a fejlődésnek csak erőszakolt formái: olyan szolidaritás, amely érdekek megvalósításához van kötve, álcázott együttműködés.

c) *Ezért csupán nyílt harc lehetséges*, olyan magatartás, amely megakadályozza a behódolás új formáját: az ideológiai behódolást. Az ideológiai függéssel olyan módszerek és rendszerek kapcsolódnak egybe, amelyek az igazi fejlődéssel nincsenek összhangban. Mégegy-szer ismételjük: az igazságosságért és békéért való szolidaritás és együttműködés kizárja a gyámkodás mindenféle formáját. Az a lényeges, hogy a tömegek jólétének, emberi szintre emelésének a megvalósítása a népek szabad döntéséből születő eszközökkel történjék. Ha ezt a világ nagyhatalmai nem engedik, akkor éppen nekünk, keresztyéneknek kell gondoskodni arról, hogy ezek a perspektívák elkezdjenek megvalósulni. Hogyan tegyük ezt? Erre ad feleletet a harmadik tétel.

III. tétel

A keresztyének részvétele ezekben a törekvésekben a jelenlegi helyzet eszközeivel és szervezetein keresztül kell hogy történjék. Ilyennek tekinthető minden akció, amely párhuzamosan fut azokkal, amelyek jelenleg az igazságosság és béke érdekében történnek. Mivel a béke Isten adománya az emberek számára, a keresztyén törekvésnek azok oldalára kell állnia, akik ennek a kiterjesztéséért fáradoznak.

a) Tekintve, hogy a keresztyén egyház évszázadokon keresztül élvezte a társadalmi tekintély és a hatalom előnyeit, a keresztyének hajlamossá váltak egy olyan gondolkodásmódra, amely figyelmen kívül hagyta a ma harcban álló szekuláris erők különböző elemei kibékítésének a természetes módjait. És azokat a megoldásokat részesítette előnyben, amelyeket annál az egyszerű oknál fogva gondolt jobbnak, hogy azok „keresztyének”. Ezzel a magatartással elkövették azt a hibát, hogy azt, ami „keresztyén”, mossa a „világi” fölé helyezték és pedig nemcsak szociális és politikai szempontból, hanem elvileg is. Úgy gondolom, ezt fel kell számolni. Isten a történelemnek az Ura. A történelem az a színtér, ahol cselekedeteit kibontakoztatta és magát az embereknek kijelentette. Ami a történelemben történik és úgy áll előttünk, mint világi tett, azt tehát nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Ezen okok miatt, nem tanúsíthatnak „angyali” magatartást azok, akik keresztyéneknek nevezik magukat és nem tekinthetik jobbaknak önmagukat a világ többi részénél. Az igazságosság és béke harcmézején a megoldásnak a történelmi feszültségek eltávolítását kell eredményeznie. Ezért a keresztyén embernek felelősségteljesen részt kell vennie korunk ügyeiben. Az ilyen felelős részvételre olyan akciókon keresztül nyílik lehetősége, amelyeket a többi ember végez. Hogy ha az ember felnőtt már, nincs többé szüksége védelemre. Csak arra van szüksége, hogy valóban ember legyen. Az ideológiák akciói mindezekkel ellentmondásban állnak. A keresztyéneknek fel kellene hívni a figyelmet az ilyen dehumanizáló akciókra — tekintettel minden ideológia dogmatikus jellegére —, amelyek mindig abszolút igazságtalanságokat támogatnak. Ez ellen kell küzdeniük és egyidejűleg egy olyan ideológiai harcban részt venniük, amely biztosítja a felhívást bejelentő elemek humanizálását. Ezt azonban nem lehet ex cathedra végezni, hanem csak úgy, hogy közvetlenül részt vesszünk az emberi küzdelemben minden területen.

b) Témánkkal összefüggésben ez azt jelenti, hogy a keresztyéneknek tevékenykedniük kell mind a gazdaságilag fejlett, mind a függő országokban azért, hogy elősegítsék a nagyobb megértést és a közeledést mindazon intézmények és szervezetek között, amelyek manapság segítséget nyújthatnak ebben a folyamatban. Az ilyen keresztyén cselekvési mód természetesen tiszteletet tanúsító magatartással történik, mind a függőségben tartó, mind a függő országokkal szemben.

Konkrétan a következő megoldásokat javasoljuk, amelyekkel megvalósulhatnak azok a törekvések, amelyeknek a célja a jobb megértés a hatalmon osztozó keresztyének között, akik most szemben állnak egymással:

1. Szervezni kell egy nemzetközi találkozót, ahol tájékozódni és tanácskozni lehet azokról a problémákról, amelyek ezt a szakadást okozták.

2. Minden résztvevő felet rendszeresen és az igazságnak megfelelően tájékoztatni kell az országa valódi helyzetéről. Ilyen módon az egymással szemben álló országokban élő keresztyének is megértik az országaik által vállalt cselekedetek indítékait.

3. Tájékoztató irodát kell létesíteni, amely a nemzetközi feszültséggel kapcsolatos eseményekről kimerítően tájékoztatna. Ezeket az információkat a legszélesebb módon kell nyilvánosságra hozni.

Természetesen csak annak adjuk meg a tiszteletet, ami valóban tiszteletreméltó. Ott, ahol az emberek állandóan az igazságtalansághoz folyamodnak, ott a tiszteletadás abban nyilvánul meg, hogy a gonoszt gonosznak nevezzük és követeljük a változtatást. A tiszteletadáson kívül a felelősséget is gvakorolnunk kell: nem szabad kitérni a párbeszédet elől, ragaszkodni kell a tárgyalások szükségességéhez és a problémák együttes tanulmányozásához, bármilyen nagy legyen is a jelenlegi feszültség. Ezért helyeseljük a nemzetközi szervezeteket. A keresztyéneknek minden erővel a meg-

békélésre kell törekedniök. Ebben a kérdésben csak annak a nyilatkozatnak a záradékát tudom idézni, amelyet a dominikai váltsággal kapcsolatban a montevideói keresztyének dolgoztak ki: „E dokumentum aláírói meg vannak győződve arról, hogy ebben a döntő pillanatban a keresztyének sajátos hozzájárulása a megbékélés drága szolgálata. Emberi és politikai szempontból ebben a pillanatban semmi sem néz ki helytelenebbnek, mint a megbékélés hangsúlyozása. Isten azonban ezt a sajátos szolgálatot követeli a legnehezebb pillanatokban. A megbékélésről beszélünk, de ki békült meg a világgal a kereszten bemutatott áldozat által? Milyen más forrásból meríthetünk alapot az emberek közötti valóságos és maradandó megértéshez, mint abból a „jó hírből”, amely Istennek azt a döntését proklamálja, hogy Jézus Krisztusban emberré lett, azért, hogy ezzel jobban kifejezze az ember iránti szeretetét és érdeklődését? Persze minden igazi megbékélés csak úgy valósulhat meg, ha igazságon, bűnbánaton, felelősségen és megbocsátáson alapul. Amerika ezen vagy azon az oldalán élő keresztyéneire most sürgetően az a konkrét kötelesség hárul, hogy mondják ki az igazság kemény szavát, hangsúlyozva a saját bűnüket és a kormányaiknak a bűnét a Dominikai Köztársaságban történt eseményekkel kapcsolatban. Az a kötelességünk, hogy magunkra vegyük a társadalmi, a politikai és a történelmi felelősséget, hogy ezzel döntő módon hozzájáruljunk azoknak a nehézségeknek a legyőzéséhez, amelyek az ember élete emberibbé tételének Latin-Amerikában éppén úgy, mint az észak-amerikai társadalomban az útjában állnak. A megbékélés szolgálatának ez a konkrét jelentése ebben az órában. Kétségtelenül nehéz és súlyos feladat. De ilyen kemény úton vitte végbe Isten is a megbékélés legnehezebb, legáldozatosabb és legdicsősebb áldozatát a Jézus Krisztusban”.

c) Konkrét feladatokként, amelyeket a keresztyéneknek komolyan kell venniök, a következőket javasoljuk: *gazdasági tekintetben* meg kell kísérelni, hogy az iparosodott államok teljesítsék azokat a határozatokat, amelyeket az elmúlt évben az Egyesült Nemzeteknek a Fejlődésről és Kereskedelemről Genfben egybehívott konferenciája hozott. *Szociális tekintetben* fokozni kell az erőfeszítéseket a harmadik világban az éhség és a betegségek kiküszöbölése érdekében, emlékeztetve arra, hogy ez nem filantrópia. Ezeket a betegségeket elsősorban a gazdasági fejlődés útján kell leküzdeni. Egyelőre ez a terv alkalmas a szabad és érdeknélküli törekvések összefogására. Hogy ha ez nem valósul meg, akkor sem a szolidaritás, sem az együttműködés nem valósulhat meg. *Politikai tekintetben:* meg kell érteni, hogy egy gazdaságilag függő állam logikus fejlődése a *nemzeti forradalom* és azt semmi esetre sem lehet *a priori* ellenkezéssel fogadni, ahogy azt gyakran félreértik és helytelenül beállítják. Annak érdekében, hogy e félreértéseket megelőzzük, találkozákat és konferenciákat kell rendezni, amelyeken a feszültségben levő országok képviselői párbeszédet folytathatnak és kölcsönösen megvitathatják a nézeteiket. Ilyen módon megvilágosodnak az

ellentétes álláspontok, jobban megismerik egymást és a problémákat szélesebb perspektívában látják.

Nem abszolút célokat javasunk, hanem dinamikus akciókat, amelyeket mint mondtuk, a feszültség és a harc színhelyén kell megvalósítani, ahol a minden ember számára érvényes békét és igazságot még nem harcolták ki. A békéért és az igazságért való küzdelem a keresztyén hivatás specifikus tartozéka. Ezzel a felhívással új utak nyílnak meg a béke és az igazságosság helyreállítására. Hogy ha az egyiket a másik kárára előnyben részesítjük, akkor fel kell ismerünk, hogy ott nincsen sem szolidaritás, sem együttműködés. Ez ott válik nyilvánvalóvá, ahol az igazságosság megvalósítása érdekében erőszakot alkalmaznak, vagy ahol a béke érdekében az igazságtalan status quo-t védelmézik. Ezért a keresztyén hit nem fogadhat el semmiféle a priori megoldást, (ezek általában ideológiai, vagy utopisztikus abszolutumokból fakadnak), hanem csak dinamikus megoldásokat, amelyek a valóságos helyzetből adódnak. Ez azt jelenti, hogy a béke és az igazságosság nem az absztrakt princípiumok alapján keresendő, hanem a történelem keretei között. Például a Santo-Domingo-i válság idején a dogmatikus pacifizmus a fegyverszünetet sürgette, amely azonban nem jelentett megoldást, sőt a helyzetet még súlyosbította. Szóval, ha a békéért való harcot dinamikusan értjük, ez azt jelenti, hogy az adott tényeket vesszük számításba, az ellenfelek közötti feszültséget, mert ott mutatkozik meg, hogyan lehet az adott körülmények között is elérni a nagyobb igazságosságot és a békét. Ezek a megoldások teszik igazán lehetővé az egymással szembenálló felek őszinte találkozását. Ily módon szabadul meg a szolidaritás és az együttműködés az absztrakt jellegétől és válik az emberi élet alapvető részévé, úgy ahogy a történelmi fejlődésből következik.

Pilárik István szeniczi esperes életrajza

Születésének háromszázötvenedik évfordulójára

A magyar és szlovák evangélikus egyháztörténelemnek századokon át közösen íródtak a lapjai. Mint egy test egymáshoz közel álló tagjai együtt küzdöttünk, együtt szenvedtünk, együtt reménykedtünk.

Sok kimagasló egyénisége van ennek a négy közös évszázadnak. Akiről most emlékezünk meg, azok közé tartozik, akiket e két testvér-egyházon kívül a német evangélikusság is magáénak vallhat.

Bizonyítéka és szép jelképe ennek a hármassorszerűségnek Pilárik Istvánnak a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában őrzött értékes könyve, amelyet „a barokk misztika legkiemelkedőbb szlovák írója”¹ a wittenbergi egyetem teológiai fakultása dékánjának és professzorainak ajánlva német nyelven írt², s amelyet ezekkel az imádságos szavakkal zárt: „Úr Jézus, könyörülj a te szorongatott és szétszórt magyar egyházadon!”

A Pilárikok azok közé tartoznak, akik „nemcsak személyes válaszadók és tántoríthatatlan lutheristák, hanem a néppel együttérző, hitvalló patrióták is”.³

Ezért tesszük le egyházunk tagjainak a kezébe ezt a jubileumi megemlékezést. Szolgálja és erősítse egyúttal magyar evangélikus egyházunknak a szlovák és német evangélikussággal való baráti kapcsolatait.

A Pilárikok

Szinte egyedülálló egyházunk történetében az az egy családon belüli mély teológiai érdeklődés, amely a Pilárikok ároni nemzetségének csaknem minden férfitagját több mint egy századon keresztül jellemezte. A híres breznóbányai rektornak, az utóbbi ocsovai lelkész I. Pilárik Istvánnak († 1650 körül) 4 gyermeke, 12 unokája és több dédunokája állt a részben szlovák, részben német ajkú felvidéki evangélikusság hivatalos lelkészi szolgálatában. Csaknem húszan viselték ezt a tiszteletet közülük a XVII. és XVIII. század folyamán, így érthető, ha életüknek és műveiknek az adatait sokszor még a hivatott történészek is összecserelik.

Tudnunk kell, hogy az említett 4 gyermeke (I. Jeremiás, II. István — akiről szólunk —, I. Ésaías és I. János), valamint a 12 unoka közül négy egymást követő nemzedéken át nemcsak 2 bányakerületi püspököt (I. Ésaías fiát: IV. Istvánt és annak unokaöccsét: VI. Jeremiást, akik mint selmecbányai ill. docsolani lelkészek működtek), a szóban forgó szeniczi esperest, 3 magiszter fokozatú lelkészt és sok kiváló író adott egyházunknak e ritka család, hanem hogy szinte mindegyikükre jellemző a latin szójáték alapján versben megörökített megállapítás: „A Pilárikok oszlopok (pilae), a templomok hatalmas támaszai; szintügy labdái is (pilae) a változó sorsnak.”⁵

Üldöztetés, hanyatttatás, számkivetés ellenére szilárd hűséggel, a reformáció vívmányaihoz való törhetetlen ragaszkodással szolgálták egyházuk szent ügyét.

Az önéletrajzíró

E kiváló családból is kimagaslik az említett I. Pilárik István ocsovai lelkész második fiúgyermeké: *II. Pilárik István esperes*, Borzalmasan megpróbáltatott, a legkegyetlenebbül az összes Pilárikok közül. Említett önéletrajzának címlapjáról a Luther-kabát fölött mégis belső békességet és keresztyén reménységet sugárzó arc néz ránk, a késői utódokra, akik megilletődve vesszük kezünkbe bizonyágtételét. *Könyve vallomás. Páratlan emberi vallomás egy páratlanul embertelen korszakról*. De éppen ez a kor érlelte, edzette, erősítette. Így fejezi ki jelképesen Haublin mesteri rajza is a címlapon, ahol arcképét pálmák övezik. Az egyik pálmafa törzsén kézben fogott labda — a sors szeszélyének jelképe — látható, s fölötte kör alakú súly nehezedik a pálma lombjaira. Ennek a fának a felirata: *Pila doloris* — Patientia. Az arckép másik oldalán egy pompája teljében díszlő pálmafa látható, törzsén egy szilárd oszloppal, s ez a felirat: *Pila honoris* — Constantia. Az egész kép felett pedig az ismert közmondás: *Sub pondere crescit*.

A Jézus nevében megkezdett, 13 fejezetből álló német nyelvű önéletrajz előtt a wittenbergi teológiai tanárok ajánló levelei olvashatók — szomorúan ecsetelik a magyar honi protestánsok üldözését —, a mű végén pedig több Piláriknak ajánlott költemény található neves tanároktól és lelkészektől, többek között Calovius Ábrahámától.

Ifjúkora

A közép-szlovákiai *Ocsova* (Očová) községben — ahol 59 évvel később Bél Mátyás bölcsője is ringott — 1615-ben látta meg a napvilágot *Pilárik István* ottani prédikátor és felesége *Mazurkius Anna* második fiúgyermeké, István. Az idősebb testvér, Jeremiás, még Breznóbányán született. Nemrég költöztek a szülők ide, Ocsovára, amelynek földesura, gróf Csáky László katolikus létre ünnepélyes ígéretet tett, hogy az evangélikus prédikátort hivatalában senki nem fogja háborgatni.

Az édesanyja is prédikatori családból származott: apja, *Mazurkius Kristóf* németlipcsei evangélikus lelkész volt, s a lipthói fraternitás küldteként részt vett a zsolnai zsinaton is.⁶

Amint fia könyvében leírja, három napig vajúdott szegény édesanyja. Amikor már élet és halál között lebegett, a szorongó szívű édesapa átment a templomba, s a vecsernye estj imádságában foglalta szeretett hitvesét.

Nyolcéves korában *Mazurkius* nagyanijához küldték szülei *Németlipcsére*, de a lipthói iskolából csakhamar hazavágyott Zólyomba. Ekkor is megtapasztalta — mint annyiszor — Isten megsegítő kegyelmét. Hazamenet például nagybátyjával a hosszú gyaloglásba belefáradva, egy útszéli kereszt alá dőltek le pihenni a csikorgó fagyban. Isten azonban „utasokat küldött utánuk”, akik a félig megfagyott vándorokat idejében megmentették az örök álmotól...

Mint tizenöt éves diák azután a Sáros megyei *Bártfára* került. A Stöckel Lénárd által alapított híres iskola növendékeként sajátította itt el a hittan és a világi tudományok alapelemeit. Itt kapott indítást az egyházzene műveléséhez is. Leírja, hogy egy ízben „A hét makkabéusfi”-t adták elő, amelynek során ő Antiochus Epiphanes király fegyverhordozójának szerepét játszotta. El is készült nagy jelenetéhez, sőt egy rozsdás pisztolyt is szerzett hozzá. Miközben azt puskaporral próbálta megtölteni, a puska elsült és a csöve darabokra tört. Ő ebben a tényben

is Isten útmutatását fedezte fel: „Ebből vettem észre, hogy Isten engem nem földi, hanem mennyei fegyverhordozónak hívott el!”

1633-ban, 18 éves korában felsőbb iskoláinak elvégzésére *Besztercebányára* ment, ahol teológiát és filozófiát tanult.

Ebben a korszakban erősödik meg benne az elhatározás, hogy *Istennek akar élni*. Ezért jelent számára különös örömet a szülőfalujával szomszédos *Véghles* (Viglás) vára úrnőjének, báró Pográny Katalinnak a megtisztelő meghívása: tartsa az ifjú Pilárik a születésnap ünnepi istentiszteletet a vártemplomban. Emlékezetes nap maradt ez számára: ez volt élete első istentisztelete. Amikor nem sokkal később *Besztercebányán* befejezi tanulmányait, így fohászkodik: „Édes Jézusom, aki engem kora ifjúságomtól fogva kiválasztottál és eleve szolgálatodra elhívtál: add, hogy ezentúl is hű szolgád maradjak. Hass bennem és általam isteni erőddel — és adj munkámnak gazdag aratást!”

A szolgálat kapujában

Még 21 éves sincs, amikor *Kalinka Joachim* illavai lelkész és püspök levelet ír neki Ocsovára és az Osztrosith bárók nevében az ezek patronátusa alatt álló *illavai gyülekezet kántorának* hívja. Örömmel tesz eleget a meghívásnak. 1635—1639-ig itt szolgál lankadatlan buzgósággal a festői Vág-völgyében, egészen újjászervezi az istentisztelet zenei részét, új orgonát szerez és különböző hangszerekből zenekart alakít, énekbetétekül pedig német motettákat fordít le.

Rövidesen meg is nősül. Választottja selmeczbányai: Paar Eufrozina. Édesapja áldja meg frigyüket Ocsován, a lakodalmat pedig az illavai földesurak adják ifjú kántoruk tiszteletére... Örömközik azonban nem sokáig tart. Mivel az édesapa megrokkban szolgálatában, kiegészítőként maga mellé hívja fiát. Télvíz idején, hófúvásban indulnak el a nagy útra. Az áldott állapotban levő asszony nem bírja a gyaloglással is járó téli utazást: Stubnyánál koraszüléssel világra hozza első gyermekét, aki a szükségkeresetségekben ugyancsak István nevet kapott. „Az első házi keresztet” rövidesen követi a másik: hiába akar apja mellé menni segíteni, a jezsuiták által felbízott Csáky gróf szigorúan megtiltotta apjának, hogy hivatalosan alkalmazza. A szomorú édesapa könnyes szemmel adta tudtára fiának: „Fiam, még meg sem kezdted a Krisztus szolgálatát, máris száműzött vagy!”

A Madáchok prédikátora

1639. március 4-én Zólyomban *Lányi* Gergely püspök a lelkészvizsga után felszentelte Pilárik Istvánt. Röviddel ezután Garamszegi Soós István beajánlotta őt Madách Gáspár és György testvéreknek. Ők voltak a patronusai az alsósztrégovai gyülekezetnek, amely egyhangúlag meg is hívta az ajánlott ifjút.

A Nógrád megyei *Alsósztrégova* lett tehát első önálló gyülekezte. Hét évig működött itt. Erős lutheri lelkületére vall, hogy a nemesek bírójának, Libercai Mihálynak a kálvini irányzathoz tartozó feleségét „a tiszta evangéliumi tan ismeretére” tudta vezetni. Az 1639—1646 közötti évek nehéz esztendőök voltak. Drágaság, éhség, elemi csapások, pestis pusztítottak. A törökök is többször betörttek, — egy ilyen alkalommal fel is négyelték Huditus nógrádszentpéteri lelkészt is kisfiával együtt...

A családi gondok is megnehezítették szolgálatát. Két újszülöttet kellett itt eltemetnie — Katalint és Ezékielt — s *édesapjának a helyzete* is nyomasztóan hatott rá. Amikor ugyanis 1642-ben megindult a harc I. Rákóczi György és a bécsi udvar között, Csáky gróf feloldva érezte magát „az ellenséggel cimboráló rebellis” öreg Piláriknak adott szava alól, néhány huszárával a templomot bezáratta, a paplak kulcsait elvétette, s jezsuitáival az öreg prédikátort elűzte. Öt évig, 1647-ig kellett Szepességben bujdosnia Ésaías nevű teplici lelkész fiánál, Csak a linzi béke „restitúciója” alapján mehetett ismét vissza Ocsovára, ott is fejezte be életét; utóda testvéröccse, Pilárik János lett.⁷

Örömnapijai is voltak azonban Sztregován: itt született *Anna* leánya (Hadik János későbbi zay-ugróczy esperes felesége) és fia, *István*.

A törököknek szüntelen támadásai a Sztregovától nem távoli Fülek és Szécsény várai ellen arra indították utóbb, hogy Madách-patrónusaitól búcsút vegyen. Kedvező alkalom kínálkozott erre akkor, amikor az édes-apjukat istápoló Ésaías öccse megvált szepességi szolgálatától. Ezt a kaput nyitotta meg számára most Isten.

Négy csendes esztendő

1647-ben *Szepestapolcára* (Spišská Teplica), Poprád szomszédságába költözött tehát családostul. A közeli Lőcse védelme alatt a béke évei köszöntöttek most rá rövid időre. A felsőpoprádi esperességben rövidesen — alig 33 éves korában — alesperes lesz, több teológiai munkát fordít,⁸ majd egyházi beszédeinek egy kötetét is kiadja „Favus distillans” (Csepegő lépesméz) címen.⁹ Ezekre az évekre esik *Jeremiás* nevű fiának a születése, aki utóbb mint neves magiszter, a wittenbergi teológián lett tanár.

1649-ben már mint *Liptószentandrás* (Liptaský-Ondrasová) lelkésze jegyzi fel örömmel *Ésaías* fia születését, aki utóbb ugyancsak magiszter lett és a németországi Alt-Brandenburg tanáráként működött.¹⁰

Átütő erejű igehirdetésével és hűséges pásztori munkájával Pilárik ebben az időben alapozhatta meg jó hírét: sorra kapja a meghívásokat a környező gyülekezetekbe. Hibe és Liptószentmiklós mellett *Trencsén* is meghívja próbaprédikáció tartására. Ennek a hívásnak engedett.

Trencsén várának urai ekkor az Illésházyak voltak. A magyar protestantizmus életében nagy szerepet vitt Illésházy István nádor dédunokája, *Illésházy György* ekkorra már régebben katolizált, s most testvérét, *Gábert* is igyekezett jezsuitáival erre az útra csábítani. Ebben a helyzetben hívja sürgősen udvari lelkészül a várba felesége, *Széchy Éva* grófnő¹¹, hogy a veszélyes nagyszombati befolyást ellensúlyozza. Rendkívül érdekes, amint várbeli első szolgálatát Pilárik könyvében leírja. Reggel nyolckor gyülekezett a vasárnapi istentiszteletre a vártemplomban az egész várnép. A gróf azonban beteg lévén — melynek okát Pilárik „a lelkiismeret furdalásában” látja — csak egy szomszéd szobában vett részt rajta. Amikor „szép 8 hangú motettel és zenével” megkezdődött a liturgia, a prédikátorhoz odalép a grófné komornyikja úrnőjének ezzel az üzenetével: „Emelje fel szavát, mint a harsonát, s ne kíméljen prédikációjában SENKIT!” A következőkben hadd szólaljon meg maga Pilárik István. „Beszédem alapszövege a farizeus és publikánusról szóló példázat (Lukács 18) volt, amelyből én különösen a publikánus imáját emeltem ki, amely bár rövid, alig néhány szóból álló, de mégis Istennek kedves volt... Többek közt aztán alkalmat vettem a gróf lelkiismeretét is

rátapintani, mondván: „Bredj, bűnös gróf, Péterrel elestél, kelj is fel Péterrel (Respira igitur, Comes peccator, cecidisti cum Petro, cum Petro resurge!), meg ne szégyenítettessél, mert Istennek Fia azért jött, hogy a bűnösöket üdvözítse!...” Sírt a grófné, de sírt az egész nép is...” A mérész beszédnek meg lett a hatása. Illésházy utána magához hívatta Pilárikot, s azt mondta neki, hogy „boldogabbnak érzi magát, mint egykor Ambrosius idején Theodosius, aki előtt bezárult a templom...” Határozottan kívánta ő is, legyen véglegesen udvari lelkészük Pilárik. Ő azonban ekkor szabódni kezdett. Gyengének érezte magát ekkora feladat ellátására. Illésházy né ekkor így szólt hozzá: „Lelki Atyám! Bárha uram Péterrel súlyos ballépést követett el, könnyeiből és beszédéből látszik, hogy szívében még élt egy szikrája a hitnek, s hogy még nem esett el teljesen Isten országától. De ha kegyelmed lemond arról, hogy gondját viselje, felülkerekednek a jezsuiták és egész udvarom népét elcsábíthatják, amiért aztán majd kegyelmed lesz felelős Isten előtt!”

Ezek a szavak meggyőzték: Trencsénben kell maradnia.

1651 tavaszán családját is elköltözteti Liptószentandrásról. Három tutajra rakodnak fel a Vágon. Harmadnap Sztrecsnó vára alatt lappangó sziklákra sodródni, s kénytelenek az éjszakát Bitcse várában tölteni. Reggelre a megduzzadt folyó mindhárom tutajukat elszakította a parttól. A szomszéd halászok egyet-mást megmentettek ugyan könyveiből, de ingóságának nagyrésze a víz martaléka lett. Hatodnap érkeztek Trencsénbe, ahol Illésházy telket, házat és évi 100 birodalmi tallér fizetést rendelt ki a megpróbált családnak.

Trencsényi szolgálata egy időre gátat vetett a jezsuiták terveinek. Illésházy Gábor sem tartotta be a katolizálásra tett elhamarkodott ígéretét: röviddel Pilárik István megérkezése után tőle vette az Úr szent vacsoráját. Felesége könnyezve térdelt mellette, „mint egykor bűnös tévelygéséből megtért fia, Augustinus, fölött édesanyja, a kegyes Monika”... Nem is ingott meg többé hitében soha. Amikor évekkelt később betegen feküdt Banovczen, s két jezsuita a halotti szentségeket akarta neki feladni, e szavakkal kergette el őket: „Takarodjatok, ti lélekkufárok, Isten immár kisegített a pokol kínjaiból, amelyben csaknem nyakig elmerültem!”¹²

Itteni szolgálata idején adta ki „*Harpha Davidica*” című elmélkedéseit (Trencsén, (1651), s itt született Gábor nevű legkisebb fiúgyermeké is, aki utóbb, wittenbergi tanulmányai befejeztével a góthai fejedelmi énekkar altisztája lett.¹³

A nyársra tűzött biblia

1652-ben a Trencsén megyei Beckó (Beckov) gyülekezete hívásának engedett. A gyermekkori élményként megemlített „pokolbeli medve” egész fajzatával most indította meg ellene legnagyobb támadását. Alig megérkezése után Mednyánszky Jónásnak, az egyház patrónusának özvegy testvérét kellett eltemetnie. Mivel beszédében határozottan szembeszállt a purgatórium létezésével, a temetésen részt vett katolikus nemesség szertartás után egész kis forradalmat rogtónyzott. „Ugyan, honnan vettétek ezt az ugató kutyát?!...” — kérdezte Révay Lászlóné, s nyomban fel is hívta rá a jezsuita Páter Lingo figyelmét. (Ugyanazét, akitől az utolsó kenetet nem akarta elfogadni Illésházy Gábor.)

Más alkalommal csak véletlenül sikerült a földesúr egyik felbérelt cselédje gyilkos golyójától — ugyancsak egy temetés után — megmen-

külnie: megint máskor a helybeli plébánossal gyűlt meg a baja. Volt, amikor egy esketés után szólalkozott össze egy bizonyos *Daboli* András nevű katolikus „iuris practicus”-szal. A pozsonyi diétára készülő ügyvéd olyan fenyegetéssel hagyta abba a vitát, hogy majd ha onnan visszajön, ellátja a prédikátor baját. Ám néhány nap múlva, Jabloncza falucskában, ahol éjjel megszállt, szélütés következtében lehanyatlott lováról és meghalt.

Nemcsak az e korban csaknem vérre menő viták, hanem a helyi evangélikusság is felkeltették az ellenfél bosszúját. Nem sokkal Beckóra érkezése után adakozásból tornyot építtetett és bele két harangot öntetett; szép új orgonát szerzett be, s az istentisztelet fényének emelésére énekkart és zenekart is alakított. Még az ide internált előkelőbb törökök is — akik a római kultuszt megvetették — adományaikkal segítették és gyakran részt vettek még az istentiszteleteken is.

A jezsuiták bosszúja nem sokáig késett. Kapóra jött nekik 1657-ben III. Ferdinánd halála — akiről azt jegyezte fel Pilárik, hogy jezsuita neveltetése ellenére „igazsággal és istenfélelemmel” igyekezett kormányozni — és a „lázadó eretnekeket” tűzzel-vassal pusztítani akaró *I. Lipót* uralkodása. Az „új aera” előnyeit Lippay érsek azonnal értékesíteni akarta, s Nagyszombaton 1658 nyarán zsinattal mondatta ki a bécsi és linzi békekötésnek és az ezen alapuló vallásügyi törvényeknek a semmisségét.¹⁴ Követe még ebben az évben megjelent Beckón is, ahol a protestáns nemességet, a városi tanácsot és Pilárikot is „ad sedem apostolicam” idézte, koholt vádakkal. A bátor prédikátor felbiztatta gyülekezetét, hogy testületileg maradjanak távol, ő részletes tudósítást nyújtott be a pozsonyi országgyűlés evangélikus rendjeihez (1659), és ezzel elérte, hogy ebben az ügyben többé nem zaklatták őket.

Az igazi veszedelem azonban gróf *Nádasdy Ferenc* nemrég katolizált országbíró részéről fenyegette. 1660-ban parancsot kapott tőle, hogy Beckót azonnal hagyja el. Ő még a másodszori felszólításnak sem engedett. Nádasdy ekkor egy kapitányt küldte Beckóra, aki egy huszárcsapattal és útközben felszedett 500 főnyi népséggel az éjszaka leple alatt akarta a várost meghódítani. Az éjjel a temetőben táborozó, alvó csapatot azonban leleményes módon néhány beckói férfi babonás hitében megriasztotta: egyik a harangot ütötte meg, a másik a templomzárát, majd néhány merész asszonnyal német ruhákba öltözve ugráltak le a temetőkerítésen, két mézszármester pedig ezalatt nagy jajgatással hatalmas dorongokkal ütötte a földet: „Jaj nekünk, fussatok, miavaiak!...” A babonás miavai csöcseléknek nem is kellett több, egymás hegyén-hátán menekültek ki a temetőből, a huszárok kardlapokkal próbálták visszakergetni őket a templom és a paplak elfoglalására. A csöcselék azonban magával ragadta a huszárokat is — nem tudva, mi történhetett a falakon belül — s mire reggel lett, csak a kapitány és néhány embere maradt Beckón, akiket magának Piláriknak kellett a feldühödött nép haragjától megvédenie.

A beckói „ostrom” csúfos kudarca annál nagyobb haragra lobbantotta a közelben lakó Nádasdyt. Jó alkalmat szolgáltatott neki Illésházy Gábor és Széchy Éva leányának, Katalinnak az esküvője, akit egy ifjú Batthyány gróf vett el feleségül. A *Trencsén-i lakodalomra menet* — Beckó ugyanis éppen az általa lakott csejte vár és Trencsén között feküdt — 400 lovasal indult el, s ötvenet közülük *Bálintffy* kapitánnyal az élen a beckói paplak elé vezényelt. Ez maga elé rendelte a prédikátort, őt válogatott kifejezésekkel illette, s már a kardjához kapott, amikor a beckói várból *Thököly* Miklós gróf megérkezett, és két szolgájával Pilárikot megvédte. Eközben érkezett meg maga Nádasdy, 350 lovasával elárasztva Beckó

utcait, úgy hogy a hirtelen támadt zűrzavarban ő egy kapualjba ugrott be és ott két polgárosszony jászol alá bujtatta, eltakarta szalmával és alommal. Thököly ezalatt szolgálva izgatottan kerestette őt, s csak éjjel sikerült ártalálni, mikor felvitette őt a várba.

E második „beckói csatában” azonban az ellenség prédája lett Pilárik egész, 1500 tallér értékű vagyona. Családját is kiűzték a paplakból, a templomot is feltörték. A jezsuiták kezére jutott Beckó.

Még a várban rejtőzködött Pilárik, amikor — a trencsényi lakodalom után — levelet írt neki Nádasdy. Felszólította, hogy hódoljon meg, katalizáljon és visszanyeri a templomot is. Ő azonban hajthatatlan maradt.

Ekkor a beckói paróchiáról kidobált bútorokat és könyveket az országbíró kocsikra rakatta és *Csejte (Cachtice) várába* szállíttatta. Itt zajlott le az a nevezetes esemény, amelyről nemcsak Pilárik önéletrajza, hanem több evangélikus egyháztörténetírónk is tudósít.¹⁵ A vár udvarán *máglya* készült Pilárik könyveinek és lutherköntösének. Nodulári Dániel akkor csejte, később szeniczi lakos, mint szemtanú mondta el, hogy a máglya lángjai között egy könyv — a biblia — nem akart sehogysem lángot kapni. Ekkor egy katona *nyársra tűzte a bibliát*, úgy forgatta meg a lángokban, de még akkor sem akart meggyulladni. Nádasdy több barátja társaságában állta körül a máglyát.

A szél ekkor kiszakított egy lapot Pilárik bibliájából. Révay László emelte fel, de az országbíró kárhoztató kezeiből. Sápadtan olvasta Ésaías könyve 40. fejezete 8. versének latin szavait: „*Verbum Dei manet in aeternum.*”

Igen. Megszárad a fű, elhull a virág, de Isten beszéde megmarad örökké.

A nép erekyeként szedte össze a szél által összehordott, megperzselte lapokat. Pilárik megjegyzi könyvében: „Így végződött a tragédia, a dühöngő ijedelmével és borzalmával... Nádasdy borzalmas véget ért: hóhér ütötte le fejét, miként azt az egész világ tudja.”¹⁷

A beckói és csejte kegyetlenséget — mint publicum gravament — Pilárik az 1662-i országgyűlés evangélikus rendjeinek bejelentette. Ez mint sérelem meg is található abban az emlékiratban, amelyet az evangélikusság ötagú küldöttsége Draskóczy György vezetésével nyújtott át a királynak. Kitűnik belőle, hogy nemcsak Pilárikot juttatta koldysbotra az országbíró, hanem a lakosokat tömlőccel és sanyargatásokkal római szertartásra kényszerítette, sőt a Pilárik által megkeresztelteteket sem engedte tisztességesen eltemetni.¹⁸

Sors Pilarikiana

Az ezt követő időkben Nádasdy átmenetileg engedett a protestáns-üldözés erejéből — talán azért, hogy őket a tervezett felkelésnek megnyerje. Pilárik visszamehetett a beckói paplakba, ott istentiszteleteket is tarthatott, de 1662 húsvétján és karácsonyan ismét oly nagy zaklattásban volt része, hogy elhatározta: elfogadja a berencsi várúrnak, gróf Nyáry Lajosnak a patronátusa alatt álló *Szenicz (Senica)* gyülekezetének a meghívását. Az elszenvedett üldöztetések mellett családi okok is közrejátszottak e döntésben: Beckón két újszülött gyermeküket, Máriát és Kristófot is el kellett temetniök.

A próbák ideje azonban nem járt le, sőt most következett csak igazán. 1663 nyarán már Szeniczen találjuk — de ugyanazon év őszén már a török hadak is Érsekújvár és Galgóc közre értek. Ekkor folyt ugyanis

a háború Ahmed Köprülü és a császár között — a szultán oldalán Apafi Mihállyal — s ennek a hadjáratnak a lezárását jelentette az 1664-es hírhedt vasvári béke, oly sok külső és belső nyomorúság okozója.

Hatvanezer főnyi török és tatár sereg tört be ekkor az északnyugati felvidék sík részeire. A vészhirre, hogy „Itt a tatár!” — mindenki igyekezett családját biztonságba helyezni. Így tett Pilárik István is: alighogy Szeniczre érkezett feleségét és gyermekeit *Berencs (Branc)* várába vitte. Utközben azonban portyázó csapatok harmadmagával *elfogták*. A családjától több mint két hónapig távollévő apa rettenetes kínzásokon ment át. Szenvedését utóbb két könyvben is megörökítette: az egyiket 1666-ban adta ki *Sors Pilarikiana* címen¹⁹, a másikat 1683-ban, amelynek címe: *Turcico-Tartarica Crudelitas*. Többszörös, hiteles feljegyzéseink vannak tehát az átélt borzalmakról.

Amikor elfogták, *lóra kötötték*, meztelen kardlappal ütlegelték, majd amikor egy árok átugratása közben a lóról a mocsárba esett, sáros-véresen a táborba hurcolták. Itt megfosztották papi ruhájától és paraszt darócba öltöztették. Eledeleül *nyers lóhúst* kényszerítettek beléjük. Éjjel szabad ég alatt a földre fektették őket, sűrűn egymás mellé, kettesével összekötve. Azután befedték őket köpönyegekkel és nyergelkekkel: *rajtuk aludtak a törökök!* Jaj volt annak, aki meg mert moccanni. Pilárik egy nőcseléd-del volt összekötve. Amikor az sírni kezdett, a fáról az egyik őr husángot vágott le, s azzal őt verte meg — azt gondolván, hogy ő mozdult meg — annyira, hogy teste *csupa seb és folt* lett.²⁰

Néhány nappal Pilárik fogságbaesése után a törökök az árvíztől veszélyeztetett mocsarakból a galgóczi szőlőkbe vonultak, áldozataikat pedig rabszolgaként *eladták*. Először egy vajda akarta őt megvásárolni, de a vásáron jelenlevő jezsuita Páter Lingo igyekezett őt az „eretnek áruról” lebeszélni. Végül egy *Vulkuli* nevű kapitány vette meg 80 birodalmi tallérért. A jólelkű ember felismerte Pilárikban az embert és papot, felfedte, hogy ő is keresztyén, fehér keleti selyemruhát adott neki és saját asztalához ültette.

Másnap a nagyvezér több száz keresztyén foglyot kivégeztett, majd Érsekújvár ellen fordult. A túlsúlyban levő törökökkel szemben Forgách Ádám tábornok kénytelen volt feladni a várat — azzal a feltétellel, hogy a keresztyén foglyokat Köprülü szabadon bocsátja. Pilárik azonban mégsem szabadult meg — mert ő már nem fogoly, hanem rabszolga volt!

A testi-lelki kín beteggé tette. Sátorában megjelent ekkor Páter *Lingo*. Felajánlotta neki, hogy ha felveszi az utolsó kenetet és katolizál, kiszabadítja. Ő azonban ezen az áron nem akart megmenekülni: bízott Isten szabadításában.

Reménységében nem is csalódott. Felépülve betegségéből, megismerkedett egy *Constantinus* nevű fiatal nemessel. Tőle megtudta, hogy gazdája nemsokára el akarja őt vinni gyermekei mellé házi-tanítónak. Amikor Pilárik neki eddigi szenvedéseit felfedte, nagyobb véteiről felajánlásával megpróbálta őt Vulkulitól megvenni. Amikor ez erről hallani sem akart, *cselhez folyamodott*. Megállapodtak, hogy Pilárik egy este, amikor ura vacsorára a sátorba hívatta, rosszullétet színlel, hogy visszamehessen saját sátrába. Mivel pedig az örök éjjelente néha be-benyúltak kezükkel a sátorba, hogy meggyőződjenek: foglyuk bent van-e, ő e célra már előbb becsempésztett rövid póznát rongyokkal körülcsvart és köpönyeggel betakarva a megszokott helyére tett. Azután az éj leple alatt — amíg az örök odakint daloltak — kibontotta a sátor kötelét és „egy muskétalövésnyire” elküszott *Constantinus* már rá váró embereihez. A derék nemes tíz lovast rendelt a prédikátor mellé, ellátta

öt útiköltséggel, s amikor az hálás szavakkal elbúcsúzott tőle, csak ennyit mondott: „Nincs szükségem, csak — *imádságodra!*”

A Dunán átkelve a humánus német őrsparancsnok megvendégelte és kocsin Komáromba küldte. Itt *Buchheim* tábornok látta szívélyesen vendégül, és három napig magánál tartotta, majd tovább segítette *Győrbe*. *Wagner* győri evangélikus lelkész először kémnek nézte a szegény vándort, de amikor sorsát felfedte, részvétellel borult a nyakába, papi öltözetet adott neki és testvéri vendéglátás után a *Magyaróvárra* készülő apósára bízta. Kocsin ideérve szintén megszállt aaplakon, majd Kőpcsényben a Trencsénből ismert Liszti báró ajánlólevelével és fogatán a Pozsony alatt táborozó *Montecuccoli* generálishoz hajtatott. Amikor ő — éppen misére készülve — Liszti ajánló sorait elolvasta, belekarolt Pilárikba és *magával* vitte a misére.

Itt, a pozsonyi evangélikus líceumban tanult ekkor az egyúttal „dispensator”, azaz senior-tisztet betöltő 19 éves *István* és a mintegy 15 éves *Jeremiás* fia. Azonnal hozzájuk sietett, akik alig ismertek rá sokat szenvedett édesapjukra. Sírtak és ujjongtak egyszerre. Másnap meglátogatták a pozsonyi evangélikus lelkészeket²¹, akik azután a másnap reggeli istentisztelet után az oltár előtt adták át neki ajándékaikat. A városi jegyző, *Käserius* Sámuel pedig azonnal értesítést küldött Berencsbe a család fő megszabadulásáról. Nyáry gróf azonnal kocsi küldött érte három berencsi nemessel, négy lovas kíséretében. Először *Szeniczre* hajtatott, ahol gyülekezetével hálaadó istentiszteletet tartott — éppen a reformáció emlékűnépe volt, 1663. október 31. —, majd utána a *berencsi várba* sietett, hogy a két hónapon át érte aggódó családját boldogan ölelhessen karjaiba.

A gyászévtized árnyékában

Ennyi szenvedés után és az evangéliumhoz való tántoríthatatlan hűsége láttán természetes, hogy a *Szenicz-környéki* gyülekezetek bizalma fokozott mértékben fordult Pilárik *István* felé. A török fogságból való szabadulása utáni évben, 1664-ben a „*berencsvideki contubernium*” *esperésévé* választották. Szolgálatának ebben a szakaszában írta meg és adta ki Zsolnán 1666-ban a *Sors Pilarikiana*-t, amelyet ma is úgy tart számon a szlovák irodalomtörténet, mint annak az első valóban művészi igényű epikus költeményét. Benne hű tükkörképét adja nemcsak saját, hanem népe és országa szenvedéseinek is. *Megrajzolja benne a vallásüldözés társadalmi hátterét is: a főnemességnek a főpappal való szövetségét.*

Valóban, ez a tény lett hazánk története egyik legszomorúbb fejecskének a forrásává. Mert a *gyászévtized*, amely az 1664-es vasvári békével való általános elégedetlenséggel, majd a Wesselényi-féle összeesküvéssel vette kezdetét, nemcsak a protestantizmusnak, hanem egyetemes történelmünknek is véres gyásza és szégyene. A gyűlöletében állatíva lealacsonyuló ember egyik legádázabb kihívása az igaz emberséggel szemben.

Az 1670-ig esperesi tisztelet betöltő Pilárik közvetlen közletről tapasztalhatta meg ismét a bosszú és kegyetlenkedés legádázabb formáit. Az osztrák császári ház ellen szervezkedett „*rebellisek*” ellen 1670-ben hazánkba érkezett *Spork* generális *Szeniczen* is megszállt. Nagyszámú császári katonasága közül mintegy kétszázan Pilárikhoz járultak úrvacsorához, sőt maga *Spork* egy ízben vendégül látta őt. Nem is garázdálkodtak itt az osztrák csapatok, amiért a *szenicziek* külön küldöttség által mondtak köszönetet.

Hogy utóbb mégis maga Pilárik is a bosszú és gyűlölség elsőrendű céltáblája lett, azt elsősorban a *nagyszombati jezsuiták* mesterkedése okozta. Péter Lingo ismét megjelent a szeniczi esperesnél, akinek a feljegyzése szerint ezekkel a szavakkal akarta most az *áttérésre rávenni*: „E hadat azért küldték ide be, hogy az evangélikus rendeket, mint rebeliseket, vagyonuktól és becsületüktől megfosszák, egyeseket pedig halállal büntessenek. Ezek között vagy te is!”

Pilárik meg nem alkuvó hűségéért látván *Kolonics Lipót* németújvári püspök megbízásából Szeniczre érkezett báró *Balassa Bálint* korponai kapitány — utóbb a pozsonyi vértörvényszék egyik bírása lett — s „a király nevében” a *templom kulcsait követelte*. Mivel azonban nem tudta felmutatni a királyi megbízólevelet, a bátor presbitérium nem volt hajlandó engedelmessé válni neki.

Néhány hónap múlva, 1671 tavaszán báró *Majtényi János* személyesen — ugyancsak utóbb pozsonyi vérbíró — üzent Pilárikra, hogy ha az élete és vagyona kedves, három napon belül *hagyja el a paplakot* és a templom kulcsait adja ki. Ő ennek a parancsnak sem volt hajlandó engedelmessé válni.

Ekkor az idegőrlő zaklatások egész sora vette kezdetét. A Szeniczhez közeli Szobotiszt (Sobotište) evangélikus lelkészével, Szentkereszti Jánossal együtt *idézést kap* Bársony János ítélmestertől — Bársony György püspök öccsétől — a „rebellio” ügyében. Mivel azonban ők „mere negatívá resolváltak” magukat, mindkettőjüket hazaengedték. — Röviddel ezután került sor a pozsonyi templom és iskola elfoglalására. Titius Dávid esperest elfogták és a nagyszombati (Trnava) börtönbe zárták. Bizalmasan Pilárik is üzenetet kapott, hogy meneküljön, ő azonban otthon maradt, a 31. zsoltárral erősítve magát: „Az én időm Isten kezében van, ő megőriz engem minden bajtól”.

Bársony ekkor katonai kísérettel Szeniczre vonult. Már a kocsit is felfogadták, amelynek foglyukat a nagyszombati börtönbe kellett volna szállítania.²² Az *ítélmester maga elé hívatta* a prédikátort és ismét a kulcsok átadását követelte. Ő elindult a paplak felé, kiáltott a kulcsokért — valójában azonban azért, hogy azokat jól rejtse el — és *eltűnt egy átjáró kapualjában*. Ezalatt a paplak udvarára tudólos hős szeniczi asszonyok két kézzel tuszkolták ki a katonákat, sőt az egyiket téglával alaposan mellbe dobták. A feldühödött tömeg látván Bársony és katonái kénytelenek voltak elvonulni és más cselhez folyamodni.

Jó alkalmat szolgáltatott erre a protestantizmus üldözőinek két hét múlva bekövetkezett *véres kudarca* a közeli Nyitra megyei *Turo-lukán* (Turá Lúka). 1672. július 14-re, Bonaventura napjára (Krmann Dániel szerint Malaventura napja lett ez számukra!) vették tervbe itt a templom és paplak elfoglalását. A hívek idejében értesülve erről, megszálltak a templomot és elbújtak a sövények között. A nagy napra maga Bársony püspök és öccse, az ítélmester jött el. Amikor az egyházfi a püspöktől merészen megkérdezte, van-e királyi megbízólevele, az püspölyével rálőtt a rebellisre. A dörömlésre vad lármá keletkezett, a parasztok kiugráltak rejtékhelyeikről, kaszákkal és cserépdarabokkal rátámadtak a katonaságra, az ítélmestert pedig egy lövéssel agyonlőtték. Közben magát Bársony püspököt is alaposan megverték, talán bele is halt volna, ha a nagy testi erejű Krmann Dániel lelkész saját testével meg nem védi.

Ezért a gázszós turolukai napért drágán kellett aztán Piláriknak is megfizetnie, mivel őt gyanúsították a zendülés megszervezésével.

Rövidesen *vallatóra fogták* több lelkész társával együtt Szobotiszton. Az volt a terv, hogy kihallgatásuk közben megérkezik a közeli Szakolcán

táborozó *Rabutin generális*, és az majd lefogja őket. Végetért azonban a hosszas, meddő kihallgatás, s a tábornok csak nem érkezett meg.

Hat nap múlva *ismét megidéztek Szobotisztra*. Hívei révén azonban megtudta, hogy az esperesség minden lelkészét ott várja majd 300 emberével *Rabutin*, hogy „megsüsse a pecsenyét”. Ezért futárral hirtelen leértésti szolgatársait, akik a hírre nem is jelentek meg a törvényszék előtt. A szobotishti kastélyban hiába várt zsákmányára a dühöngő generális. Csak a legfiatalabb lelkészt, *Lányi Mihály* verbácsi papot sikerült elfognia.

A rászédett *Rabutin* haragja elől most már nem volt *Pilárik* számára más kiút, mint a *menekülés*. Amikor egyik este több mint 80 lovas és 100 katonát tűnt fel *Szeniczen*, felzaklatott idegei már rémképeket láttak és a szélzugásban ezeket a szavakat hallották: „Fuge! Fuge!” Felkölti feleségét, meg sem várja, míg kocsi jön érte, hanem azt maga után rendelve gyalog indul az osztrák határmenti *Nagylévárt (Vel'ké Leváre) kastélyába*, hogy ott a jóindulatú patrónus, gróf *Kollonics Kristóf* udvarában keressen menedéket. Családját ugyanakkor *Berencs* várába menekítette. Jó megérzése volt: másnap feldúlták a paplakot, ingóságait feldúlták, könyvtárát pedig *Szobotisztra* hurcolták és — immár másodszor — elégették...

„Ama pokoli medve” azonban — amelynek előképével négyéves korában az ocsovai erdőben volt találkozása — „fajzatával együtt” sehogysen nyugodott. A nagylévárti gróf hírhedt unokaöccse, *Kollonics Lipót* németújvári püspök hírére nagybátyja tettének. *Megfenyegette*, hogy mint a rebelliszek szövetségesét feljeleníti a császárnak, ha azonnal ki nem adja védencét. Amikor ez hasztalan volt, *csellet próbálkozott*. Nagybátyja fiának, *Zsigmond* grófnak a „védelme alatt” *Szenicze*re próbálta küldeni *Pilárikot*, hogy a lázongó népet lecsillapítsa. Ez sem használt.

Talán még sokáig maradhatott volna rejtékhelyén, ha egy végzetes lépésre rá nem szánja magát. A Vág-völgyi kastélyából az üldözések elől *Szentjánosra* (*Moravsky Ján*) húzódott báró *Osztrosith Mátyás* és felesége, *Révay Kata Szidónia* evangéliumi hitük erősítésére megkérték a tőlük csupán egy mérföldnyire lakó *Kollonicsot*, engedje el hozzájuk 1673 húsvétjára *Pilárikot* istentisztelet tartására.

Igy történt, hogy a nagyobbreszt katolikus községben a plébános nagy megbotránkozására — a gyászévtized napjaiban! — *Pilárik* úrvacsorával egybekötött *fényes evangélikus istentiszteletet* tartott. Nemcsak a lelkészt, hanem *Osztrosithot* is bepanaszolták a császárnál, hogy a tilalom ellenére a rebellis *szeniczi* pappal szövetkezik. Viszonzásul a *szentjánosi* húsvétért pedig egy katolikus pap *Szeniczen* tartott olyan gyalázó beszédet az „úrvacsorázó religió” ellen, hogy a már régóta *lappangó szenvedélyek felszabadultak*, lövöldözés kezdődött a két fél között, s amikor néhány evangélikus megsebesült, a kivezényelt *Horváth István* császári harmincadost és néhány muskétást *agyonverték*, a plébánost pedig *félholtra verték*.

Pilárik megdöbbenve vette hírrül a véres tragédiát. Megrótta érte híveit, de — császári ember megölése folytán — számolt a legsúlyosabb következményekkel. Amikor megtudta, hogy őt tekintik a vérengzés értelmi szerzőjének és *Kollonics* püspök 100 arany *vérdíjat* tűzött ki fejére — nem lehetett többé maradása hazájában.

Szeniczen elkövetkezett az *ítéletnap*. *Szelepcsényi* érsek *Stahremberg* ezredét bízta meg a leszámolással. Amikor a katonaság láttán az evangélikus kántor és harangozó őt polgárral félre akarták verni a harangokat, az elővágtató lovasok elfogták, gúzsba kötötték és az iskolába zárták

őket. Négy napig tartott Szenicz ostromállapota. Ekkor *Collaldo ezrede* is a városba érkezett „nagy furiával”: akit az utcán találtak, leszúrták vagy lelőtték, egy kalapos hátából szíjat hasítottak, a sírboltokat feltörték, a koporsókat kirabolták, végül a házakat a templommal együtt felgyújtották és az egész várost hamu- és romhalmazzá tették. Az iskola-épületben több napon át gúzsbakötött egyházi embereket a katonák egymás után akasztották fel a harangkötelekre. Sokakat tüzes fogóval vallattak, másokat elevenen megnyúztak vagy kerékbe törtek. Tetőfokra hágtak az emberi gonoszság hullámai.

Testvérek között

Ezek után nem volt más választása Piláriknak, mint a biztos halál elől *külföldre menekülni*. Nagylévárti pártfogói is belátták, hogy további rejtegetése értelmetlen. Rövid ideig még egy általa később sem felfedett „Páthmoszon” bujdosott, de nemsokára találtak két Boroszlóba készülő *faggyú-fuvarost*, akik hajlandók voltak őt magukkal vinni. Egy biztos helyen titokban találkozott még feleségével, azután elhagyta hazáját — örökre.

Hatnapos útjuk során minden vizsgálatnál *mint szappanosmester* szerepelt. *Boroszlóban* egy Magyarországról odaszakadt kesztyűsnél talált menedéket 32 napon át; majd 1673. szeptember 28-án *Zittauba* (a kelet-német Oberlausitz területére) érkezett. Mindenütt a legnagyobb szeretettel fogadta az evangélikus papság és a nép egyaránt. Ide, Zittauba megérkezett azután felesége is családjával, hogy *új otthont* alapítsanak.

Az új otthonban talált testvéri szívek között menedéket a *Pilárik család* több tagja is: *István*, a legidősebb fiú, aki előbb nagyszombati lelkész volt, majd Modorba menekült, végül a pozsonyi vértörvényszék száműzetésre ítélte; megérkezett *Jeremiás*, *Ésaiás* és *Gábor* is, akik azután a wittenbergi teológiára iratkoztak be; végül az idősebb *Anna* leányuk, a vértörvényszék által ugyancsak száműzött zaj-ugróczi esperes felesége is ide érkezett 3 kicsiny gyermekével együtt.

Buzgó, lankadatlan egyházszertete itt, Németországban is *megtalálta a szolgálat útját*. Igazi elhivatását tükrözi ez a szép mondata: „Ahová Isten, az én Uram és Szabadítóm élvezet, ott fogok Neki szolgálni, még ha csak hét lelket kellene is gondoznom, mint Noénak az özönvíz után...”

A *neusaltzai templom* alapkövetételének és ezzel együtt a temető felavatásának ünnepélye 1675. július 12-én történt meg ünnepélyes külsőségek között, Pilárik és dr. Andreas Kuhn bischofswerdai szuperintendens szolgálatával.

Az 1676. évi offertóriumokat főleg a pirnai és chemnitz-i szuperintendenciák adták ki az új gyülekezetnek: ebből már tető alá hozták a templomot, és tornyot is emeltek neki. *1677-ben* azután beszerezték a templom külső berendezését is, s a Habsburg-jezsuita rendszer által küldözött „*szárműzötték papja*” felszentelhetette a testvérszívek adakozásából emelt templomot.

Ugyanebben az évben lakó is költözött a templom kriptájába: a férje oldalán sokat küzdő, sokat szenvedett papné találta meg itt utolsó földi pihenőhelyét.

Az özvegyen maradt prédikátor 62 éves volt ekkor. Későbbi életéről csak annyit tudunk, hogy egy évre, 1678-ban írta meg és adta Wittenbergben német nyelvű *önéletrajzát* (Currae Jehovae Mirabilis), amelynek alapján ez a tanulmány is íródott. Irodalmi munkásságának több nyomá-

val is találkozunk ezekben a késői években²³, németországi utolsó éveiről azonban többet egyelőre nem tudunk azon kívül, hogy legidősebb fiát, Istvánt²⁴ 1689-ben maga mellé vette, hogy az az öregkor éveiben támasza legyen. Mivel fia 1693-ban lett röhrsdorfi lelkész²⁵, valószínű, hogy 1692 táján, 77 éves korában halt meg; csontjai ma is Németországban pihennek.

Aki ennyi hányattatás, üldözés és szenvedés közepette is mindhalálíg hűséges maradt a tiszta evangéliumhoz, annak nincs szüksége méltatásra vagy értékelésre. Életrajza önmagáért beszél.

Dr. Fabiny Tibor

Jegyzetek

1. Sziklay László: A szlovák irodalom története. Bp., 1962. 119. o.
2. „*Currus Jehovae mirabilis*, das ist, Ein Wunderbarer Wagen des Allerhöchsten, auf welchem Er, wie von Anfang her, also, auch noch heute zu Tage, als ein wunderbarer Gott und Führer seine Heiligen... in dieser argen Welt führet, bis Er sie endlich auf Elias Himmels-Wagen durch einen seligen Tod in die ewige Ruhe eingeführet hat. Dargethan durch Stephanum Pilarikium den Eltesten... 1678... Psalm IV. v. 4: Erkennet doch, dass der HERR seine Heiligen wunderlich führet.” Wittenberg, 1678.
3. Szalatnai Rezső: A szlovák irodalom története. Bp., 1964. 26. o.
4. V. ö.: Zoványi Jenő: Valami a Pilárikok családjáról és irodalmi működéséről. Prot. Szemle 1903. XV. 271.
5. Sunt Pilarikii pilae, firmae columnae
In templis; variae Sortis itemque pilae,
Czwittinger: Specimen Hungariae Liteartae. 1711, 307. o.
6. Stomp László: II. Pilárik István élete. Prot Szemle 1894 (VI/624).
7. Uo.: 629.
8. Lefordította Hermann János: „Primi labores et continuationes”, Gerhard János: „Salomonea Postilla”, Tilesius: „Postilla” című műveit, ezek azonban utóbb Csejte várában máglya áldozatai lettek. Vö.: Currus Jehovae 15. és 37. o.
9. Teljes címe: „Favus distillans, seu genitus dominicales et festivos... 1679... uniohpeueae”
10. Érdekes adaléka a német-magyar egyházi kapcsolatoknak, hogy 1676-ban, a gyászévized idején mint „seriniss. Saxon. Electoris alumnus, industrius S. Theol. studiosus” a wittenbergi egyetemen teológiai disputációt tartott atyja és a magyar evangélikus egyház üldöztetéséről „De Persecutione Verae ecclesiae” címen. Vö.: a Currus Jehovae... előtt a wittenbergi professzorok ajánló levelét és Czwittinger i. m. 307. o.
11. Széchy Máriaának, a „murányi Vénusznak”, aki 1640-ben katolizált, a testvére.
12. Pilárik eredményes munkáját megemlíti Klanicz M.: Fata aug. conf. eccl.: 3. k., 95., 138. o. és Fabó A.: Mon. ev. aug. conf. in Hung. Hist. 1. k. 35. o.
13. Vö.: Currus Jehovae... i. m.: 24. és 89. A prédikációs kötet teljes címe: Harpha Davidica, meditationes hebdomades, idiomate slavonico. Trencsén, 1651.
14. Vö.: Ribini János: Memorabilia Eccl. aug. conf. Pozsony, 1787., 498. o.
15. Így Bauhofer György első teljes magyar evangélikus egyháztörténete is: (Merle d'Aubigné): Geschichte der ev. Kirche in Ungarn. Berlin, 1854. 219. k.
17. Érdekes, hogy Nádasdy halálában a protestánsok hitehagyottságának a nemezisét látták. (Így Bod Péter: Historis hung. eccl. 1888., 2. k. 38., Burius:

Micae... 136., *Fabó* i. m.: 2. k. 211. stb.) Pilárik arról is tudósít, hogy Nádasdy Ferenc apja, Pál, előre megjósolta fiának hóhér által való elpusztulását. Halálos ágyán magához hívatta papját, *Zvonaricsot* és kérte őt, hogy gyermekeit áldja meg előtte. Ő jobbját a kilenc gyermek fejére téve, így szólt: „Ezeknek ugyan nincs szükségük az én áldásomra, mert Istennek áldottal ők, de a legidősebb (Ferenc) örökös lesz bár, hanem amellet a protestantizmus nagy üldözője is.” Ez jutott — Pilárik szerint — eszébe a verpadon is, ahol mielőtt a hóhér rá-sújtott volna, kétszer is így sóhajtott fel: „Zvonarics, Zvonarics!”

18. *Zsilinszky* Mihály: A magyar országgyűlések vallástügyi tárgyalásai. Bp., 1893., 218, és Hist Dipl. Appendix 104—123. — *Fabó* András: Az 1662. évi országgyűlés. Bp., 1873, 25—60.

19. A verses formájú *Sors Pilarikiana — Los Pilárika Stěpána* teljes címe magyarul: „Pilárik Istvánnak, a tatárok által 1663-ban elfogatott, de Isten különös gondviselése folytán fogságból kiszabadult szeniczi lelkésznek különös története”. Zsolna, 1666. — A régi szlovák irodalom e sokat idézett alkotását 1804-ben Szakolcán, majd 1900-ban Liptószentmiklóson újra kiadták.

20. Közli *Sziklay* i. m.: 121. o.

21. Ezekben az években Stephanides György, Titius Dávid, Reiser Antal és Sutoris (Schuster) Bálint voltak a pozsonyi evangélikus lelkészek.

22. *Titius* Dávid kiszabadulása után maga mondta el Piláriknak, hogy a börtönőr e szavakkal vigasztalta: „Bono animo esto, his diebus adjungetur tibi alter senior, praedicans Senicensis.”

23. Így 1677-ben üdvözlő verset írt *Lucius J. A*-hoz, 1679-ben gyászverset menyje halálára, 1684-ben pedig a „*Turcico-tartarica Crudelitas*” című könyve jelent meg Budissinben. Vö.: *Zoványi* Jenő: Cikkek a teol. lexikon részére... Bp., 1940.

24. Anyja halála évében jordansmühlei káplán, majd 1682-től modori lelkész volt.

25. Ott is halt meg 1717 után.

Dr. Fabiny Tibor

Halottaink

SZABÓ FERENC (1886–1965)

Eletútja a nagycsádi (Veszprém m.) ősi, filiális gyülekezetből indult el, itt született 1886. március 10-én. Szülei Szabó József és Fadgyas Karolina a Tapolcán levő régi malmok egyikében, mint molnárok éltek példás, istenfélő életet. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. Majd a soproni evangélikus líceumba kerül. A gimnázium nyolc osztályának elvégzése után 1906 júniusában tesz érettségi vizsgát. Lelkészi pályára készülén, a soproni teológiai akadémia hallgatója lesz. Itt végzi el mind a négy évfolyamot és itt nyer 1910-ben lelkészi oklevelet. Lelkesszé avatása 1910. szeptember 11-én volt Felpécen.

Szabó Ferenc lelkészi pályára való indulásában valószínű, nagy része lehetett a pápai gyülekezet akkori lelkipásztornak, a későbbi nagyhírű püspöknek, Gyurátz Ferencnek. Gyurátz Ferenc, mint buzgó és fáradhatatlan lelkipásztor az akkor Pápához tartozó nagycsádi filiában is gyakran megfordult, felkereste a gyülekezet tagjait, tanácsaival, szíve meleg szeretetével, magávalragadó igehirdetésével, élő és vonzó példája volt az igazi evangélikus lelkipásztornak.

Szabó Ferenc segédlelkészi szolgálatát Vadosfán kezdte, Pápán folytatta. Szolgálatának további állomásai Magyarorszombathely (ma Bakony-szombathely), Tét, Rábaszentandrás és Bük voltak.

Innen kerül 1912. november 28-án helyetteslelkésznek Vanyolára. Megválasztása 1912. december 15-én történt. Hivatalába beiktatta 1913. január 19-én Takács Elek helyettes esperes, a veszprémi egyházmegye későbbi főesperese. Ugyanezen év október 21-én vezeti oltárhoz Győry Irmát, hűséges élettársát. Házasságukat Isten két fiú és egy leánygyermekkel áldotta meg. Az elsőszülött fiú azonban kisedés korában elhunyt.

Szabó Ferenc a vanyolai gyülekezetnek a Türelmi rendelet óta tizenötödik lelkésze. Működésének ideje alatt a vanyolai és csóti templomot renoválták, a lelkész- és tanítólakot átépítették. E látható eredmények mögött ott áll Szabó Ferenc igehirdetői és pásztori szolgálata, mely Istentől nyert világossággal és szelidséggel hirdette a gyülekezetnek majdnem negyven esztendőn keresztül, töreillen hűséggel az örök evangélium szavát, egészen 1951. október 1-én történt nyugalomba vonulásáig.

A nyugalom éveit Pápán töltötte élettársával. Itt érte 1965. március 18-án Urának haza hívó szava.

Temetése március 20-án volt a pápai alsóvárosi temetőben a család, valamint a vanyolai és csóti hívek nagy részvéte mellett. A feltámadás igéjét Németh Ferenc pápai m. lelkész hirdette. Majd hűséges presbiterei, illetve tanítványai vették vállukra koporsóját és vitték a nyitott sírhoz. A sírnál Németh Tibor vanyolai lelkész a gyülekezet nevében vett búcsút a szelíd lelkű és szelíd szavú lelkipásztortól, Bárány László vt. lelkész pedig az egyházmegye lelkészei nevében búcsúzott. „A ti szelídlelkűségek ismert legyen minden ember előtt. Az Úr közel!”, (Fil. 4,5)

Németh Tibor

Az igehirdető műhelye

VÍZKERESZT UTÁNI 2. VASÁRNAP

Rm. 12,6—16

A TEXTUS ÉRTELMEZÉSE

Alapigénk értelme csak a 12. rész egészéből olvasható ki. Ha nem ebből az egységből és összefüggésből indulunk ki, az eredeti értelmet könnyen eltevesztjük és rosszul alkalmazzuk a perikopa adta felosztást is. Elkezdjük és még két vasárnap prédikálunk erről a fejezetről. Ha észrevesszük ennek a három alapigének a szoros egymáshoz tartozását, akkor összefüggően és mégis három felé bontott üzenettel szólaltatjuk meg a Római levél 12. részét. Ez ritka lehetőség!

A homiléta joggal ijed meg a 6—8 v. és főleg a 9—16 v. mondani-való halmazától. Ezen a nehézségen is átsegít az a felismerés, hogy az 1—2 v. *illusztrációjaként* fogjuk fel a fejezet további szakaszait.

Az elmondottak szerint nemcsak az elmúlt vasárnapon, de a mostanin és a következőn is tisztáznunk kell alapigénk megértéséhez, mit ért Pál az „okos istentiszteleten”, aminek gyakorlására szólítja fel a gyülekezetet, Isten irgalmára hivatkozva (1—2 v.). E tisztázás után lesz érdekessé és erőltetett nélkül összefüggésbe hozható mindaz, amit ezután mond az apostol a kegyelmi ajándékokról (3—8 v.) és szeretetben való életről (9—21 v.)

Az *okos istentisztelet* Pál apostol szerint Isten irgalmasságából fakadó *új istentisztelet*, amely nem egy megszentelt, helyen, vagy egy megszentelt időben történik, hanem az ember egész életében. Szent helyvé, vagyis templommá lesz a világ és szent idővé lesznek az egyszerű hétköznapiak. Az ember egész személye, egzisztenciája válik így áldozattá, amelyet Istennek kell odaszánni. Ezért ez az istentisztelet „új kultusz”, amely a keresztyént nem vezeti ki a világból, nem is a világ mellé állítja, hanem a világba (!) küldi a világi kötelességek és életkörülmények közé, ottani hívó helytállásra. Az okos istentisztelet tehát az apostol számára az aktualizált megváltáshitnek a kifejeződése, egy darab személyessé vált evangélium. Isten igazságának bizonyítéka a világi életben, élet a keresztségből. (H. W. Schmidt) —

Eről az okos, ill. új istentiszteletről szól a 12. fejezet, a következő gondolatmenetben (perikopák szerint):

1—5 v. Istennek tetsző életet csak egészen, teljes odaadással lehet élni. Az Ő irgalma és odaadása is teljes volt: Karácsony, inkarnáció. — Ez az élet, Isten akarata szerint emberek között és az emberekért élhető. — Szolgálat ez, amely megkívánja, hogy a keresztyén ember megtalálja helyét (mint tag) a gyülekezetben.

6—8 v. Mi keresztyének sokfélék vagyunk, a ránk bízott szolgálat szerint. Nagy dolog, ha szolgálatunkat teljesen betöltjük.

9—16 v. A szeretetben szolgáló életnek bizonyágtevő ismertetői vannak. A szeretetben lesz teljessé a szolgálatunk!

17—21 v. A szeretetben szolgáló életnek kemény próbakövei vannak. Hogy teljes-e a szolgálatunk, itt kiderül.

A szükséges összegezés után most már elővehetjük textusunk kinyitott értelmét, részleteit.

6—8 v. A prófécia tartalmazza Isten akaratát, üdvöntéseit. Magyarázza és világossá teszi Isten vezetését a történelemben. Jövendőmondás is (I. Kor. 12,2.), de a múlt és jelen történelméről szóló építő és vigasztaló beszéd is (I. Kor. 14,3.). — Prófétálni „a hit analógiája szerint” jelentheti, hogy a prófécia nem mehet túl a kinyilatkoztatáson és hogy a gyülekezethez van kötve (Trillhaas). — A szolgálat (*diakonia*) nemcsak szeretet szolgálatot (pl. szegénygondozás) fejez ki, hanem a hivatalnak (Amt, ministerium) újszövetségi tartalmát adja, v. ö. 15,25. 31. (Elert) — A tanítás (*didaskalia*), oktatásszerű tanítás a keresztyén tradíció anyagából, pl. keresztségnél. — Az adakozás (*metadidómi*) Luk. 3,11. értelmében az alamizsnaosztást jelenti. Innentől kezdve az apostol a szolgálat lelkületét is mutatni akarja, amellett, hogy ki-ki maradjon kapott szolgálatánál.) Ez történjék egyszerűségben, önző mellékgondolatok és reklámozás nélkül (aplotés). — Előljáró (*proistamai*), aki a menet élére áll, akit megbíztak a gondozással. — Könyörülő (*eleeo*): együttérző, veleérző, — a fogoly és beteggondozásra gondolhatunk, de az irgalmasság minden esetére. —

A 6—8. v. felsorolásában *nem* szabad fennakadnunk a „hivatalok” és „szolgálatok”, vagy a hivatalok és a „szabad kegyelmi ajándékok” (Trillhaas kérdésénél. Pál hiányos felsorolása (I. Kor. 12. fejezetéhez képest) valamint az eksztatikus ajándékokról pl. nyelvekenszólás) való áttérés a pneumatikusokra, — itt mind a szolgálat elsőbbségét hangsúlyozza. Különösen jellemző, ahogyan átvált a szeretet ajándékára, amint ezt I. Kor. 12,31. v.-ben is teszi. Pál szerint a szeretet ajándéka nélkül a prófétálás és a tanítás üres zajongás csupán, a hegyeket mozgató hit is tartalmatlan. (V. Ö. I. Kor. 13. lkk.) Az apostol számára az a fontos, hogy a szeretet karizmája mindenkinek elnyerhető és a szolgálatra köti össze a tagokat. (V. ö. Gal. 5,13. Ef. 4,2. I. Thessz. 3,12. I. Pét. 4,8. Ján. 13,34.35.) —

9—16. v. Ebben a szakaszban a szeretet parancsa éppenúgy középpontban van, mint a következő fejezet (13.) gondolatmenetében (8. v.). Az egész fejezet hátralevő része így is összefoglalható: mit tesz a szeretet. A 11. és 12. v. is a szeretetről szól végeredményben, ha egybevetjük I. Kor. 13,17-el (a hithez odasorolhatjuk az imádságot). A szeretet megnyilvánulásoknak ebben a felsorolásában Pál arra is rámutat, hogy az ember az okos istentiszteletben, ha szolgálatát teljesen betölti, több mint „dzoón politikon”, társaséletre közéletre rendelt lény. (Schmidt)

9. v. *Iszonyodjatok... ragaszkodjatok...* (apostügeo- kollaomai): teljes undor a gonosztól és teljes odaadás a jóhoz. — 10. v. Testvér szeretetben „gyöngédek”: szívélyesek, mint családtagok egymáshoz. *Tiszteletadásban* az is ott van, amiben a másikat többnek tartom, v. ö. Fil. 2,3/b. — 11/a. v.: Tettekkel vegyetek részt a gyülekezet feladataiban. — 11/b. v.: „legyetek tüzes lelkűek”, vagyis bizonyítsátok a lélekkel teljes keresztyéniséget. — 13. v. A szentek (hagioi): „Isten tulajdonai”, irántuk való szeretet, Isten iránti szeretet bizonyítéka. — 14. v. jól mutatja a szeretet karizmájának eltérését a zsinagógai moráltól (szemet szemért... stb.). — 15. v. Belső egységről, a szó eredeti értelme szerinti „szimpátiáról” (együttérzés) tanúskodik. — 16/a.: „éljeteك egyetértésben” — 16/b. v.: a karizmatikusok gögös elkülönülése helyett, keressétek az egyszerű embereket.

GONDOLATOK A TEXTUS MAI MONDANIVALÓJÁHOZ

1. Keresztyén világkonferenciák tarka, zsbongó népe, — kis faluk más és más felekezetű temploma, eltérő öltözetű papjai, hányféle különbséget árulnak el keresztyén és keresztyén ember között. De ugyanazon a szószéken prédikáló két lelkész között és ugyanabban a gyülekezetben egymást váltó két felügyelő között, vagy együtt szolgáló két presbiter között, — mennyi és hányféle a különbség. — Vannak, akik nem bírják el ezt a sokarcú látványt és valamilyen külső (pl. szervezeti, liturgikus), vagy belső (pl. hitvallásos) egységet sürgetnek. Sokan hordozák ezt titkot óhajként, mások mozgalmat is indítanak ennek érdekében. Fölteszik a kérdést: ha egy az Isten, miért van oly sokféle követe, gyermeke? —

Mindig elfelejtjük, hogy a Teremtő számára nem ilyen furcsa és kérdéses a teremtés és teremtményei sokfélesége. Ő sokszínűen teremtette ezt az életet és ez akkor is igaz, ha az ember istentelensége még zűrzavarral és rendtelenséggel is átfesti ezt az amúgysem könnyen áttekinthető képet.

A sokréti életet, a különböző embereket többféleképpen keresi az Isten. Lehetetlen volna, hogy egyházát úgy indította, az első gyülekezeteket is úgy hívta össze, hogy valamennyi féle emberhez eljusson? Miért nem lehetséges, hogy az első gyülekezetekben már ezért hangzott fel külön a prófétai szó, indult el külön a mai lelkészi munkához hasonló szolgálat, és megint külön a mai gyermekmunkából ismerős tanítás, de ezért voltak már akkor is meghatóan kedves adakozó lelkek, buzgó gyülekezeti vezetők, vagy nehézsorsúak életébe vidámságot vívó egyszerű, megértő gyülekezeti tagok. — Észre kell vennünk, annyi felé ágazott már a kezdeti egyház szolgálata, ahányfelé lüktetett és zajlott az ókor emberének élete.

Vajon a mi modern korunk, a technika és tudomány kora, egyszerűbbé és egyformábbá tette-e az ember életét? Csökkentek volna az ember és ember közötti, a nép és nép közötti különbözőségek? Kisebbedett-e az eltérés életkörülmények szerint, gondolkodásbelileg, hitbelileg, gazdaságilag stb. ember és a másik ember között, ha az emberiséget széles nézőszögben nézzük? — Az emberi sorsok és helyzetek sokfélesége bizony csak szaporodott az eltelt kétezer év alatt, az apostolok kora óta. Akkor miért csodálkozunk azon, hogy ezt az egyre-másra komplikálódó emberi életet az élet Ura nyomon követő szeretettel kíséri és keresi? Miért furcsáljuk, hogy az egyház munkásai, mint egyesek és az egyház szolgálata, mint közösségi szolgálat egyre összetettebb képet ad? Nem lehetne itt meglátnunk egyszerűen a sokfelé nyúló, de mindig az embert kereső Isten kezét?

Mi ez a cél? Mi adhat egy ilyen összetett, mozaikszerű képnek egységet?

2. Mondjuk ki, ami az előbbieken már fel-fel bukkant: ha szolgálatunkat teljesen betöltjük, ki-ki a magáét, de ugyanazzal a szeretettel — és mennyi lehetőség van erre — (9—16 v.); akkor lesz okos és az emberek tágas, nagy családjában végtelenül építő a mi istentiszteletünk. Akkor kiderül a sokféle szolgálatból, hogy *egy* istentiszteletet végzünk, amelynek lényege: a sokféle emberrel és emberi sorssal közösséget vállaló szolidaritás!

Simonfay Ferenc

VÍZKERESZT U. 3. VASÁRNAP

KRISZTUS DICSŐSÉGE A GYÜLEKEZET SZERETETÉBEN

Rm 12,17—21

1. A textus

Alapigénk a vízkereszti időszak lectio continua-jának harmadik szakasza. Alapja, kiindulópontja — erre mind az exegézisnél, mind a mediatációnál állandóan figyelemmel kell lennünk — Rm 12,1—2, a „logiké latreia”-ról. Enélkül textusunk egymástól független erkölcsi intések láncolata lenne. alátámasztva az ószövetségi bölcsesség-irodalomból vett igehelyekkel. Ezzel az alappal együtt azonban a Krisztus-eseményből, a megváltásból fakadó életújulás etikai következményeit mutatja meg (kegyelem indicativusai — etikai imperatívusok). Isten irgalma Jézus Krisztus születésében felragyogott a világ fölött. Krisztus dicsősége most a keresztyén gyülekezet megbocsátásában, béke-szeretetében és irgalmas cselekedeteiben jelenik meg a világban — ez ennek a mély és Epiphania ünnepkörébe jól illő epistolai textusnak a fő üzenete. Ezeket előre kell bocsátanunk a részletek megértéséhez.

17. v. „Senkinek rosszal rosszért ne fizessetek!” — Jézus igehirdetésének fontos részt, vö. Mt 5,39 kk. Parallel helyek még: Péld 20,22a és 1Thess 5,15; 1Pt 3,9. A vers második fele Péld 3,4-ből vett idézet. Fordítása vitatott: A jóra legyen gondotok minden ember előtt (Zürichi Biblia). Legyen gondotok a jóra minden ember iránt (Tillmann). Céljaitok olyanok legyenek, hogy azokat mindenki tiszteletben tarthassa (új angol bibliafordítás).

18. v. Parallel helyek: Zsolt 34,15b; Mt 5,9; Mtk 9,50; Zsid 12,14, az utóbbi hely a megszentelés gyümölcseről. A békében élés mindenkivel, a keresztyén élet egyik fő követelménye.

19. v. Az előző vers megerősítése és aláhúzása. A bosszúállás, büntetés egyedül Isten joga. Ennek fontosságát mutatja, hogy háromszor szerepel ez a felhívás: 14., 17a és 19. v. A felebaráti szeretet ószövetségi parancsolatát ugyanez az intés vezeti be: Lev 19,18. A „bosszúállás” és „Isten haragja” eszhatologikus kifejezések, Isten végső ítéletére vonatkoznak.

20. v. Az ellenség iránti szeretet a béke-szeretet legnehezebb formája. Az „ellenség” (echthros) héber megfelelője: „szóné” tkp. a „gyűlölő”, az „ellenség a mindennapi élet különféle viszonylataiban” (F. Förster), vö. Kittel-szótár II,813. „Eleven szemet gyűjtesz a fejére”: valakiben a bűnbánattal járó megszégyenülés fájdalmát előidézni (W. Bauer); nem az az értelme, hogy a gonosz elkövetőjében a megbántott nemvédekezése lelki szenvedést vált ki — bár ez is bekövetkezhethet —, hanem, hogy ez a válasz Isten ítéletét hirdeti az elkövetőnek (O. Weber); „nem kellene-e azonban a pszichológiának is helyet adni a magyarázatban?” (J. Haar). Parallel helyek: Mt 5,16 és 1Pt 2,12.

21. v. Parallel helyek: Mt 5,39; 1Pt 2,23 és 3,9. A záróvers az egész perikopa tartalmi összefoglalása.

2. Meditáció

1. Perikopánk a Jézus Krisztus megtestesüléséből, Isten kegyelmes tettéből, eredő „okos istentisztelet”, a „test és élet istentisztelete”, gyakorlati következményeit tárja elénk néhány fontos vonatkozásban, a *gyülekezet mindennapi életében*. „Arra a kérdésre, hogy mi a szeretet, csak egyféle módon lehet válaszolni: azzal, hogy *cselekedszük* a szeretetet, a szeretetben vagyunk” (R. Bultmann). „A szeretet parancsolata nem valamilyen időtlen emberideával számol, hanem *az idői-történeti emberrel*, akinek léte mindig kockán forog” (R. Boltmann). Ez fontos figyelmeztetés! Absztrakt elmélekdedek helyett a valóságos, mai emberre és életre vonatkoztassuk a textus üzenetét!

2. Nyilvánvaló, hogy textusunk a keresztyén gyülekezet etikáját nemcsak az egymás közti, hanem *a világ felé, minden ember felé* irányuló békességben és szeretetben jelöli meg. „Ott él valami Jézusnak a föld sőjáról és a világ világosságáról szóló példázatai felrázó erejéből ezekben a versekben” (J. Haar). Egyébként is feltűnő perikopánk állandó, szoros tartalmi kapcsolata a Hegyi Beszéddel. Sokat vitáztak a *Hegyi Beszéd etikájának megvalósíthatóságáról*. Kétségtelen, hogy abban nem Isten „világi kormányzásának” — tehát a világnak — az élet-rendjéről van szó. Mert ott elkerülhetetlenül szükség van a büntetésre, a gonosz megtorlására is. A gyülekezet életében, szeretetében azonban a Hegyi Beszéd szeretet-parancsolatának megvalósítását a Krisztussal való hitbeli közösség garantálja. Ez nem azt jelenti, hogy a szeretet etikája csak „befelé” kötelező, a világ iránt nem. Ellenkezőleg, a keresztyén magatartás a világban is, a gyülekezetben is az önmegtagadó, megbocsátó és békeszerző szeretet gyakorlása, még ha a világ rendje más is, mint a keresztyén életé.

3. A prédikáció

1. A gyülekezet Isten országa „képviselője” a világban. *Hitét nem „mutathatja meg”* a világ előtt, nem is arra való: a hit Isten felé fordul. (Ami természetesen nem jelenti a hitvallás elmaradását; de a hit valódiságát egyedül Isten látja.) *Szeretetét* azonban élnie és gyakorolnia kell a világ előtt, az emberek között. Csak ott élheti. A szeretet helye a gyülekezet és a világ. A szeretet magatartása és tettei azok a felvillanó szikrák, amelyek Isten országa és a világ találkozási pontjain támadnak, és tanúskodnak Krisztus isteni dicsőségéről, a megváltás erejéről a világ számára.

2. „*Békében éljetek mindenkivel!*” Ez a szeretet első gyakorlati parancsa. „Eiréneuontes”: akik élnek a békét, benne élnek a békében, és azt terjesztik maguk körül, mindenütt a világban. A békében élés negatívum is, pozitívum is. Tartózkodás minden gyűlölködéstől, ellenségeskedéstől. És „pozitív akció” is, magatartással, szóval és léttel a béke — Isten legnagyobb földi java (Luther) — megvalósítására a családban, a mindennapi környezetben, a társadalomban és a népek, a világ viszonylatában. Ez a béke, amely a keresztyénekből kisugárzik, *Krisztus békéjéből* fakad, és földi, *emberek közötti békét* éppúgy jelent, mint *békét Istennel*. Textusunk ennek a békének az emberek közötti viszonylatára vonatkozik. A keresztyének feladata az, hogy „*hídverők*” legyenek, békét teremtsenek maguk körül, „amennyire rajtuk áll” (s ez nem gyengítése az igének, hanem az erők teljes bevetését kívánja!). Békét a családi kör békétlensége helyén, békét és megértést a házban, a mun-

katársak között, a villamoson stb. De az „univerzális diakónia” szolgálatából is kivegyék részüket, a társadalom és a világ életében.

3. „*Bocsássatok meg a megtorlás helyett!*” Ez a szeretet második gyakorlati parancsa perikopánkban. Megtorlás, büntetés és bosszúállás helyett megbocsátás a keresztyének életében. „A keresztyén ember meg tud bocsátani, mivel ő is elnyerte Krisztusban Isten bocsánatát, s ezzel új, Krisztusra alapozott egzisztenciát kapott. Ennek a mások iránti megbocsátásra készségben is elevenen, aktív módon meg kell mutatkoznia.” (J. Haar). Az ítélet és büntetés nem a keresztyének dolga, hanem egyedül Isten joga. A *Miatyánkban* is ezért követi a bűnbocsánat kérését a megbocsátásra való készség kinyilvánítása. A kenyér testileg, a megbocsátás lelki értelemben alapozza meg az emberi életet. Mindennapi kenyér és bűnbocsánat, megbocsátás: mindkettő Isten ajándéka, mindkettő nemcsak a magunk, hanem mások életének is elemi feltétele.

4. „*CselekedjeteK jót még ellenségeitekkel is!*” A békülékenység és a megbocsátás azok iránt a legnehezebb, akik személyes haragosaink, ellenfeleink, akikről valamilyen sérelmet kellett vagy kell elszenvednünk. Az „ellenség iránti szeretet” a keresztyénség egyedülálló vonása a valóságok világában, és alapja Jézus szeretete azok iránt is, akik halálra ítélték és keresztre feszítették. „Az ellenség iránti szeretet a szeretet önzetlenségének igazi próbája.” (W. Trillhaas)

5. Az utolsó vers *összefoglalja* az előző három „kegyelmi imperativus” lényegét. Az erkölcsi rosszat rosszal, büntetéssel és megtorlással akadályozni talán igen, de legyőzni nem lehet. Mert a visszaütés csak újabb ütést, a harag és gyűlölködés csak újabb haragot és gyűlölködést vált ki, békétlenséget idéz elő. A rossznak jóval viszonzása, a szeretet önzetlen és önfeláldozó cselekedete azonban végét szakítja a „pokoli körnek”, és békeséget, kiengesztelődést, megbocsátást teremt maga körül.

A rossznak jóval viszonzása, a szeretetlenségre szeretettel, mégpedig a gyakorlati, mindennapi, cselekvő szeretet tetteivel válaszolás erőközpontja, kisugárzó centruma *Krisztus golgotai keresztye*. Onnan kapjuk ezt az el nem fáradó, békeszerző, megbocsátani tudó és az ellenséget is segítő, fáradhatatlanul cselekvő szeretetet mindennapi keresztyén életünkben.

Dr. Nagy Gyula

VÍZKERESZT U. UTOLSÓ VASÁRNAP

II. Péter 1,16—21

1. PROBLÉMÁK A LEVÉL ÍRÓJA KÖRÜL

Az úgynevezett katolikus levelek közül a második Péter-levél körül elég sok problémánk van. A levél írója úgy mutatkozik be, mint Krisztus tanítványa, Simon Péter, a szemtanú. Levelét át-, meg átszövi a személyes élmények, emlékek egész sora, és ezzel, mintegy hitelesíteni óhajtja tanítását. Sőt azt a benyomást kelti, hogy ő, Péter, közel van a halálhoz (1,14—15) és így gondolhatnánk arra, hogy Rómában van, Néró császár idejében. Talán megkezdődtek már a római keresztyének súlyos napjai (Kr. u. 64.).

Mindezek ellenére, kezdettől fogva sok kétely fűződik ahhoz, hogy Péter, az apostol írta volna a levelet. Annak ellenére, hogy kifejezetten hivatkozik az első levelére (3,1), nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy az apostol a szerző. És noha, az újszövetségi kánongyűjteménybe Péter neve alatt került is be, jelentős egyházatyák még 380 körül is kételkednek a szerző személyében. (Alexandriai /Kelemen egyházi levélgyűjteményéből hiányzik, annak ellenére, hogy a gyűjtemény körül is sok vita van. Origenes úgy ismeri, mint apostoli levelet, Eusebius pedig úgy tartja számon, mint amely körül nagyon sok „civódás” volt. Hieronymus, aki ugyan valódinak véli, tud arról, hogy a „legtöbben” nem ismerik el.)

Hogy a levél nem az apostoltól származik, arra nézve sok érvünk van. Egyebek között ahogyan a szerző a Judás-levelet alkalmazta és „bedolgozta” levelébe. (A 2. Pét. 2-be ugyanis szinte a teljes Judás-levél bedolgozást nyert.) Ezenfelül egészen más a nyelvezete, mint az első Péter-levélnek. Más a kifejező készsége és a gondolatmenete az elsőhöz viszonyítva. De a szituációja is, amelyben íródott, egy későbbi korra utal.

Akkor tehát a levelet másvalaki írta Péter nevében? Nincs kizárva. Mindenesetre komoly okai lehettek annak, ha ilyen megoldásra vállalkozott volna valaki. Mert kétségtelen, hogy az apostolok között Péter volt a legtekintélyesebb és tekintélyének „fejlődése” az egyházban kezdettől fogva különösen gyors volt. Viszont talán ez az ok sűrítette körülötte a problémákat, mert olyan tévtanok ellen küzd a „valódi” Péter nevében, amelyek később kísértették az egyházat. És még egy ok játszhatott közre ennél az irodalmi „kegyes csalásnál”, hogy ti. a gnosztikus tévtanítók nagy előszeretettel bocsátották közre irataikat a „vezér-apostol”, Péter neve alatt. Vagyis a gnosztikus tanokat egyszerűen Péter szájába adták. Péter autoritása volt ahhoz szükséges, hogy érvényt szerezzenek az egyházban tanaiknak. Így foroghattak közkézen ilyen iratok, mint pl. „Péter-evangéliuma”, vagy „Péter jelenésének könyve”, stb. Minden valószínűség szerint az író az apostol nevével, tekintélyével akarta ezeket a kezdeményezéseket visszaverni. Péter szellemében, a „valódi” Péter apostoli nevével. Ha a többiek, akik az apostol neve alatt meghazudtolják Krisztus visszajövetelét és csúfolódnak Krisztus visszajövetelének reménységében, akkor az egyház számára el kell mondani azt, amit ebben a szituációban a „valódi” Péter mondana, ha élne.

És így megkapjuk a levél célját, amely lényegében a gyülekezet reménységét akarja erősíteni, valamint a keresztyén életben kíván hatá-

rozottabb magatartást és a kétségek között az ígéretre támaszkodó hitet erősíti.

Függetlenül azonban a levél írója körül adódó problémáktól, számunkra az „üzenet” a döntő. A második Péter-levél központi mondani-valója: az egyházban elgyöngült az a hit, hogy Krisztus visszajön, ha mi tehát biztosak vagyunk ebben, akkor számtalan konzekvenciája legyen ennek a hitnek az egyházban.

2. EXEGETIKAI PROBLÉMÁK

A textust megelőző versekben (1,12—15) hivatkozik az író közeli halálára. Azt sejteti az olvasóval, hogy ez a halál „erőszakos” módon következik be. És ha már a halál áldozata lesz, mintegy „testamentomot” hagyja az olvasókra a következőket. Felfoghatjuk-e textusunkat ezek szerint úgy, mint „testamentomot”? És mi lenne szövegünkben az a „hagyaték”, amely maradandó a gyülekezetben, az egyházban? Két dolog kínálkozik testámentomként a személyes „élmények” közül a 16. versben: az egyik az Úr Krisztus hatalma, a másik az eljövetele. Mindkettő az egyház hitének tartalma. A 16. versben kell keresnünk textusunk vasárnapi üzenetét is. A fordításainkban szereplő „nem kieszelt meséket” az eredeti szöveg: mítosznak mondja. A mítosz mindig az emberi gondolkodás zónáiban reked meg. Isten történelemmé tette fiát, (a második hitágazat a történelmi Jézus Krisztusról szól!), és ezért dialektikus feszültségben áll a mese — a mítosz —, és a történelem, a valóság. A fantázia „meseszerűsíti” Jézus Krisztust, Isten azonban a történelem realitása alá helyezi. Az apostoli kijelentés prédikáció a Krisztus Jézusról, az Úrról, az Ő hatalmáról és dicsőségéről szól. Ezt ő és a többi tanítványok látták, sőt nemcsak látták, — mert felfoghatnánk „víziónak” ezek szerint a látomást, s talán sokan vélekedtek így —, Isten más érzékszerveken keresztül is megmutatta Krisztus nagyságát és hatalmát, a halláson.

Ezért a 17—18. v. utal arra, amit hallottak a tanítványok. Mt. 17,1—6-ig szóló történet rövid elbeszélése e két vers. Péter, Jakab és János ott lehettek a „hegyen”, amelyen a szózat hallatszott. Szent-hegynek nevezi, mint az ószövetség népe a Sínait. Mindkettőn azonos folyamat ment végbe. Az Úr dicsősége megjelent. Amott Mózesnek és szövetség — törvény —, letl belőle, itt Krisztuson és „új szövetség” — „új törvény” —, született. Ezt a kijelentést Péter hallotta. De ha ide kapcsoljuk a Márk-féle közlést, amely némiképpen eltér Mátétól: — „Ez az én szerelmes Fiam, őt hallgassátok” —, akkor különbözőképpen adódik a párhuzam a Sínai és megdicsőülés hegye között. Eszerint az Atya valóban „új szövetséget” köt Krisztusban.

A prófétai beszédnek ilyen tárgyi alapjai vannak. Látták, hallották. A próféták sem a „légből” vették mondanivalójukat. Isten mindenkor „elhívta” őket. A „tárgyi” bizonyíték a prófétáknál, hogy nem emberi akaratból — ők maguk mindig tiltakoztak a prófétai szolgálat végzésétől —, hanem Isten kényszerítő akaratából szóltak (19—21. v.). A Szentlélek ereje hatalmat vett az emberi akaraton és gyengeségen, így tudták erővel hirdetni Isten szándékát.

3. GONDOLATOK AZ IGEHIRDETÉSHEZ

Ha nincs is jogunk arra hivatkozni, hogy az egyház igehirdetése milyen mértékben szólhat többes szám első személyében, alkalmazva azt a személyes névmást, mely olyan gyakran csendül ki textusunkból:

„mi”, mégis lehet arról szólni, hogy szakadatlan annak sora, ahogyan az első időktől napjainkig bizonyágtevés történt Jézus Krisztusról, a mi Urunkról. Az egyház mindig tudatában volt annak, hogy Krisztus nem egy keleti „mese”, mítosz hőse, aki a mese elemeinek és fordulatainak megfelelően született, élt és „eltűnt”, majd a mesebeli várakozásnak megfelelően aztán meg is fog jelenni. Az egyház hite mindig pontosan tudta, hogy Isten Fiának történetét összekapcsolta az általa teremtettt ember történetével. És amilyen véres, szenvedéssel, nyomorúsággal teljes az ember — az emberiség története —, ugyanilyennek vetette alá Fia történetét is. Betlehemi ennek a drámának kezdete és Golgotha a vége. Ami a kettő között van az a teljes szolidaritás velünk emberekkel, a mi történelmünkkel, és a mi nyomorúságunkkal. De a véres drámában, amely soha nem lehet „mese” — Krisztus hatalma van és a mi üdvösségünk.

És éppen ez a „hatalom” lendít át bennünket a „drámán”. Ez a hatalom hűsvétot jelent, feltámadást, vagyis győzelmet a halálon. Aki-ben az Atya gyönyörködik, az nem enyészhet el. Az Atya nem a holtak, a porladásnak indult tetemek atyja, hanem az élőké, elsősorban a Fiáé. Tehát, ha Krisztus hatalmát hirdetjük, akkor az Atya gyönyörködése a halálon diadalt vett Fiúnak való gyönyörködés. A Fiúnak pedig sem a halála, sem a feltámadása nem volt öncélú. Az egész megváltás-komplexus „valamiért” történt. És így a Fiúért az Atya gyönyörködése reánk is hat. Ebben válaszol Isten arra, amit I. Mózes 6,6-ban mond: „megbántam, hogy embert teremtettem”. Az új ember Krisztusban kezdődik, és így az Atya gyönyörködése is Krisztus által a mienk. Most már nem az embert teremtő Isten bánata, hanem Jézusért örvendező Atya áll előttünk.

Ezért nem véletlen az Atya kifejezés textusunkban, amelyben a megbocsátás, szeretet és jószág tükröződik. Atyánk lett az Isten és úgy is közeledhetünk hozzá. (Jézus az Úr imájában is ezt a megszólítást alkalmazza!)

Az, amit Krisztus történetiségéről „tudunk”, az hitünknek „fundamentuma”. Nem „légvár”, alapot nélkülöző tehát hitünk. Hitünk „múltjában” események (üdvösség-történeti!) vannak, amely események középpontjában, mint mozgatórugó, az Úr Krisztus áll. Ez a garanciája az események hitelességének. Ő az, aki az eseményeket bonyolította a mi hitünkért! Jeleket és csodákat tett, a mi hitünkért! Meghalt és feltámadott a mi hitünkért — üdvösségünkért! — Ez a csodálatos múlt hatja át a jelent. A feltámadott Krisztus ereje van velünk. „Nem hagylak titeket árvakul”, vagy „Én veletek leszek a világ végezetéig”, mind erre utal.

De amilyen bizonyosak vagyunk a „múltat” illetően, ugyanilyen bizonyosoknak kell lennünk a jövődőt illetően is. A prófécia a jövődőre vonatkozik. Az egyház próféciája az Úr visszajövetelét hirdeti. Ez nem magunktól, emberi találmányunkból fakad, hanem az „ígéretből”. Isten népe a várakozás feszültségében él. Tudja, hogy egyetlenegy ide vonatkozó prófécia sem hamis. Ebből a várakozásból fakad az egyház, illetve a hívő ember minden cselekvése. Nem fenyítés hirdetése, vagy félelem-, borzalomkeltés a célunk, hanem örömdetes készülődés fogadására. Hogy „rendben” találjon mindent, Ezért örökös a várakozás és készülődés. Vár és készül az, aki szeretni tud, aki megbocsátással közeledik embertársa felé, aki nem gyűlöl, nem szít haragot. Vár és

készülődik, aki megértően és együttérzéssel segít elhordozni minden megpróbáltatást, aki a szövevényes, bonyolult emberi bajokban szolidáris tud lenni.

Az egyház népe maga is próféciát „cselekszik” a jó munkálásában. Aki elhívta gyermekeit a jó ügy szolgálatára, az egyúttal próféciát bízott népére. Ez a „cselekvő” prófécia róla és az Ő akaratáról tesz bizonyosságot. Minden érvényesülő jóban az Ő hatalma tükröződik, minden megvalósuló jó szándékban az Ő ereje lesz nyilvánvalóvá. Mert sohasem ember akaratából történnek ezek a dolgok. Ezzel hatalmas perspektívája nyílik ki előttünk Isten szándékának és terve megvalósításának.

Dr. Rédey Pál

HETVENED VASÁRNAP

1. Korintus 10,24—27.

A textusban Pál apostol a görög kultúrkörben nagyon közismert hasonlatokat, példákat hoz fel, hogy mondanivalóját kézenfekvővé tegye. Az egyik példa az atlétika, a másik az ökölvívás világából való

Az atléták „magatürtőztető”, tehát szigorú életmódja, sok gyakorlása már ebben a korban is természetes követelmény azok számára, akik valamilyen, komolyabb eredményt óhajtottak elérni a futópályán. S ugyanilyen természetes követelmény volt az ökölvívók számára annak begyakorlása, hogy — megint csak hosszú órák fáradságos munkája árán — öklük ne a levegőt vagdossa, hanem biztosan találjon a küzdelem hevében, hogy maguk pedig minden fájdalmat elviselhessenek.

Nem szabad azonban azt sem elfelejtenünk, hogy a Pál által használt hasonlatok valósága nemcsak az atléták és ökölvívók körében volt közismert, hanem az idealista, a gnosztikus filozófia követőinek szótárában is. E körökben a „test” igába hajtása, törése, meggyötrése volt az az eszköz, hogy a „szellem” épp az ilyen és hasonló gyakorlatok után „kiszabaduljon börtönéből”, hogy „a szellem megtisztultan megszabaduljon a test gátló erőitől, és az igaz ismeretre eljusson”.

És éppen ez az a pont, amikor Pál eltér a hasonlatokban foglaltak korabeli értelmezésétől. Eltér úgy, hogy számára az elérendő cél nem „valami anyagon felüli”, hanem nagyon is reális: az evangélium hirdetésének jobb eredményessége; nem elméleti, hanem gyakorlati: az igehirdetés hatékonyságának emberileg lehető legnagyobb biztosítása.

Pál élete bizonyítja a leghívebben az utóbbi milkéntjét. Azt, hogy hogyan képzei el az ilyesfajta magatartást: „a magatürtőztetést”, az ön maga „megsanyargatását”.

Ő hirdeti: aki nem dolgozik, az ne is egyék! — Magának minden lehetősége megvolt arra, hogy az „evangéliumból éljen”, hogy a maga

fizikai létét fizikai munka nélkül biztosítsa. Erre nemcsak lehetősége, hanem minden joga is adva volt. Mégis ő az, aki sátorponyvákat készít, aki dolgozik, hogy fenntartsa magát, hogy sohasem legyen éppen saját maga akadályává hirdetett szavainak hatékonyságában.

Maga mentes volt — mert Krisztus evangéliuma felszabadította erre —, minden rituális megkötöttségtől. Sőt ő az, aki a leghatározottabban hangsúlyozza az apostolok közül az ótestamentomi törvény másodlagos voltát, de ugyanakkor a „hitben gyengék” kedvéért, nem eszik abból a húsból, ami az áldozati lakomák asztaláról került a kereskedőkhöz. Nem eszik, mert ő maga tudja, hogy önmagában ugyan semmi sem rossz és semmi sem jó, de mindjárt rosszá lesz a legjobb is, ha valakit megbotránkoztat.

Sohasem házasodott meg. Nem egyszerűen külső vagy érzelmi okok miatt, hanem azért, mert a család a maga sajátos életformájában, a maga küldetésében visszahúzó erővé is lehetett, akadály abban, hogy eljusson oda, ahová mennie kellett.

— S — még egyszer — pontosan ezek a tények illusztrálják a leghibebben egyrészt azt, hogy maga miként értette szavait és hogy mi az a lényeges különbség, ami elválasztotta a korabeli morálfilozófusoktól. Elválasztotta úgy, hogy magatartása sohasem takart önös érdekeket, sohasem lett öncélú filozófalgatássá, eredménytelen életfolytatássá.

Mégis, ennek ellenére, az történt, hogy a középkorban alaposan félreértették Pál szavait, indítékait. Félreértették úgy, hogy az állandó szolgálatra való készenlétből önmagáért való aszkézis, az evangélium eredményesebb hirdetésének biztosításából „Jézus utánzása” lett. S ezzel a gyakorlattal minden a visszájára fordult, ami egyáltalában értelmet adhat a keresztyén ember „önmaga sanyargatásának”, a valódi páli „aszkézisnek”.

Éppen az utóbbiak — melynek nyomait még ma is megtaláljuk — figyelmeztetnek arra, hogy Pál szavait ma sem érthetjük, értelmezhetjük másképp, mint ahogy azt maga gondolta és megélte. S egyben megint csak Pál ad — életével példát arra, hogy hogyan alkalmazza a textus mondanivalóját a maga életében a mai gyülekezet, a mostani egyház.

Igehirdetésünkben ezért elsősorban arra kell a hangsúlyt tennünk, ami valóban hangsúlyos: az igehirdető, a keresztyén ember csak akkor töltheti be jól, hűségesen szolgálatát, ha úgy él — és ezt tudatosan, sokszor önmaga természetével, adottságaival ellentétben teszi —, hogy a maga magatartásában a lehető legkevesebb akadály található mások számára. Úgy él — és ezt, ha kell, „be is gyakorolja” —, hogy szavait ne tegyék lehetetlenné cselekedetei.

Ez a magatartás ma sem önmagáért van, hanem másokért, az evangélium hirdetéséért; mindazért, amire elhívtunk és elküldettünk.

Dr. Vámos József

Az élet építése

Máté 7,24—27

Gyermekkorunk kedves játéka, öröme volt az építés. Napsugaras időkben, künn az udvaron, homokból, rossz időben benn a szobában kicsi kockákból építettünk házat, várat és templomot.

Az ember haláláig építőmester marad. Csillogó álmoporból és aranyos ábrándkockákból egy életen át építünk magunknak nagyszerű helyeket és még nagyszerűbb örömöket. Leányok így építenek maguknak otthont, amelynek ők a boldog asszonyai. Fiúk így építenek maguknak sugárzó életutat, amelynek ők a hősei, boldogan megérkező vidám utasai.

Maga az élet is szakadatlan, örök építkezés. Minden esztendőben újra, előről kezdjük az életünk építését. Minden újévkor új emeletet húzunk a házunk fölé. A kezdés friss örömeivel és izgalmas lendületével lépünk az új esztendő földjére.

Az életünk építésének három kérdése van az új esztendő első reggelén. Ez a három kérdés lényegében már el is dönti az új esztendő minden komoly kérdését.

Az első kérdés: — hova akarjuk építeni az életünket? — Mert lehet építeni a véletlenre. Mámorosan, vaktában nekiindulni; majd csak lesz valahogy. Eddig is volt, ezután is lesz. Lehet így is, behunyt szemmel, a könnyelműség dalával átmenni az új év kapuján. — Aztán lehet építeni emberi életekre. Emberi szívekre. Sokan így építik reá az életüket szeretteik szívére. Úgy gondolják, hogy az a nagy szeretet, amelyik most is átmelegíti az életüket, elég napfény lesz nekik az ismeretlen idő ködbe takart útján. — Aztán lehet építeni az embernek önmagára. Van-e ilyen vallomások is: — erős vagyok, fiatal vagyok, boldog vagyok! Erre kívánom felépíteni a holnapok hajlékát.

Amikor hívők hallgatják ezeket a mondatokat, meghajtják a fejüket és csendesen mondják: véletlen, emberi szívek, magunk ereje, mind szép, aranyos porszemek. De csak porszemek! Elfújhatja tőlünk a vihar, elmoshatja őket az eső. A Szentírás szavaiban világítótorony fénye villan meg előttük: örök kőszikla az Isten szeretete, hívó emberek Reá építenek. Őt hallgatják, Benne bizakodnak.

A második kérdés: — kivel akarunk építeni? — Ó, ne mondjuk azt, hogy — egyedül! Ne mondjuk azt, hogy a magunk útját akarjuk járni. Ne mondjuk azt, hogy senki ne szóljon bele az életünkbe. Lapozzuk csak fel alázattal azt a könyvet, amit mi magunk írtunk az életünk regényének. Olvassuk el benne az elrontott sorokat. Mennyi bűn, mennyi tévedés, mennyi bánat született azon az úton, ahol magunk akartunk járni. Miért nem akarjuk meghallani, hogy „nem jó az embernek egyedül lenni”, sem egyedül menni. Jézus Krisztus azért jött a világra, hogy az

életünk regényének a szálai szebben szövődjenek. Hogy ez a regény vidámabban folytatódjék és boldogabban végződjék. Miért nem fogadjuk el a kezét? Isten segíteni akar nekünk, mindennap tanácsot akar örök igéjével. Miért nem akarjuk, hogy szeretettel beleszóljon az életünkbe?

Legyünk bölcs építőmester! Hallgassuk meg Azt, aki milliók otthonát és üdvösségét elkészítette. Istennel induljunk el az új esztendő felé.

A harmadik kérdés: — kinek építjük az új esztendőt? — Abban az otthonban, amit az új esztendő földjére magadnak álmodol, kik lesznek a lakók? Ahol az ember csak maga lakik, az még nem otthon. Ne legyünk önző, csak magunknak élő építőmesterek. Hiszen senki sem lehet boldog önmagában. Nem elég az sem, ha csak a szeretteinknek építjük az új esztendőt. Isten sokkal nagyobbak, sokkal tágabbnak szánta hívő emberek otthonát, szívét és új esztendejét.

Földi otthonunkról még azt is olvassuk János evangéliumában, hogy akik Jézust befogadták, azoknak Ő megengedte, hogy Vele együtt Isten gyermekei legyenek. Ha ezt is megtennénk, biztos, hogy boldogok lennénk az új esztendőben, hiszen Isten jó édesatyja, mindig megőrzi gyermekei hajlékát.

Az ember tragédiájában olvassuk Éva vallomását, amivel a párja, Ádám felé fordul. Azt mondja neki nagy szeretettel és boldog hűséggel: „Ahol te vagy, ott van nekem a világ! Ahol te vagy, ott van az én otthonom!” — Új esztendő első reggelén azzal indul el az életünk Isten felé: — Uram, ahol Te vagy, ott van a mi otthonunk, ott van a mi boldog új esztendőnk!

Friedrich Lajos

A Sajtóosztályon kapható az

Újtestamentum és a zsoltárok

(nem az új próbafordítás szövege) fekete pegamoid kötésben,
arany felirattal 8,5x14,5x1,7 cm méretben

Ára 40 forint

Kapható az Evangélikus Sajtóosztályon
Budapest VIII., Puskin u. 12.